

**ОБХВАТ, ЦЕЛИ,
МАТЕРИАЛНОПРАВНИ
И ПРОЦЕСУАЛНОПРАВНИ АСПЕКТИ
НА ФИНАНСОВОТО ПРОФИЛИРАНЕ**

РЪКОВОДСТВО

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

Проект

"Повишаване на компетентността и професионалната квалификация на съдии, прокурори и следователи, както и на административните ръководители на органите на съдебната власт чрез организиране и предоставяне на обученията от ВСС"

Договор №13-24-1/15.11.2013 г.

ОБХВАТ, ЦЕЛИ, МАТЕРИАЛНОПРАВНИ И ПРОЦЕСУАЛНОПРАВНИ АСПЕКТИ НА ФИНАНСОВОТО ПРОФИЛИРАНЕ

РЪКОВОДСТВО

Бенефициент: Висш съдебен съвет

Изпълнител: ДЗЗД "Консорциум ФПИ-ИДЕИН"

Проектът се реализира с финансовата подкрепа на Оперативна програма "Административен капацитет" 2007-2013, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

www.opac.government.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ	3
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ	10
ВЪВЕДЕНИЕ В МАТЕРИЯТА. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ В ПРОФИЛИРАНЕТО	11
1. Понятието за финансово профилиране	11
2. Видове финансово профилиране	12
3. Основни източници на информация и съдействие при финансово профилиране	15
ПРИЛОЖИМИ ПРАВНИ СТАНДАРТИ	16
1. Действие на различните видове актове	16
2. Значение на правната уредба и съдебната практика като самостоятелни предмети на анализ при финансово профилиране	18
ПРОФИЛ НА СХЕМИТЕ НА ФИНАНСОВИ И СТОПАНСКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА	20
1. Икономически и правен профил	20
2. Основна логика на схемите	20
3. Значение на гражданскоправната действителност на сделките като елементи от престъпни схеми	24
4. Въпроси на гражданския иск за възстановяване и обезщетяване на вредите, причинени с престъпление	27
ПРОФИЛ НА ПРЕСТЪПНОТО ИЗТОЧВАНЕ НА ФОНДОВЕ/КРЕДИТОРИ: БЕЗСТОПАНСТВЕНОСТ И ОБЩОТО ДЛЪЖНОСТНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ	31
1. Обект на защита	32
2. Субект на обща и специална безстопанственост и на общото длъжностно престъпление	37
2.1. Понятие за длъжностно лице	37
2.2. Длъжностното лице като субект на престъпление по чл. 219, чл. 220 и чл. 282	38
3. Признаци на обективната страна. Сравнение на общата и специалната безстопанственост и общото длъжностно престъпление	40
3.1. Форми на изпълнителните деяния	40
3.2. Източник на служебните задължения на длъжностното лице	4444
3.3. Престъпен резултат	49

3.3.1. Понятия за вреда и щета.....	49
3.3.2. Довършеност на престъплението: момент на настъпване на резултата и определяне на размера на вредата.....	51
3.4. Причинна връзка между деянието и резултата.....	53
3.4.1. Особенности на причинната връзка при различните състави на безстопанственост и общото длъжностно престъпление	53
3.4.2. Значение на актовете на колективни органи за развитието на причинната връзка и съставомерността на деянието по чл. 219-220 и чл. 282 ..	58
3.4.3. Граници на съставомерността: оправдан стопански риск.....	60
4. Субективна страна.....	62
5. Рисковете от непоследователна криминализация и декриминализация за прилагането на по-благоприятния закон при продължителен наказателен процес	63
ДАНЪЧНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ	66
1. Развитие и особености на наказателноправната уредба. Обект на защита.....	66
2. Предмет на данъчните престъпления по чл. 255-256 от НК	68
3. Субект на данъчното престъпление. Значение на представителната власт.....	70
4. Признаци на обективната страна. Видове престъпни схеми според действителността на стопанската дейност, източник на облагаем доход.....	75
4.1. Действителността на сделките. Видове престъпни схеми.....	75
4.2. Същинско данъчно престъпление. Изпълнително деяние, резултат и начин на изпълнение.....	83
4.3. Данъчна измама. Разграничение от същинското данъчно престъпление и състави на измамата като престъпление против собствеността.....	92
5. Субективна страна на данъчното престъпление	94
6. Субектът на данъчно престъпление като ответник по гражданския иск за вредите от престъплението.....	95
ПРОФИЛ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ	102
1. развитието на наказателноправната уредба.....	102
2. Обща логика на схемите за изпиране	104
3. Непосредствен обект на изпирането на пари.....	106
4. Основни състави на изпирането на пари.....	108
4.1. Общи признаци	108
4.1.1. Предикатна дейност	108
4.1.2. Имуществен предмет и причинна връзка с предикатната дейност ..	112
4.1.3. Субект и субективна страна	116

4.2. Различни признаци на основните състави: изпълнително деяние и резултат	118
4.2.1. Извършване на финансова операция или сделка с имущество	119
4.2.2. Прикриване на произход, местонахождение, движение или действителни права върху имущество	122
4.2.3. Придобиване, получаване, държане, използване, преобразуване или спомагане на друго да преобразува имущество	129
4.3. Квалифициращи признаци относно изпълнителното деяние.....	132
5. Разграничение на изпирането на пари от други сходни престъпления	134
5.1. Вещно укривателство (чл. 215 от НК).....	134
5.2. Престъпно изнасяне на парични средства в чужбина (чл. 250 от НК)	138
5.3. Лихварство (чл. 252, ал. 1 и 2 от НК)	139
5.4. Престъпно използване в банкова дейност на незаконно придобити средства (чл. 252, ал. 3 от НК).....	144
ПРОФИЛ НА РАЗСЛЕДВАНЕТО И ДОКАЗВАНЕТО НА ФИНАНСОВИ И СТОПАНСКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ. ОБЩО И КОНКРЕТНО ФИНАНСОВО ПРОФИЛИРАНЕ.....	146
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	150
1. Приложими международни правни стандарти.....	150
2. Приложими европейски правни стандарти.....	150
3. Приложими национални правни стандарти.....	152
3.1. Общи инструменти.....	152
3.2. Основни инструменти за регулиране на търговските отношения	152
3.3. Основни инструменти за регулиране на банковия сектор.....	153
3.4. Основни инструменти за регулиране на финансовата система.....	153
3.5. Данъчни закони.....	154
3.6. Други инструменти от значение за регулирането на публични фондове	154
4. По-важни решения от националната съдебна практика	155
4.1. Тълкувателна практика на ВС и ВКС по наказателни дела	155
4.2. По-важни решения от националната съдебна практика във връзка с чл. 202-206 от НК (присвоявания).....	157
4.3. По-важни решения от националната съдебна практика във връзка с чл. 209-212 от НК (измами)	157
4.4. По-важни решения от националната съдебна практика във връзка с чл. 255 и сл. от НК (данъчни престъпления).....	158
4.5. По-важни решения от националната съдебна практика във връзка с чл. 219-202 НК (безстопанственост)	159

4.6. По-важни решения от националната съдебна практика във връзка с чл. 282 от НК (общо длъжностно престъпление)	160
5. Терминологичен речник	161
6. Електронни връзки към аналитични и информационни бази-данни и институции	166
7. Резюмета на по-важните решения от практиката на Съда на Европейския съюз във връзка със схеми на финансови престъпления (данъчни измами) с международен елемент в европейското икономическо пространство. Схеми на данъчни престъпления с международен елемент в европейското икономическо пространство	168
8. Обобщен профил на извършителите на някои видове финансови престъпления	178
КАЗУСИ И ВЪПРОСИ ЗА САМОПОДГОТОВКА	181
БИБЛИОГРАФИЯ	186

Настоящото ръководство е изготвено в изпълнение на проект "Повишаване на компетентността и професионалната квалификация на съдии, прокурори и следователи, както и на административните ръководители на органите на съдебната власт чрез организиране и предоставяне на обучения от ВСС", реализиран от Висшия съдебен съвет с финансовата подкрепа на Оперативна програма "Административен капацитет" 2007-2013, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Ръководството включва основни понятия, информация и коментари за приложимото българско и европейско законодателство, включително национална съдебна практика, относима практика на Съда на Европейските общности, приложими правни стандарти, подбрани илюстративни казуси от българската и чуждестранната практика, представяне на основни трудности при правоприлагането, примери за добри и негативни български и европейски практики, препоръчителна научна и аналитична литература и съдебни актове.

Подготовката и публикацията на настоящото ръководство са организирани и координирани от ДЗЗД Консорциум "ФПИ-ИДЕИН".

Авторски екип на ръководството:

Автор: доц. д-р Ива Пушкарлова

Автор на Приложение "Обобщен профил на извършителите на някои видове финансови престъпления": д-р Щефан Трунк

Консултант: д-р Ралица Димитрова

Доц. д-р Ива Пушкарлова преподава наказателно (от 2005 г. в Софийски университет "Св. Климент Охридски" и от 2011 г. в Академията към Министерство на вътрешните работи) и международно наказателно право (от 2011 г. в Софийски университет "Св. Климент Охридски"). Автор на над 60 публикации в областта на организираната престъпност, трафика на хора, експлоатационната престъпност, непълнолетната престъпност и престъпленията срещу деца, детското правосъдие, финансовата и стопанската престъпност, системата на наказанията, конституционни проблеми на съдебната власт и др. Монографиите ѝ "Форми на организирана престъпна дейност по НК на Република България", 2011 г. и "Трафикът на хора", 2012 г., стават първите цялостни правни изследвания по тези теми у нас. Носител на наградата за млад учен на годината за 2012 г. на СУ "Св. Климент Охридски". Основен автор на Концепцията за държавна наказателна политика и на Концепцията за държавната политика в областта на правосъдието за детето. Член на Работната група по изработване на проект за нов Наказателен кодекс към Министъра на правосъдието. Експерт или ръководител на над 30 правно-изследователски проекти към множество български и международни организации и институции. От 2011 г. ръководи изследователски център Фондация за развитие на правосъдието. От 2012 г. Председател на Комисията по помилването при президента. От 2009 г. работи интензивно върху изследвания на финансовата и стопанската престъпност у нас, ръководи изследователски проекти в тази област и води обучения на адвокати и магистрати.

Д-р Щефан Трунк е прокурор от 1988 г. в Прокуратурата на Дуисбург, Германия. От 2012 г. старши прокурор, началник на Дирекция "Икономически престъпления". Експерт по разследвания под прикритие, включително борба с икономическата престъпност, наркотиците, организираната престъпност и корупцията. Защитил докторат на тема "Борба с тежките престъпления. Европейско наказателно право". С богат опит като международен консултант, включително и в България, в областта на обучението на прокурори, съдии и полицейски служители относно борбата с организираната престъпност, наркотиците и ко-

рупцията, международното наказателноправно сътрудничество. Участвал в повече от 100 семинара, работни срещи и конференции в различни държави. От 1990 г. обучител на младши прокурори и съдии. Гост-преподавател по наказателно право и процес и Европейско наказателно право в Университета в Дюселдорф от 1992 г., в Полицейските академии в Германия и Северен Рейн-Вестфалия от 1995 г., в Академията за съдии и прокурори в Германия и Северен Рейн-Вестфалия от 2001 г.

Д-р Ралица Димитрова е адвокат в Софийска адвокатска колегия. Преподава наказателно право в Софийски университет "Св. Климент Охридски" от 2008 г. и конституционно право в Технически университет, гр. София, от 2010 г. Специализирала е в материята на борба с измамите и корупцията в ЕС в Академията по Европейско право. Признат и препоръчван специалист по проблемите на финансовата престъпност. Нейната докторска дисертация "Наказателноправна защита на финансовите интереси на ЕС" става през 2013 г. първото цялостно правно изследване на тази тема у нас.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

ВОД	Вътреобщностна доставка
ВОП	Вътреобщностно придобиване
ДДС	Данък върху добавената стойност
ДЗЛ	Данъчно задължено лице
ДРА	Данъчно-ревизионен акт
ЕИП	Европейско икономическо пространство
Р	Решение
НК	Наказателен кодекс на Република България
НО	Наказателно отделение (на ВКС)
НПК	Наказателен процесуален кодекс на Република България
СЕС/СЕО	Съд на Европейския съюз/Европейските общности

ВЪВЕДЕНИЕ В МАТЕРИЯТА. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ В ПРОФИЛИРАНЕТО

1. ПОНЯТИЕТО ЗА ФИНАНСОВО ПРОФИЛИРАНЕ

Понятието финансово профилиране е разработено от американската криминология и възприето в редица методики за разследване на престъпления против собствеността, финансовата система, стопанството и организираната престъпност, както и свързани с нея престъпления, генериращи доходи (видове трафик, контрабанда и др.). То не е разпространено в континенталните европейски правни системи, в които навлиза по пътя на международното правно сътрудничество, международния обмен на научни анализи и професионални контакти.

Терминът е родов и обхваща дейности от областта на макроикономическото наблюдение на икономиката, извършвано от различни държавни органи (данъчни власти, национални банки) самостоятелно и съвместно с частни субекти (търговски банки и др.), разработване на общи и конкретни профили на типичния извършител на определени видове престъпления, очертаване на типични трудности, ефективни и несполучливи подходи при разследването и доказването им в помощ на следствени версии, материалноправно квалифициране на фактически обстановки (престъпни схеми).

Финансовото профилиране представлява комплексна дейност, основаваща се на структурирани подходи към големи и разнообразни информационни масиви, свързани не само с финансови операции и функционирането на финансовата система, но с всички аспекти от дейността на наблюдаваните лица за различни по продължителност периоди, включително сравнителен анализ със сходни субекти, процеси и явления.

Целта на финансовото профилиране е идентифициране на необичайни явления, процеси и субекти на пазара и установяване на причината те да се различават от обичайното в помощ на държавните дейности по управление на пазарни рискове, превенция, разкриване и наказване на форми на престъпна икономическа дейност, която уврежда законната икономика.

2. ВИДОВЕ ФИНАНСОВО ПРОФИЛИРАНЕ

2.1. Общото финансово профилиране се провежда независимо от конкретно разследване и зависи от общите нормативни правила за наблюдение на финансовите операции и предотвратяване на изпиране на пари. Извършва се от органи за финансово разузнаване и разследване и наблюдение на финансови операции в рамките на превантивна държавна политика на основата на публични данни и служебна информация, постъпваща от банкови и финансови институции, търговски субекти, органи за регулиране на специфични пазари и други, които имат задължения да подават статистическа и качествена информация за дейността си и за резултатите от нея.

Общото финансово профилиране се основава на обстоятелства, които се оповестяват публично по инициатива на лица, организации и институции по силата на законово изискване: деклариране на обстоятелства при финансови операции с определени показатели от страните по операцията, служебно известяване от банките за подозрителни финансови операции и др. съгласно законодателството за мерките срещу изпиране на пари, официални отчети за извършваната дейност и реализираните финансови потоци, сделки и други форми на граждански оборот от банкови, финансови, застрахователни, одиторски, търговски и други субекти, нотариуси, данъчни служби, агенции за недвижими имоти, стратегии за борба с корупция.

На основата на тази информация се извършва селектиране на подозрителни субекти (участници в подозрителни операции и свързани с тях лица), за които се събира допълнителна информация за по-продължителен период от време по общи статистически показатели: националност, седалище/местожителство, промени в имуществено и семейно положение, динамика на годишен доход, участия в съдебни и арбитражни спорове и др. При възникване на достатъчно данни за съпричастност на такова лице към престъпна дейност, започва конкретно финансово профилиране.

Сферите, в които по-често се извършва финансово профилиране, тъй като съсредоточават престъпен икономически интерес или ресурс, по-уязвими са на финансова дестабилизация или по естеството си са по-динамични, са:

- професии и сектори, в които типично се извършват финансови и стопански престъпления;
- юрисдикции, които се предпочитат за натрупване или съхраняване на активи с незаконен произход;
- пазари с променена или променяща се нормативна рамка;
- зони на противоречива или разностранна съдебна практика в рамките на една юрисдикция;

- географско/секторно струпване на финансови институции или други субекти, потенциално съпричастни към схеми на финансова престъпност;
- сектори, концентриращи неочакван ръст на потребление.

2.2. Конкретното финансово профилиране се основава на конкретно подозрение, че конкретно лице е съпричастно към престъпна дейност. То се провежда в рамките на конкретно наказателно дело и зависи от възможността да се получи конкретна финансова, банкова, търговска и друга информация за конкретни лица. Извършва се от органите на наказателно преследване във фазата на разследването и от съда при индивидуализацията на отговорността.

То се осъществява в следните четири стъпки:

- 1. Преглед на материалното положение и стандарт на живот на заподозрения и неговите близки за продължителен период от време.**
Събира се информация за банкови сметки и движение по тях, кредити; стоково портфолио, недвижими имоти, търговски инвестиции, редовен доход, традиционни и случайни съконтрагенти; дължими и платени данъци; брой, местоположение, пазарна цена, обзавеждане на жилище, превозни средства, луксозни вещи (лични и семейни); разходи за образование на деца, грижи за роднини, почивки, пътувания, семейни подаръци, благотворителна дейност, житейски навици (хазарт, колекционерство, потребление на специфични услуги). На основата на събраната информация се изгражда личностов профил на извършителя на престъпление. За целта се възлага психологична експертиза, която трябва да даде заключение какви възможни качества, квалификация и опит може да има човек, който има установения житейски стандарт, навици и доходи, както и какви качества не може да има. Резултатите се използват за изграждане на следствени версии в помощ на следващите стъпки.
- 2. Кръстосан (корелационен) анализ на данните от стъпка 1.**
Свързване на разходите с приходоизточниците. Очертаване на разходи и активи без [ясен] източник.
- 3. Изследване на връзката между разходи и активи без ясен приходоизточник с престъпна дейност от определен вид.**
Профилиране на известните приходоизточници от гледище на схеми на престъпна дейност (вж. следващите раздели от Ръководството). Изграждане на личностов профил на възможния извършител на предполагаемите престъпления. Съпоставка с профила от стъпка 1. При съвпадение най-често е налице достатъчно доказателствено обезпечено обвинение.

нение срещу конкретно физическо лице. Несъвпадението означава допуснатата грешка или пропуск в дейността по т. 1 или извод за липса на престъпление, съответно несъпричастност на заподозрения към него.

4. Подготовка за отнемане на финансовите активи с неясен приходоизточник.

Ако местонахождението им е в друга държава-членка на ЕС, се прилагат правилата на РР (2003/577/ЈНА) на Съвета от 22.07.2003 г. относно изпълнението на заповеди за замразяване на имущества или доказателства в ЕС и РР (2006/783/ЈНА) на Съвета от 6.10.2006 г. относно приложението на принципа за взаимно признаване на заповеди за конфискация. Ако активите се намират в държава извън ЕС, приложими са правилата за международно правно сътрудничество.

2.3. Други видове профилиране в помощ на конкретното финансово профилиране са профилирането на типичния извършител извън стъпки 1 и 3 на конкретното финансово профилиране, профилирането на разследването на конкретни видове престъпления и материалноправното профилиране на самата престъпна дейност.

1. Профилиране на извършител	Изготвяне на обобщена характеристика на типичния извършител на престъпления от определен вид или на определени престъпни схеми в рамките на криминологични анализи. Има значението на ориентиращи диагностични критерии за профилирането в стъпки 1 и 3 на конкретното профилиране.
2. Профилиране на разследването на престъпна дейност	Очертаване на основни трудности, специални подходи и средства и последователност на прилагането им при разследване на типични схеми на престъпна дейност от определен вид или на определен тип извършител. Най-често има за резултат създаването на методика или методически насоки за разследване.
3. Профилиране на престъпна дейност	Изготвяне на обобщена характеристика на видовете престъпни схеми, чрез които най-често или типично се осъществява престъпна дейност от определен вид. Често понятието обхваща и анализ на приложимите наказателноправни квалификации на схемите и обяснения на техните гражданскоправни, административноправни и други ненаказателни последици и съвкупни типични обществени/ икономически и други ефекти. Това профилиране е основополагащо, поради което често се обозначава като предварителна дейност и се коментира самостоятелно.

3. ОСНОВНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ И СЪДЕЙСТВИЕ ПРИ ФИНАНСОВО ПРОФИЛИРАНЕ

- Национални звена за борба с корупция, източване на фондове и изпирание на пари, Сметна палата, НАП и данъчни власти, икономическа полиция, специализирани отдели на прокуратурата, звена на БНБ (включително "Банков надзор").
- Национални органи и механизми, събиращи и генериращи информация за макросредата: Национален статистически институт, ГРАО, Търговски регистър, Регистър на сдруженията с нестопанска цел, Регистър на недвижимите имоти, Регистър на особените залози, статистика на финансови и стокови пазари и други.
- Международни звена и институции: OLAF, Eurojust, FATF и др.
- Аналитични и изследователски центрове, неправителствени организации и научно-изследователски институти, обработващи първична и генериращи и аналитична информация.

ПРИЛОЖИМИ ПРАВНИ СТАНДАРТИ

1. ДЕЙСТВИЕ НА РАЗЛИЧНИТЕ ВИДОВЕ АКТОВЕ

В материята на финансовото профилиране приложение могат да намерят богато разнообразие от национални, европейски и международни актове с обща и секторна насоченост, чието правно действие е различно според вида на акта и регулираната с него материя.

1.1 Актове с ненаказателен характер, независимо от своя нормативен ранг и произход в националното или извъннционалното право, имат значение, доколкото регулират по позитивен начин обществени отношения, представляващи обект на престъпление от определен вид. Те:

1.1.1. запълват съдържанието на бланкетни наказателноправни норми;

1.1.2. влияят на преценката за приложимия наказателен закон (могат да променят извода кой закон е по-благоприятен);

1.1.3. изясняват смисъла на съставомерни признаци, включително когато тези закони съдържат техни дефиниции или позволяват конкретизиране на наказателноправни понятия по тълкувателен път;

1.1.4. дават информация за несъставомерни признаци, които изменят обществената опасност на извършеното;

1.1.5. насочват към източници на информация с доказателствено значение;

Тълкувателната съдебна практика по тези актове има значение за наказателното правоприлагане, доколкото не дава различни интерпретации на понятия и проблеми, установени с наказателните закони и практиката върху тях¹.

Актовете от тази група са обвързани в система и имат йерархия, която дава предимство на европейските и международните, ако противоречат на националните. В тази връзка следва да се има предвид и практиката на Съда на ЕС по приложение на европейските актове в конкретни сфери, особено ако в тях има концентрация на престъпна дейност². "Тази практика е задължителна за нацио-

¹ Така например, понятието за документ е изяснено в наказателното право, теория и практика, и не се нуждае от доизясняване с приобщаване на съдебна практика по граждански, търговски и административни дела на понятието за документ за целите на приложението на съответните ненаказателни закони.

² Виж Приложение.

налните органи и съдилища, с оглед правомощието на Съда да дава задължително тълкуване на относимите текстове на първичното и вторичното право на Съюза"³.

1.2 Актовете с наказателен характер имат различно действие според това дали са национални (НК и НПК) или не са (европейски регламенти, директиви и рамкови решения, международни договори, конвенции и спогодби).

Международните актове с наказателен характер или се отнасят до права на човека, или задължават законодателя да предприеме законодателни изменения. Поради това те подлежат на задължителна конституционна ратификация по реда на чл. 5, ал. 4 от Конституцията. Когато са ратифицирани по този ред, те са част от вътрешното право, но не могат да се прилагат пряко и нямат предимство, ако противоречат на разпоредби в НК или НПК⁴. Това се дължи основно на обстоятелството, че техните разпоредби нямат структурата на наказателноправна норма – не съдържат състав на престъпление и не предвиждат наказания, които да могат да бъдат индивидуализирани от националния съд. В този смисъл те не са самоизпълняващи се. Действието им е ограничено само по отношение на определения на понятия, използвани във вътрешното наказателно право, но само доколкото наказателният закон не съдържа собствена дефиниция.

В сферата на наказателния процес ратифицираните международни стандарти нямат никакво пряко приложение поради процесуалния монопол на националната държава. Той не допуска правомощия на държавни органи и ред за осъществяването им да бъдат уреждани пряко с международни договори.

Въпреки принципната пряка приложимост на актовете на ЕС на територията на държавите-членки, тя не се отнася до регламенти, рамкови решения и директиви с наказателноправно съдържание. Причините за това са същите, които бяха изтъкнати във връзка с приложимостта на наказателните конвенции – тези актове на този етап не съдържат самоизпълняващи се наказателноправни норми. Ако те се намират в противоречие с наказателния закон, националният съд е длъжен да приложи него. Ако в резултат на това приложение възникне увреждане на правата и законните интереси на правен субект, той може евентуално да ангажира отговорността на държавата за понесените вреди, ако те нямаше да възникнат при своевременно съответно законодателно изменение. Неизпълнението на задължения, произтичащи за държавата от европейски актове, създава и други основния за нейното санкциониране.

3 Р №624/06.02.2014 г. по НД №1963/2013 г. на І НО на ВКС. Вж още Р 455/7.02.2014 г. по НД №1008/2013 г. на І НО на ВКС, в което се коментира относимостта и задължителността на практика на СЕС.

⁴ Решение на Конституционния съд Но: 7/1993 г.

Европейските актове намират пряко приложение в сферата на наказателното право, доколкото дават определения на наказателноправни понятия, или регулират отношения от обхвата на обекта на престъпленията.

2. ЗНАЧЕНИЕ НА ПРАВНАТА УРЕДБА И СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА КАТО САМОСТОЯТЕЛНИ ПРЕДМЕТИ НА АНАЛИЗ ПРИ ФИНАНСОВО ПРОФИЛИРАНЕ

Въпреки разнообразните и бурни икономически, социални, законодателни и правоприложни процеси след 1990 г., основните закономерности при разработването и разгръщането на схемите на финансова и стопанска престъпност следват еднаква логика и зависят от идентични фактори⁵. Основните неикономически фактори за конкретното проявление на схемите са законодателството и съдебната практика⁶.

Нормативната рамка е част от средата, в която се разгръщат престъпните схеми, поради което тя и нейната динамика са съществен фактор, обуславящ, изменящ и предотвратяващ тяхното извършване. Така например, "продължителната липса на цялостна и устойчива нормативна защита на пазарната икономика и ясни правила за разпознаване на законните пазари от незаконните"⁷ представлява криминогенен фактор, съдействащ за ръст на финансовата и стопанската престъпна дейност. Поради това признаците на правната уредба, действала по време на извършване на схемата, и преди всичко нейните ефекти и връзката им с конкретната престъпна схема, са предмет на самостоятелен анализ при изясняването на механизма на престъпната дейност – брой и ранг на приложимите актове, вътрешни връзки и противоречия между тях, настъпилите в действието им промени поради влизане в сила на законодателни актове, тълкувателни актове на съдилища и Конституционния съд, наднационални актове и т.н., адекватност към регулираните процеси и явления с оглед поява на нормативни празноти или бариери.

⁵ Подробно за връзката между политическите режими, политическите и икономическите процеси и проявите форми на организираната престъпна дейност в България през периода след 80-те години на XX век до 2005 г. вж. **Pushkarova, I.**, Political Factors Fuelling the Development of Bulgarian Organised Crime – Organised Crime and the Balkan Political Context, S.:RiskMonitor, 2010, 36-59.

⁶ **Пушкарлова, И.**, "Схеми на финансова и стопанска престъпност в Европа", Цит. съч.

⁷ **Пак там.**

До 1997 г. липсва цялостна наказателноправна защита на пазарно-икономическите отношения. Развитието ѝ очертава постепенно и непрекъснато разширяване на обхвата на наказателноправните норми и утежняване на отговорността на фона на фрагментарност, стълкновения между състави на различни престъпления и драматично изоставане на уредбата спрямо развоя на престъпните явления.

Ориентирана към санкционната част на нормите, тази политика поражда съдебно предпочитане на по-тежко наказуем състав при възникнала поради не-прецизно законово разграничение конкуренция с друг. Подходът обаче е обективно неадаптивен към естеството на общественото явление (финансова и стопанска престъпност) поради статичността на диспозицията на нормите.

На динамиката на финансовата и стопанската престъпност в много по-голяма степен влияе наличието на и промените в специализираната **административна и гражданскоправна уредба**, както и обективните процеси на пазара (законен и незаконен), включително общественото доверие в него и в свързаната с него институционална система. Тази зависимост произтича не само от силно бланкетния характер на наказателната норма, чието приложно поле се определя от съдържанието на ненаказателната уредба.

Като вид пазарно явление, конкретни проявления на финансова и стопанска престъпност се повтарят по-рядко от други явления на пазара, тъй като експлоатират временни, най-често кризисни/необичайни пазарни състояния. Това позволява краткосрочно, но мащабно генериране на имущество или икономическа мощ. Поради това **въвежданите срещу тях наказателни норми имат слаб превантивен ефект**. Те следва да бъдат ориентирани към прогнозна бъдеща разновидност на вече осъществената общественонеопасна дейност, а не просто към очакването, че тя ще се повтори в познатия ѝ вид⁸.

Съдебната практика също оказва съществено влияние върху динамиката и проявите форми на финансовата и стопанската престъпност. Тя е част от държавната реакция срещу тези явления и нейната динамика и възприети концепции определят риска схемите да бъдат разкрити и наказани или да останат неразпознати. Когато практиката извършва резки завои в тълкуването на закона, тя поражда ефекти, близки до законодателна намеса. За разлика от промяната на закона, обаче, промяната в тълкуването му винаги има действие с обратна сила, като заличава и възможността предходни интерпретации да бъдат използвани в бъдеще.

⁸ Подробности пак там.

ПРОФИЛ НА СХЕМИТЕ НА ФИНАНСОВИ И СТОПАНСКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА

1. ИКОНОМИЧЕСКИ И ПРАВЕН ПРОФИЛ

От **икономическа гледна точка** схемите на финансови и стопански престъпления представляват системи (вериги) от взаимосвързани действия, **насочени към постигане на определен изгоден за дееца стопански резултат**.

Разликата с други корисни престъпления е **предназначението на придобитото да бъде ползвано основно за икономически цели**, т.е. в последващи възмездни отношения по производство и размяна на стоки и услуги с предпочитане в законната икономика или за инвестиране в последваща престъпна дейност на незаконни пазари.

От **наказателноправна гледна точка** схемите на финансова и стопанска престъпност са вериги от фактически или юридически действия и бездействия с или във връзка с имуществен/икономически актив, които имат за желан съвкупен краен резултат **неправомерно разместване на права върху него**. Неправомерността се отнася до цялата верига, като е възможно отделни нейни елементи да представляват валидни правни действия или актове, водещи до окончателно придобиване на права.

Наказателноправната съставомерност се поражда както за цялата верига, така и за всеки нейн елемент, без значение дали деецът е успял да осъществи целия си замисъл⁹.

2. ОСНОВНА ЛОГИКА НА СХЕМИТЕ

Елементите на схемите са обвързани по начин, който прикрива или привидно прекъсва значими причинни връзки между деянието, съставомерния резултат и действителния извършител, като престъпният резултат възниква от съвкупността от всички действия без да бъде пряко свързан с избираемо поведение на

⁹ Пак там.

конкретно физическо лице. Понякога схемата включва актове и действия на отделни длъжностни лица и органи на власт, действащи в обвързана компетентност в изпълнение на решения на колективни органи, както и съдебно произнасяне по фактичката обстановка или по част от нея, което стабилизира юридически ефекти на схемата (относно действителност на сделки, въпроси на несъстоятелността, оправдаване или осъждане по състав, който няма за резултат реално настъпилите вреди). Съдебното произнасяне заличава или сериозно затруднява възможността за повторно съдебно разглеждане на същата фактическа обстановка, като много често предотвратява или усложнява гражданското обезщетяване на имуществените вреди от престъплението. В някои случаи висиящият наказателен процес въздържа други държавни органи (например, данъчни) да упражнят компетентност и да спрат развитието на схемата. Често се търси отпадане на основанието за обезщетяване на вредите от престъплението, като на извършеното се придава вид на друго престъпление.

Престъпните схеми, разработени и прилагани в периода 1990-1997 г., се прилагат и в следващите периоди с видоизменения, предизвикани от съответните промени в законодателството и икономиката, водещи до промяна на предмета (платежни инструменти и виртуални активи вместо пари в брой), в начина (банкови преводи вместо предаване на пари в брой, заобикаляне на различни закони) и др. В съвременните схеми те представляват отделни елементи. Основните закономерности при разработването и разгръщането на схемите следват еднаква логика и зависят от същите фактори, както и съвременните схеми, атакуващи пазарите и финансовите системи на всички европейски държави.

Таблица 1: ОСНОВНИ ГРУПИ ПРЕСТЪПНИ СХЕМИ (1990-2014 г.) - възникване	Поява на защитата (НК)
Прехвърляне на държавни фондове зад граница и преобразуването им в частни (1990-1991 г.)	1995 г.: чл. 250 1997 г.: чл. 234а (мъртъв)
Преразпределение на банкови кредити и сделки с валута и дялове (1990-1992 г.)	1995 г.: чл. 252, чл. 251
Източване на държавни банки чрез отпускане на "лоши" кредити (1990-1992 г.)	1996 г.: Защита на кредиторите при търговски фалити
Кредитно-реституционни схеми – обезпечаване с реституиран имот на банков кредит, който не се връща,	(Глава VI, р. Ia)

<p>но предоставя законен капитал, като пренася тежестите на икономическото усвояване на имота към кредитора. Източване на ДЗС и ТКЗС (1992-1994 г.)</p>	<p>1997 г.: чл. 254 (от 2006 г. чл. 248а); чл. 220, ал. 3; чл. 255-256; чл. 282а; чл. 283а; чл. 283б</p>
<p>Скрита приватизация на държавни банки - изкупуване на мажоритарния дял със средства от банков кредит, вкл. получен от същата банка; взаимно гарантиране на кредити и прехвърляне на задължения; посредничество за кредитиране на губещи държавни предприятия; теглене на банков кредит от дружество в ликвидация, чийто собственик учредява друго дружество с парите от кредита и участва с него в приватизацията на първото дружество (1990-95 г.)</p>	
<p>"Кредитно милионерство" - теглене на необезпечени банкови кредити, 1. при които политическа протекция "замества" имущественото обезпечение; 2. са уговорени като несъбираеми с ръководството на банката, което получава част от парите (1995-1996 г.)</p>	
<p>Източване на държавни предприятия - изграждане на паралелна система от дружества с аналогичен предмет на дейност, чиито ръководители влизат в престъпен сговор с ръководителите на държавното предприятие. Паралелните дружества са видове престъпни сдружения, функциониращи като мощни икономически субекти, които монополизират вноса на суровини и консумативи за държавното предприятие и реализацията на продукцията му, а свързани с тях банки го кредитират. Така икономическата печалба от функционирането на държавното предприятие остава в паралелните дружества, а то трупва дългове. Възможно е откупуване на вземания между държавни предприятия, които се погасяват с готова продукция и това увеличава пазарния дял на купувача. (след 1995 г.)</p>	
<p>Приватизация на реалния сектор – незаконно провеждане на процедурите по избор на купувач и сключване на икономически неизгодни за продавача приватизационни договори, включително с последващо реструктуриране</p>	

<p>на приватизирания пакет, на фона на корупционен натиск върху принципала на предприятието. Усложнени версии на описаните схеми атакуват други пазарни сектори и фондове, предоставени от ЕС. (2000 г. и сл.)</p>	
<p>"Финансови пирамиди" – каскадно публично влогонабиране, при което на предходните вложители се плащат дивиденди не от печалба от стопанска дейност, а от вноските на привлечените от тях нови вложители. Първоначално раздадените дивиденди имат за цел да насърчат нова вълна вложители и увеличаване на депозитите. След натрупване на достатъчно ресурс, същият се присвоява. "Схеми Понци"¹⁰: прилича на пирамидата, но набирането на вложители се осъществява пряко от влогоприемателя, който е и единственият облагодетелстван. За формиране на неверните представи се използват привидно печеливши инвестиционни програми, поради което тя привлича заможни инвеститори. Схемата е по-трайна от пирамидата, тъй като съдържа мотиватори за реинвестиране и за дългосрочни вложения. (1995-1996 г.)</p>	<p>1997 г.: чл. 259 (мъртъв) Защитата се осигурява от заварените състави на измама и длъжностно присвояване.</p>
<p>Изпиране на пари (1996 г. и сл.)</p>	<p>1997 г.: чл. 253 2004 г.: чл. 253а, чл. 253б</p>
<p>"Икономически балон": тръжната цена на имущества, търгувани на отворени пазари, се покачва прогресивно и изкуствено над реалната себестойност поради насърчаване на търсенето на по-скъпото ("по-скъпото се купува повече, защото купувачите избират по-скъпото"). Рядко е видима връзката между поведението на конкретни субекти, мотивиращи купувачите чрез неверни внушения.</p>	<p>Множества от престъпления, които имат имуществени и икономически активи за предмет/облага</p>

¹⁰ По името на италиански Карло Понци - предприемач, който през 1920 г. развива схемата в САЩ. Преди него, през 1899 г., Уилям Милър, бруклински счетоводител, присвоява чрез нея милион долара; описана е и в романи на Чарлз Дикенз от средата на XIX век.

3. ЗНАЧЕНИЕ НА ГРАЖДАНСКОПРАВНАТА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ НА СДЕЛКИТЕ КАТО ЕЛЕМЕНТИ ОТ ПРЕСТЪПНИ СХЕМИ

Схемите на финансова и стопанска престъпна дейност влияят върху възникването, развитието и погасяването на правоотношения, свързани с гражданския оборот и регулацията на пазара, които са именно обектът, върху който схемата въздейства. Схемите са разгърнати по необходимост върху правоотношения, които имат самостоятелна частноправна/публичноправна квалификация и пораждат определени валидни правни последици в гражданското, търговското, административното и т.н. право. Деецът се стреми към тези последици, но не може или не желае да си ги осигури по предвидения за тях обичаен механизъм, който поставя пред него определени изисквания. Схемата манипулира тези изисквания и условия, за да предизвика настъпване правното основание за реализация на последиците, или имитира самото основание. Страна по правоотношенията е деецът или контролиран от него субект (най-често търговско дружество), в полза на когото настъпват целените последици, като насрещната страна може да бъде пострадалото лице (включително държавата), наказателно неотговорен субект, действащ добросъвестно, който не понася вреди, но съдейства за реализация на схемата, или съучастник. Субективната насоченост на схемата да породи съответните последици в полза на дееца/контролирания от него субект представлява съдържанието на престъпния умисъл, съответно стои в основата на престъпния мотив.

За да може схемата да бъде разкрита, в това число разследването ѝ да бъде правилно и своевременно планирано с оглед следствени версии, възможен извършител, вероятни особености на доказателствения материал и др., е важно търсените от дееца гражданскоправни/административноправни последици от схемата да бъдат известни или поне да могат да бъдат предположени на основата на известните факти. С други думи, важно е да се познават обективните и нормативните закономерности, които определят явленията и процесите от обекта на съответния вид престъпност.

За целта на първо място е полезно да се познават основните особености на пазарните отношения, тъй като те не само са в основата на обекта на престъпленията от описаните видове, но са и предмет на регулиране от страна на ненаказателните закони, чието действие евентуално влияе на извода за съставомерност. Познаването само на нормативните им режими не е достатъчно и може да доведе до формалистични и нерационални практически подходи при реализацията на наказателноправната защита.

На второ място е необходимо да се познава действието на самите гражданскоправни и административноправни институти, които управляват настъпването на желаните последици.

И накрая, нужна е яснота, че не винаги гражданскоправната/административноправната квалификация на стореното имат някакво значение за извода за неговата наказателноправна съставомерност и за наказателната отговорност на извършителя. Необходимо е това значение да не се преувеличава, за да не се стигне до подмяна на съдържанието и действието на наказателноправни институти в зависимост от действието на самостоятелни институти на други клонове на правото.

Така например, критериите за преценка дали извършеното е деликт или престъпление са различни и не може гражданскоправният извод, че деянието не е непозволено увреждане, да служи за аргумент, че то не е и съставомерно, и обратното. По същия начин, изводът, че деянието не противоречи формално на граждански закон, все още не го прави и наказателно непротивоправно, тъй като **критериите за правомерност на поведението са различни.**

Регулацията на пазарноикономическите отношения се подчинява на определени възгледи и концепции за природата и обективните пазарни закономерности, сред които най-широкоразпространената и най-толерантната към необичайни стопански инициативи е теорията за стопанския либерализъм. Тя въвежда понятието за свободна стопанска инициатива, чиято юридическа интерпретация във връзка със свободата на договаряне и понятията за сделки има пряко отношение към разбирането за валидно и невалидно стопанско договаряне.

3.1. Свободната стопанска инициатива е разумно (обяснимо) пазарно поведение, подчинено на интереса от изгодно придобиване на блага от действителна стопанска дейност. Когато поведението има тези характеристики, то се намира под законова защита и не може да бъде ограничавано от държавата, дори и да е необичайно. Неговата необичайност, когато тя не го прави нерационално, се разбира като иновативност или пазарен риск, насочен към развитие на търговеца, на вида търговска дейност или на пазарния сектор. **Волеизявленията, които субектът прави при упражняване на свободната стопанска инициатива, са направени добросъветно и са действителни до доказване на противното.**

Когато обаче поведението не може да бъде обяснено с разумен стремеж към печалба, то представлява **друго пазарно явление**, което не се ползва нито с неограничеността на свободната стопанска инициатива, нито с предположението да е извършено от добросъвестно и да е действително. Сделките и волеизявленията, които го обективират, **не са по презумпция част от законната икономи-**

ческа дейност, поради което не може автоматично да се приеме, че са сключени при упражняване на свободата на договаряне. Нерационалността задължава съда да обсъди не само гражданскоправната валидност на сделките, но и потенциалната им съставомерност.

3.2. Действителността на сделките, съставляващи съдържанието на изпълнителното деяние, е сред най-широко коментирани и противоречиво интерпретирани гражданскоправни институти¹¹. Въпросът се отнася до възможността едни и същи действия и операции на деца, извърши от него лично или чрез контролиран от него субект, да могат да получат едновременно и гражданскоправна квалификация като сделка и наказателноправна квалификация като общественоопасно деяние. Тъй като и в двата случая дейността е умишлена, споровете касаят обективната страна.

Гражданскоправната действителност на сделката не влияе на извода за съставомерност на поведението, в което се е изразило нейното сключване и изпълнение. Изводът относно действителността обаче може да повлияе на квалификацията.

Нищожната сделка не поражда гражданскоправните последици, които законите свързват с този вид сделки, но може да е съставомерна, ако поведението, в което се е изразила като факт от действителността поражда други последици, различни от тези, които биха се породили, ако тя беше валидна. Тя може да застраши интересите на собственика, ако доведе до поява на привиден титул за собственост в полза на друго лице, ако сключването ѝ постави началото на изтичане на придобивна давност върху неправомерно получено имущество или ако послужи за основание за предсрочна изискуемост на вземане.

Тези последици могат да представляват риск от немаловажни вредни последици по чл. 282, ал. 2 НК, дори да не могат да получат признание като щети/вреди по състави на увреждащи престъпления¹². Последиците могат да са свързани с възникването "на документи с невярно съдържание"¹³. Тегленето в брой и разплащането не е "незаконосъобразно действие" на разпореждане, но,

¹¹ Конкретните възгледи и тяхното влияние върху наказателноправните изводи на съдилищата ще бъдат коментирани подробно в следващите глави във връзка с практиката върху отделни стопански и длъжностни престъпления и върху финансовата престъпност (изпиране на пари и данъчни престъпления).

¹² Р №4/06.02.2009 г. на САС по ВНОХД №1118/2008 г.

¹³ Решение №9965/2006 г. по адм. д. №5342/2006 г. на I Отд. на ВАС и Решение №16891/2011 г. по адм. д. №4476/2011 г. на I Отд. на ВАС.

когато не е в интерес на дружеството, представлява неправомерен разход в чужд интерес¹⁴.

В този смисъл, дори и нищожна за гражданското право, "сделката" поражда престъпни резултати като съставомерно деяние.

Действителните и унищожаемите сделки пораждат последиците, които законите свързват със съответния вид сделка. Действителността им не прави извършеното законно/несъставомерно, ако в цялост представлява заобикаляне/злоупотреба със закон и се управлява от престъпен мотив. Тази категория престъпни схеми е изградена върху привидност на част от уговорките между страните (частична симулация). Формалната правомерност на сделката няма връзка с икономическата ѝ обосновааност, но последната може да е свързана с криминален мотив. Мотивът на възмездните сделки няма значение за гражданскоправната им квалификация като сделки от определен вид и за валидността им, но имат значение за наказателноправната квалификация на извършеното като престъпление, тъй като с действителен договор страните могат да преследват и престъпна цел¹⁵.

"Когато престациите са явно несъответни, като липсва уговорка за цена или тя многократно надхвърля полученото, сделката е безвъзмездна и необлагаема и за страните не възникват права на данъчен кредит"¹⁶, т.е. тя е нищожна поради своята стопанска нерационалност.

4. ВЪПРОСИ НА ГРАЖДАНСКИЯ ИСК ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И ОБЕЗЩЕТЯВАНЕ НА ВРЕДИТЕ, ПРИЧИНЕНИ С ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

През 2005 г. тълкувателната инстанция излиза със становището, че **"деликвентната отговорност по чл. 45 и сл. от ЗЗД се погасява с изтичане на петгодишна давност, която не спира по време на наказателното производство срещу деликвентите"**¹⁷. Тезата има огромно значение за висящите производ-

¹⁴ Р №604/20.03.2013 г. на І НО по НД №1951/2012 г., оставило в сила Р №105/27.07.2012 г. по ВНОХД №115/2012 на АС-Бургас

¹⁵ Вж. **Ставру, С., "Правни гаранции срещу измамливи действия в гражданското и търговското право на Република България"**, сп. Общество и право, бр.10/2013 г.

¹⁶ Р №9965/2006 г. по адм. д. №5342/2006 г. на ІО на ВАС, Р №16891/2011 г. по адм. д. №4476/2011 г. на ІО на ВАС, СЕО, Дело №102/86, Р №08/03/1988 г, СЕО, Дело 16/93, Р №01/04 1992 г, СЕО, Дело С-16/93, Р №03/03/1994 г., СЕО, Дело С-05/01, Р №26/06/2003 г.

¹⁷ ТР №5/5.IV.2005 г. по т.д. №5/2005 г. на ОСГК и ОСТК.

ства, в които се търси обезвреда на вредите от извършени през първата половина на 90-те години престъпления. В качеството си на тълкуване, а не на формална промяна на закона, то действа с обратна сила.

Възможните граждански ищци, сред които основен е държавата, не са предявявали искове в редица висящи наказателни производства, като са се доверявали на безспорното тогава разбиране, че висящността му пречи на иска да бъде погасен по давност. Следва да се отбележи, че някои от производствата продължават необичайно дълго и поради обективни причини, които затрудняват конкретизацията на параметрите на иска – инстанциите спорят за вида на деянието (действие или бездействие) и неговата квалификация, от която зависят особеностите на причинната връзка, за размера на вредата и начините на доказването ѝ, за идентификацията на виновните лица и пр.

През последните години в правораздаването настъпи още едно необичайно отклонение от постоянната практика, свързано с **действието на амнистията и давността за наказателно преследване върху претенцията за обезщетение на вредите, причинени с престъплението.**

През април 2009 г. влиза в сила Закон за амнистия, който обхваща и деяния, квалифицирани като непредпазлива безстопанственост. Той повлиява някои производства за източване на кредитор конкретно по отношение на гражданския иск при амнистиране на деянието в хода на наказателния процес.

Макар и в рамките на изключението, се появиха решения на инстанционни съдилища, с които гражданският иск се отхвърля и производството се прекратява изцяло на основание този закон за амнистия¹⁸. Тъй като не са протестирани, те влизат в сила.

По такова конкретно дело е повдигнато обвинение по чл. 219, ал. 1, вр. чл. 26 от НК за това, че през 2002 г. подсъдимият като длъжностно лице (заместник изпълнителен директор на ДФ "Земеделие") на два пъти не положил достатъчно грижи за ръководенето на възложената му работа, като сключил договори с различни производители за предоставяне на кредит и субсидия по целева финансова линия, от чието неизпълнение последвала значителна щета в размер на общо 16500 лева за държавния фонд. С първоинстанционната присъда подсъдимият е признат за виновен и срещу него е уважен граждански иск в размер на щетата¹⁹. Преди произнасяне на втората инстанция влиза в сила Законът за амнистия.

¹⁸ С Решение №447/2009 г. на САС по ВНОХД №715/2009 г. присъдата на СГС е отменена и производството прекратено, като гражданският иск е отхвърлен. Решението е влязло в сила.

¹⁹ Присъда №125 /2009 г. на СГС по НОХД №1458/2008 г.

В решението на въззивния съд²⁰ – в чиито мотиви настоятелно се подчертава, че ангажират само конкретния съдебен състав – се развива теза, че амнистията, при която "наказателната отговорност се прекратява в нейната цялост", "засяга и отговорността за обезщетение на претърпените вреди от престъплението, попада под нейния обхват", тъй като с амнистията "върховната власт на държавата връща статута на невинност на лица, срещу които е било повдигнато обвинение за престъпление". Акцентира се на действието на амнистията на юридически факт, който "заличава престъпния характер на определен вид извършени деяния или освобождава от наказателна отговорност и от последиците на осъждането за определени престъпления", макар конкретният закон за амнистията да не е декриминализиращ. Така съдебният състав приема, че поради прекратяването на съдебното производство поради амнистия "предявеният граждански иск не се разглежда, но може да се предяви пред гражданския съд", тъй като "отпада и основанийето за продължаване на производството по гражданския иск". Твърди се, че "съдът дължи произнасяне по гражданския иск и когато признае, че наказателната отговорност е погасена, но само тогава, когато погасяването ѝ не е довело до прекратяване на наказателното производство", което "лишава съда от възможността да решава други въпроси, освен свързаните със самото прекратяване". В подкрепа на съображенията се привлича Р №225/2004 г. по НД №849/2003 г. на I НО на ВКС²¹.

Постоянната практика на ВКС и преди да се произнесе с изрично тълкуване през 2012 г. по въпроса е в обратен смисъл²². Според нея **прекратяването на**

²⁰ Решение №447/2009 г. на САС по ВНОХД №715/2009 г., влязло в сила.

²¹ Цитираното решение не бе открито.

²² ТР №2/2012 на ОСНК Преди него Р №535/2009 по НД №564/2009 г. (оставя без разглеждане жалба срещу Решение на АС-Пловдив от 22.06.2009 г. по ВНОХД 181/2009 г., с което на основание ЗА от 2009 г. е отменена в наказателно-осъдителната ѝ част Присъда №133/2008 г. на ОС-Стара Загора по НОХД №302/2005 г., с която е ангажирана гражданска и наказателна отговорност за деяние с квалификация по чл. 219, ал. 4, вр. ал. 1 и 2. АС-Пловдив отменя присъдата и в гражданско-осъдителната ѝ част, но поради пропуски в изясняването на обстоятелства от значение за основателността и размера на претенцията, и връща за ново разглеждане в първостепенния окръжен съд); Р №5/2010 г. по НД №645/2009 г. на III НО на ВКС ("Когато деецът не носи наказателна отговорност поради амнистия, правилно въззивният съд се е произнесъл и по предявените граждански иски и в съответствие с чл. 307 НПК, вр. с чл. 45 ЗЗД, като е потвърдил само ангажираната гражданска отговорност на подсъдимия за причинени имуществени вреди"); Р №37/2010 г. по НД №700/2009 г. на I НО на ВКС (подсъдимият е освободен от наказателна отговорност на основание ЗА от 2009 г. за две от деянията и не е наказан за третото поради изтекла давност, но е осъден да заплати гражданско обезщетение за причинените с деянията вреди); Р №149/2010 г. по НД №44/2010 г. на II НО на ВКС (влязлата в сила присъда е изменена по реда на възобновяването, като подсъдимият е освободен от

производството и по отношение на гражданския иск поради амнистиране на деянието е съществено процесуално нарушение²³. Основанието на гражданския иск в наказателния процес действително е деянието, предмет на обвинението. Поради своя подчинен характер, искът по принцип следва съдбата на обвинението, но може да придобие самостоятелен характер според основаниято за оправдаване на подсъдимия. Ако "деянието не е престъпно, не е виновно или не се наказва, съдът уважава гражданския иск, ако с него са причинени вреди и са налице условията за ангажиране на гражданската отговорност на дееца"²⁴. Поради това "гражданската отговорност може да съществува и без да налице наказателна" – например, при обективна или субективна несъставомерност на деянието, при погасена по давност наказателна отговорност или при последвал закон за амнистия, когато гражданският деликт не е изключен и наказателният съд е длъжен да се произнесе по него²⁵. "Законът за амнистия засяга само наказателноправните последици от осъждането"²⁶. Прекратяването на производството е възможно само по отношение на наказателно-осъдителната част на решението, но не и в останалата наказателна и гражданска част, като "съдът дължи произнасяне по гражданския иск и при амнистия на дееца, когато е освободен от наказателна отговорност и от последиците от осъждането"²⁷. Погасителните основания, включително амнистията, заличават само наказателноправните последици от извършеното деяние, докато гражданскоправните остават, тъй като деликтът съществува в правния мир и въпросът за отговорността за обезщетяване на причинените с него вреди трябва да бъде решен, при положение, че давността за вземането не е изтекла²⁸.

наказателна отговорност поради амнистия и е оставено без уважение искането за отмяна на присъдата в гражданската ѝ част.); Р №338/2009 г. по НД №255/2009 г. на III НО на ВКС (прекръпява производството и отменя присъдата в наказателноосъдителната ѝ част).

²³ Р №511/2010 г. по НД №528/2010 г. на III НО на ВКС.

²⁴ Р №25/2010 г. по НД №627/2009 г. на II НО на ВКС.

²⁵ Р №153/2011 г. по НД №55/2011 г. на III НО на ВКС. Аналогично в ТР №2/2012 на ОСНК.

²⁶ Р №149/2010 г. по НД №44/2010 г. на II НО на ВКС.

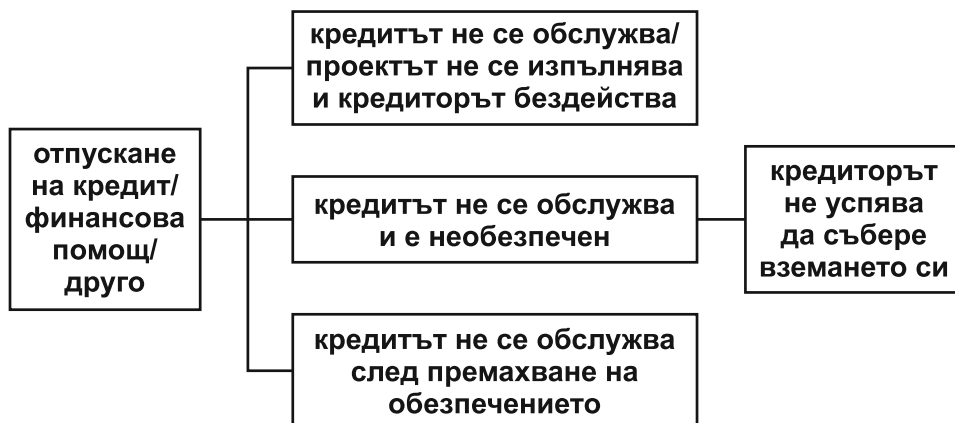
²⁷ Р №511/2010 г. по НД №528/2010 г. на III НО на ВКС.

²⁸ ТР №2/2012 на ОСНК.

ПРОФИЛ НА ПРЕСТЪПНОТО ИЗТОЧВАНЕ НА ФОНДОВЕ/КРЕДИТОРИ: БЕЗСТОПАНСТВЕНОСТ И ОБЩОТО ДЛЪЖНОСТНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

От икономическа гледна точка източването на фондове и стопански субекти представлява получаване на финансови средства или имущества от банкови и кредитни институции, държавни или частни фондове или от други стопански субекти (кредитори) или разпореждане с тези имущества по начин, който нанася оценима в пари вреда на предоставилия ги субект, свързана още с влошаване или рисковете от влошаване на икономическия му или финансов статус (например други реални имуществени загуби, обявяването му в несъстоятелност). Пострадал може да бъде както юридическото лице - кредитор, така и вложителите, чиито вноски формират капитала му²⁹ (виж Фигура 1).

Най-често схемата е разгърната върху патологично развитие на договори за заем/кредит, наем, дарение с тежести или приватизация или хипотези на неоснователно обогатяване на длъжника във вреда на кредитора. Източването е комплексно явление с възможна квалификация по чл. 219, чл. 220, чл. 282, а рядко и по чл. 206 и сл., чл. 209 и сл. и дори чл. 253 от НК.

Фигура 1. Обобщена схема за източване на кредитор

²⁹ Изрично вложителите са приети за пострадали от безстопанственост, проявена в отпускане на необезпечени банкови кредити, например в обвинителния акт по НОХД №1299/2006 г. на ОС-Стара Загора, прекратено от съда поради изтекла давност на 24.01.2011 г.

Динамиката на възгледите в съдебната практика по множество въпроси на обекта, субекта, изпълнителното деяние, причинната връзка, размера и вида на резултата и разграничението между различни престъпни състави влияе на динамиката и на престъпните схеми, тъй като прави част от тях несъставомерни, а на други променя правната квалификация³⁰. Най-съществени в това отношение са съдебните интерпретации на приложното поле на общата и специалната безстопанственост (чл. 219-220) и общото същинско длъжностно престъпление (чл. 282 и сл.).

1. ОБЕКТ НА ЗАЩИТА

Същинските общи престъпления по служба (чл. 282 и сл.) имат за групов обект обществените отношения, гарантиращи законосъобразното и добросъвестно изпълнение на служебните задължения на длъжностните лица по принцип.

Престъпленията по чл. 219-220 от НК са специални същински длъжностни престъпления. Те засягат обществените отношения, които гарантират прилагането на грижата на добрия търговец от длъжностни лица при изпълнението на служебните им задължения по ръководене, управление, стопанисване и запазване на имуществото на стопанските субекти във всички стопански отрасли, включително договарянето от името на стопанския субект, както и контролирането на това изпълнение от страна на подчинени длъжностни лица.

И в двата случая отношенията от обекта на защита са правно регламентирани в специални закони и страна в тях е или лично деецът от свое име, или представляван от него правен субект (стопанско дружество при безстопанствеността).

И в двата случая за дееца тези отношения имат служебно естество и той участва или въздейства върху тях в изпълнение на права и задължения, чието възлагане се основава на доверие в добросъвестността му. Тази добросъвестност касае **правно значим стандарт на поведение**. При стопанските престъпления той изхожда от доверието, което си имат субектите на стопанския оборот. Той съвпада с търговскоправното понятие за **грижата на добрия търговец**, тъй като деецът е или представлява страна по търговска сделка по силата на служебното си качество и за него това е професионално занимание. При общите длъжностни престъпления стандартът изхожда от **презумпцията за добросъвестност на**

³⁰ Подробен анализ в **Пушкарлова, И.**, "Схеми на финансова и стопанска престъпност в Европа: българска съдебна практика"

длъжностните лица. Когато те са органи на власт или друг вид държавни служители, за тях действия и **презумпция за компетентност** при изпълнение на възложената служба.

До 2003 г. единствената разлика в обекта на обсъжданите престъпни състави е стопанският характер на обекта на безстопанствеността, който се отразява на вида на длъжностното лице, което може да бъде субект на безстопанственост (само такава по чл. 93, т. 1, б. "б"³¹). При престъпленията по чл. 219-220 деянието е елемент от законна стопанска дейност, упражнявана чрез представител (дееца). Общите престъпления по служба охраняват всички видове обществени отношения, в които участват длъжностни лица, доколкото защитата не се предоставя от специални състави (например безстопанственост, длъжностно присвояване и др.). Сравнението следователно показва, че специалните състави имат по-широк обект, тъй като, освен обекта на общите длъжностни престъпления, обхващат и други отношения (стопански дейности, упражняване на правото на собственост или други).

До 2003 г. секторът, в който се разполагат отношенията от обекта на защита на общите длъжностни престъпления, е без значение за приложимостта на съставите. До официалното признаване на частния сектор с влизане в сила на действащата Конституция защитата по необходимост се предоставя само на публично-държавния сектор, тъй като частен не съществува или по-скоро типичните за него дейности са юридически забранени, а част от тях – дори криминализирани. С появата си до 2003 г. частноправните и пазарните отношения безспорно са част от обекта на общите престъпления по служба, тъй като законодателят не ги е изключил изрично от обхвата на защитата, а Конституцията изисква равнопоставено правно третиране (включително със средствата на наказателното право) на всички видове собственост, включително частната. Неправомерното умишлено поведение по служба на представители на частен субект, създаващо най-малкото риск от немаловажни вредни последици за представлявания, успешно се преследва на основание чл. 282 и сл. от НК³².

През 2003 г. съдебната власт излиза с тълкуване, според което обект на общите длъжностни престъпления са "обществените отношения, свързани с правилното и нормално функциониране на държавния и общественения апарат и неговите органи, дейността на държавните органи с властнически правомощия от сферата на органите на власт и управление като част от държавния апарат", но не и "дейността по управлението на стопанските субекти, извън публичната соб-

³¹ ППВС №7/1976 по НД №10/1976 г.

³² Р №154/1997 г. по НД №859/1997 г. на П НО на ВКС.

ственост"³³. Частните юридически лица имат "независимо от държавата предназначение в интерес и защита на гражданите, и само по изключение могат да упражняват държавни функции", като "държавните органи и обществените организации съвсем не са единствените, в които е предвидено да функционират длъжностни лица"³⁴.

Изводът следва от анализ на заглавието на Глава Осма, чийто раздел II включва общите длъжностни престъпления, и която до 2005 г. не променя оригиналната си редакция - "престъпления против дейността на държавни органи и обществени организации". Съдът приема, че понятието "обществени организации" е запазило първоначалното си съдържание и се отнася до вече несъществуващи казионни организации с нестопанска цел, създавани от тоталитарната държава като вид нейни или пряко контролирани от нея структури. На тази основа съдът прави извод, че, като не е променил заглавието на главата, законодателят мълчаливо е потвърдил намерението си да ограничи защитата само до служебните отношения в държавния апарат.

Когато престъпната дейност се осъществява в търговски дружества и други юридически лица, тя, следователно, не може да се квалифицира по чл. 282 и сл. от НК, а евентуално като безстопанственост, ако удовлетворява признаците на чл. 219-220 от НК³⁵.

Макар описаното тълкуване да е предложено и развито в обикновени решения ВКС без тълкувателен характер, то незабавно и автоматично се възприема от цялата съдебна власт. Промяната в практиката по чл. 282 и сл. е радикална и има ефекта на промяна на закона, водеща до стесняване на приложното поле на общите длъжностни престъпления. Техният обект престава да бъде необходима част от обекта на специалните престъпления по служба, а става различен от тях. Защитата на частния сектор се свива до съставите на по-леко наказуемите чл. 219-220, които дори взети заедно са по-тесни по обхват от чл. 282 и сл.

³³ Р №235/2003 г. по НД №79/2003 г. на III НО на ВКС, Р №49/2005 г. по НД №56/2005 г. на II НО на ВКС и Р №297/2005 г. по НД №921/2003 г. на I НО на ВКС.

³⁴ Р №297/2005 г. по НД №921/2003 г. на I НО на ВКС.

³⁵ Р №235/2003 г. по НД №79/2003 г. на III НО на ВКС: "Когато се засягат отношения с обект на защита управление и стопанисване на собствеността, която е публична и частна, съставите на престъпленията по служба не следва да се прилагат в сферата на отношенията, свързани с функционирането на частната собственост, и деянията следва да се квалифицират доколкото осъществяват признаците им, като престъпления при обща или специална безстопанственост"; Р №49/2005 г. по НД №56/2005 г. на II НО на ВКС: "Когато дейността се осъществява извън отношенията на властническа субординация в структурата на държавния апарат, а в търговски дружества и други юридически лица, тя не може да се квалифицира по чл. 282 и сл. от НК, а следва да се разсъждава на плоскостта на общата или специална безстопанственост".

Тълкуването има ефекта на декриминализация на някои форми на вредоносно поведение по служба, когато се осъществява в частния сектор, а не в държавния. Така например, ако с действие по ръководене, управление, стопанисване или пазене на имущество на търговец, което не се изразява в сключване на неизгодна сделка, длъжностно лице нанесе значителни щети на търговеца, то няма да носи наказателна отговорност по никой от коментираните текстове (чл. 219-220 и чл. 282). Тъй като промяната е извършена чрез тълкуване, тя автоматично дезактуализира цялата предходна практика като неправилна и засяга и всички висящи производства, независимо дали създава по-благоприятен закон или не.

През 2011 г. тълкуването на закона в описания смисъл е потвърдено от ВКС с отказа му да се произнесе с изрично тълкуване на чл. 282 и сл. по искане на главния прокурор. Отказът е мотивиран с липсата на противоречива или неправилна практика по тези разпоредби.

Действително, практиката след 2003 г. **не съдържа отклонения от разбирането, че обектът на общите длъжностни престъпления са само отношения в държавния сектор.** Възможен е обаче и друг поглед.

При създаването на общите длъжностни престъпления законодателят не би могъл да насочи защитата и по отношение на частния сектор, тъй като такъв тогава не съществува, но е защитил изцяло съществуващата тогава собственост от увреждащо я лошо управление. Законодателният подход не е насочен към ограничаване на защитата, а към изчерпване на обществените отношения, към които тя е потенциално приложима, поради което е включил в нея не само дейността на държавните органи, но и на обществените организации. Към тогавашния момент длъжностни лица не съществуват извън държавните органи и обществените организации.

Появата на частен сектор **разширява автоматично приложното поле на разпоредбите**, за да бъде осигурена равнопоставеност на наказателноправната закрила на всички видове обществени отношения, в които имуществена вреда може да възникне в причинна връзка с лошо изпълнение на служебна функция. В случая става въпрос не за разширително тълкуване на нормите на общите длъжностни престъпления, а установяване на обекта им и за идентифициране на онази група норми, която осигурява еднакво ефективна наказателноправна защита независимо от вида на собствеността. Изводът за обекта се основава на систематичен анализ на чл. 10 от НК, който изрично включва в общия обект на защита собствеността като цяло, а след 1991 г. тя включва и частната собственост. Неравнопоставеност обективно би възникнала, ако защитата на държавния сектор се осигурява от чл. 282 и сл. и чл. 219-220, а на частния сектор – само от

чл. 219-220, които са с по-тесен обхват, а защитата по чл. 219, ал. 3 е изрично дефинирана като субсидиарна. Такова положение противоречи на чл. 17 от КРБ, който гарантира неприкосновеност на частната собственост.

По-нататък, **не може да се сподели, че понятието обществена организация се отнася до отпаднало явление.** Напълно допустимо е тълкуването на понятие на НК според съдържанието, което то има в актуалната действителност, тъй като наказателният закон защитава действителни обществени отношения към момента на посегателството върху тях. В обществената практика понятието "обществена организация" се използва като родово за всякакви общности, възникнали при упражняване на свободата на сдружаване. То може и да не е законово определено, но се употребява в българското законодателство след 1991 г., включително в действащи в момента и създадени или изменени след 2003 г. законови разпоредби, и е обобщаващо за неправителствени организации без стопанска цел, включително синдикати, политически партии и др.³⁶ Самият НК използва понятието например в чл. 67 и чл. 73 и практиката върху тези текстове показва, че организациите, към които съдилищата се обръщат за реализиране на възпитателната грижа в изпитателния срок, са различни юридически лица с нестопанска цел, които несъмнено обективно съществуват, регистрирани са дълго след 1991 г. и са признати от правото. Сред съвременните обществени организации има и такива, които са съществували и преди 1991 г. (основно професионални сдружения), но впоследствие са пререгистрирани по действащото законодателство и са загубили статута си на свързани с държавата. Няма причина да им бъде отказана наказателноправната защита, с която са разполагали преди.

Законът следва да се тълкува преди всичко с оглед приложимостта му към момента на извършване на деянието, като се прибегва до историческо тълкуване само при невъзможност да се намери разумно приложение чрез останалите тълкувателни способности. Няма съмнение, че частният сектор се нуждае от същата по обхват и интензивност закрила, с каквато разполага държавният и законът следва да бъде тълкуван по начин, който гарантира такава защита, освен ако законодателят не е предприел изрични мерки да я ограничи. Законодателят обаче не е предприемал такива мерки. Известно е, че новата Конституция задължи законодателя да приспособи завареното законодателство към новата кон-

³⁶ Виж например чл. 195, ал. 1, т. 4 от ЗСВ, според който "съдия, прокурор и следовател, докато заема длъжността си, не може да получава възнаграждение за извършване на дейност по договор или по друго правоотношение с държавна, общинска или обществена организация, търговско дружество, кооперация, юридическо лице с нестопанска цел. Вж. още 13 от Закона за политическите партии, действал до 2001 г. който забранява на обществени организации, които не са регистрирани като политически партии.

ституционна уредба в частта, в която то е несъвместимо с нея. След като не е изменил заглавието на Глава Осма, значи според него тя е адекватно приложима и към променените обществени реалности и следва да се търси начин за такова адекватно приложение. Самото историческо тълкуване подкрепя такъв извод – законодателният подход не е насочен към ограничаване на защитата, а към включването в нея на всички съществуващи отношения, в които участва длъжностно лице, независимо кога и как са възникнали в хода на общественото развитие и какъв е видът на собствеността, за която се отнасят.

2. СУБЕКТ НА ОБЩА И СПЕЦИАЛНА БЕЗСТОПАНСТВЕНОСТ И НА ОБЩОТО ДЛЪЖНОСТНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

2.1. ПОНЯТИЕ ЗА ДЛЪЖНОСТНО ЛИЦЕ

Субектът на престъпленията по чл. 219-220 и на чл. 282 е длъжностно лице по смисъла на чл. 93, т. 1 от НК.

В практиката е установено, че **длъжностното качество произтича от естеството на възложената за изпълнение служба или работа**³⁷, като самото качество **възниква с факта на възлагането**. Това може да се осъществи с нормативен акт, административен акт, договор, както и с устно или фактическо възлагане без да е необходим формален акт. Начинът на поверяване е без значение за длъжностното качество³⁸, но може да има значение за момента, от който то се придобива.

Когато възлагането е юридическо (по установения в закон, указ или друг нормативен акт ред, или със заповед на ръководството), **длъжностното качество възниква от влизането на акта в сила**. Ако субектът съзнава възлагането, не изпълнява така поверените му функции и последват значителни щети, ще отговаря за безстопанственост³⁹.

³⁷ Р №339/22.08.1972 по НД №307/1972 на I НО на ВС (в конкретния случай деецът е страна по договор, който има признаците на трудов, макар да е назован по друг начин, по силата на който деецът има задължение да пази и отчита имущество и права да получава възнаграждение като процент от печалбата)

³⁸ Р №17/10.01.1956 по НД №4961/1955 на I НО (решението е произнесено по чл. 333 от НК'1956 г. (отм.), който има идентично съдържание с чл. 93, т. 1 от действащия НК); Р №339/22.08.1972 по НД №307/1972 на I НО на ВС.

³⁹ Р №10/5.03.1987 по НД №2/1987 ОСНК на ВС.

Когато възлагането е неформално, моментът на възникване на длъжностното качество е встъпването във възложените функции⁴⁰. Необходимо и достатъчно е това да е станало със знанието и изричното съгласие на лице или орган, който има права да ръководи дейността на юридическото лице, да го управлява или представлява, като съгласието може да е дадено конклюдентно⁴¹. Не е необходимо субектът да служи в учредението, предприятието или организацията, щом на него е поверено за пазене тяхно имущество. От значение е не кой формално отговаря за опазването му, а кому то е фактически поверено за пазене и управление, кой фактически е имал право и се е разпореждал с него⁴².

Според практиката възлагането трябва да включва длъжностното лице в организационната структура на учредението/предприятието.

Ако субектът е страна по облигационен договор, по силата на който има права да управлява, пази, стопанисва и т.н. имущество на търговеца, или е упълномощен да извършва някакви разпоредителни действия за негова сметка (да закупува стоки), той не е длъжностно лице⁴³. Ако неправомерно се разпорежи с поверено му при тези обстоятелства имущество, може да отговаря например за обсебване, но не и за длъжностно присвояване или безстопанственост⁴⁴.

Според съдилищата правата, които такъв субект черпи от договора, не са "работа". Тя "винаги предполага включване на работника в организационната структура, защото иначе не биха могли да се изпълняват правата и задълженията, произтичащи от стопанската дейност на предприятието"⁴⁵. Иначе казано, правата по договора деецът изпълнява в личното си качество и те не са част от дейността на търговеца.

2.2. ДЛЪЖНОСТНОТО ЛИЦЕ КАТО СУБЕКТ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ПО ЧЛ. 219, ЧЛ. 220 И ЧЛ. 282

Макар да са длъжностни лица, субектите на общата и специалната безстопанственост и на общото длъжностно престъпления са описани в наказателния закон с някои разлики.

⁴⁰ Р №681/16.03.2005 по НД №298/2004 на І НО.

⁴¹ Р №525/15.10.1965 по НД №512/1975 на І НО на ВС.

⁴² Р №17/10.01.1956 по НД №4961/1955 на І НО, Р №1029/27.09.1961 по НД №879/1961 на І НО – в тези случаи функциите са се изпълнявали от съпруга на служителката, която формално отговаря за операциите на щанда, но фактически в продажбите участвал нейният съпруг. Според ВС длъжностното лице е той.

⁴³ Р №564/7.11.1970 по НД №534/1970 на І НО на ВС; Р №490/10.10.1977 по НД №495/1977 на І НО на ВС; Р №354/12.12.1995 по НД №82/1992 на І НО на ВС

⁴⁴ Р №564/7.11.1970 по НД №534/1970 на І НО на ВС.

⁴⁵ Пак там.

Извършител на **обща безстопанственост по чл. 219, ал. 1** е длъжностно лице, на което е възложено да изпълнява:

1. дейност по ръководене, управление, стопанисване или запазване на имущество, принадлежащо на стопанския субект, възложил функцията, и поверено на дееца в служебното му качество; или

2. работа, несвързана с поверено имущество, която не е на материално изпълнение, но от недобросъвестното изпълнение на която може да последва значителна щета за търговеца или за стопанския сектор, в който той извършва дейността си.

Когато субектът оглавява ръководната или управленската структура на търговеца, той може да заема и отговорно служебно положение. Обхватът на възложената функция и значението ѝ за дейността на търговеца има значение за индивидуализацията на отговорността, тъй като определя дължимата от субекта грижа, съответно рисковете за търговеца при неполагането ѝ.

Съгласно постоянната съдебна практика **субектът на общата безстопанственост може да бъде само длъжностно лице по смисъла на чл. 93, т. 1, б. "б"**⁴⁶. Това може да бъде синдик в дружество, обявено в несъстоятелност⁴⁷, затворник, комуто със заповед на директора на затвора е възложено да изпълнява работа, свързана с пазене и отчитане на имущество⁴⁸.

Извършителят на **обща безстопанственост по чл. 219, ал. 2** е длъжностно лице, което изпълнява контролни функции по отношение на дейността по ръководене, управление, стопанисване и пазене на чуждо имущество и по извършване на работа, възложена на длъжностни лица, които са възможни субекти по чл. 219, ал. 1. Субект е длъжностното лице, титуляр на контролните функции, и когато е делегирало контролните си функции на свои подчинени, "но те не са ги упражнили ефикасно"⁴⁹. Няма значение дали контролът е предварителен, текущ или последващ. Такива субекти са например длъжностните лица от състава на органите на вътрешноведомствен финансов контрол, в това число и ревизорите на материалноотговорните лица⁵⁰.

Извършител на специална **безстопанственост по чл. 220** е длъжностно лице, валидно оправомощено да сключва сделки от името на предприятието с други стопански субекти и трети страни. Субектът не черпи представителната си

⁴⁶ ППВС №7/1976 по НД №10/1976 г.; Р №10/05.03.1987 г. по НД №2/1987 г. на ОСНК на ВС; Р №106/19.03.1979 г по НД №76/1979 на II НО на ВС

⁴⁷ Р №235/2003 г. по НД №79/2003 на III НО на ВКС.

⁴⁸ Р №226/13.06.1980 г. по НД №225/1980 г. на II НО и Р №109/29.07.1991 г. по НД №772/1990 г. на I НО

⁴⁹ Р №434/8.08.1991 г. по НД №220/1991 г. на I НО на ВС.

⁵⁰ Р №60/25.12.1985 г. по НД №58/1985 г. на ОСНК.

власт само от упълномощително волеизявление на търговеца, тъй като то не е достатъчно за възникване на длъжностното качество. Субектът изпълнява функция или служба, които му дават права да договаря от името на търговеца. Волята на това лице ангажира отговорността на търговеца.

С оглед възприетото в практиката тълкуване на родовия обект на общите длъжностни престъпления, **субектът по чл. 282** трябва да изпълнява своята служба или функция в държавно учреждение или предприятие или да бъде орган на власт.

3. ПРИЗНАЦИ НА ОБЕКТИВНАТА СТРАНА. СРАВНЕНИЕ НА ОБЩАТА И СПЕЦИАЛНАТА БЕЗСТОПАНСТВЕНОСТ И ОБЩОТО ДЛЪЖНОСТНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

3.1. ФОРМИ НА ИЗПЪЛНИТЕЛНИТЕ ДЕЯНИЯ

Изпълнителните деяния и на трите престъпления (чл. 219-220 и чл. 282) представляват неправомерно поведение по служба.

Изпълнителното деяние на **общата безстопанственост** (чл. 219) е **бездействие**. С бездействието по ал. 1 деецът пропуска да положи дължимата грижа на добър търговец при изпълнение на възложени му дейности по ръководене, управление, стопанисване или запазване на имуществото на стопанския субект, извършил възлагането, или на възложена му работа в полза на този субект. Бездействието по ал. 2 се отнася до пропускане да се упражнят своевременно необходимите по обем и съдържание контролни функции върху определени длъжностни лица по ал. 1, в резултат на което те (виновно или в условия на фактическа грешка) предприемат вредоносни действия или бездействия.

Възможно е деецът да е извършвал действия, които са насочени да предотвратят вредата или да породят увеличение на имуществото, както и такива, които също са в причинна връзка с вредата, т.е. тя възниква съвкупно от действия и бездействие. От значение за отговорността е само бездействието, с което пряко е причинена значителна щета. Независимо от особеностите на активното поведение на дееца, изпълнителното деяние ще се отнася само до пропускане на онова длъжимо поведение, което е част от служебните задължения на длъжностното лице и което, ако лицето беше осъществило, нямаше да възникне щета или тя нямаше да е значителна.

Като цяло, деецът по чл. 219 не е положил грижата на добрия стопанин/търговец, като обективно е могъл да я положи и е било в кръга на задълженията му като длъжностно лице да го направи⁵¹. При изясняване на признаците на бездействието е необходимо "да се установи какви точно грижи и при какви условия и време е било длъжно да положи длъжностното лице и кои от тях конкретно не е положило"⁵². "Деецът ще е положил достатъчно грижи, ако в своята дейност в рамките на служебните си функции се е съобразил с всички отправени към него икономически и правни изисквания"⁵³. В тази връзка практиката включва в задълженията на длъжностното лице усилията да се осведоми за естеството на възложената му работа. "Ако не направи това, а настъпят значителни вреди, ще отговаря по чл. 219"⁵⁴.

В практиката се среща **изолирано неправилно мнение**, че изпълнителното деяние на чл. 219 "може да се изрази в бездействие или неправилно действие"⁵⁵, включително "съчетание от действие и бездействие"⁵⁶. Тезата не е защитена с аргументи. Ако част от щетата е причинена от действия, те могат да образуват самостоятелно друго престъпление в съвкупност с безстопанствеността. Вредоносната престъпна дейност, проявена в съчетание от действия и бездействия, може да има като цяло друга квалификация, която не включва безстопанственост. Няма пречка неполагането на достатъчно грижи да е довело до извършване на неправилни действия, но самите те са елемент от причинната връзка, а не от изпълнителното деяние.

Изпълнителното деяние на **специалната безстопанственост** (чл. 220) е **действие**. То има външното проявление на изпълнение на фактическия състав по сключване на сделка от определен вид. Тъй като деецът действа от името и за сметка на стопански субект, сделката е търговска и следователно възмездна. Изпълнителното деяние е вредоносно, тъй като чрез него деецът поема от името на търговеца задължения, чието изпълнение с оглед конкретната стопанска ситуация не е възможно или би се отразило неблагоприятно на търговеца – например, би довело до неговата свръхзадължнялост или неплатежоспособност, би застрашило договорни отношения с други съконтрагенти, би изисквало прекомерни инвестиции или търговски усилия и т.н. Неизгодността може да следва от съотношението на двете престации, което да прави полученото по-малко от да-

⁵¹ Р 480/7.07.2004 по НД 64/2004 на II НО на ВКС.

⁵² Присъда 13/8.11.2002 г. по ВНОХД 624/2002 на САС.

⁵³ Р 661/21.07.2011 по НД 650/2010 на III НО на ВКС.

⁵⁴ Р 174/17.04.1987 по НД 144/1978 на II НО на ВС.

⁵⁵ Пак там.

⁵⁶ Присъда №3/19.03.2003 по ВНОХД №706/2002 на САС, оставена в сила с Р №752/17.11.2004 г. по КД №338/2004 на II НО на ВКС

деното; от вероятността при равни други условия да може да бъде сключен договор с друга страна, която да изпълни повече (по-голямо количество за същата цена, по-добро качество, по-своевременно, с придружаващи безплатни услуги, при по-изгодни условия за заплащане на цената и т.н.).

Въпреки своята неизгодност **сделката е действителна** (евентуално унищожаема), а не нищожна. Вредите, настъпващи директно от нея, са **договорни** и по принцип не могат да бъдат предмет на граждански иск в наказателния процес. Цялото изпълнително деяние, което включва дейност по договаряне и сключване, обаче стои в причинна връзка не само с преките правни последици на сделката, но и с възможни други вреди. Тогава то може да се **разглежда в цялост като деликт** и да обуслови гражданската отговорност на дееца в наказателния процес.

Изпълнителното деяние на общото длъжностно престъпление (чл. 282) може да бъде както бездействие, така и действие според формата си. Длъжното поведение по служба се изразява в и обичайно се описва чрез действия, които длъжностното лице е длъжно или овластено да извършва. При неизпълнение на тези задължения съставомерното поведение по необходимост е бездействие. В този случай деецът "не предприема действия, свързани с изискванията на службата"⁵⁷. Нарушението се изразява в активно поведение, с което се извършва нещо различно от това, което е императивно възложено на дееца да изпълнява. Самото нарушение не представлява излизане от обсега на възложените правомощия или власт; длъжностното лице "в пределите на своята компетентност, в кръга на възложените задачи и функции извършва дейност, която не е съобразена с установените изисквания на заеманата длъжност"⁵⁸.

При превишаване на правата си деецът извършва действия по упражняване на служебни правомощия, каквито не са му възложени и които спадат към службата на друго длъжностно лице. При превишаване на властта си субектът е орган на власт, който упражнява властови правомощия, с които не е овластен в служебното си качество и които са предоставени на друг орган на власт. В тези хипотези длъжностното лице има задължението да бездейства, тъй като правомощието, съответно задължението за извършване на действието е възложено другиму. Като изпълнява това действие, без то да е възложено нему, субектът си присвоява чужди служебни функции, т.е. държи се фактически като длъжностно лице или орган на власт, какъвто деецът не е.

⁵⁷ ПП №2/1980 г. по НД №2/1980 г. на ВС.

⁵⁸ Пак там.

Всяка от трите форми на изпълнителното деяние, осъществими чрез действие, може да се прояви като сключване на сделка, която е неизгодна (нанася вреда или създава риск от немаловажна вреда) за представлявания от дееца субект.

В практиката са изяснявани някои въпроси, свързани с квалификацията на извършеното в гранични случаи, но след промяната в разбирането за груповия обект на посегателствата от Глава Осма през 2003 г. споровете по тях са възобновени.

Така например, според старата практика, "когато длъжностното лице умишлено създаде безпорядък в счетоводната отчетност с цел да прикрие липси от повереното му имущество и от това последват други значителни загуби, върши съвкупност от 282, ал. 2 и чл. 219, ал. 3"⁵⁹. Тезата е вярна, ако длъжностното лице работи в държавно предприятие, каквито вече почти няма. Ако то е на служба в частно дружество, може да бъде преследвано само за безстопанственост, ако се установи не толкова "създаване на безпорядък" (действие), колкото "немарливо изпълнение на задълженията за водене на първична счетоводна отчетност" (бездействие)⁶⁰, но от него трябва да последва нова щета, различна от щетата, която се прикрива с немарливата отчетност⁶¹.

По-нататък, според старата практика, "когато длъжностно лице раздава в заем поверени му за пазене и управление пари, като нарушава забрани, върши престъпление по служба. Ако правомерно раздава кредит, но не взема мерки за възстановяване на раздадени кредити, може да отговаря за безстопанственост"⁶². Тази конструкция не е валидна след 2003 г. След този момент различните схеми за източване на частни дружества, включително банки, получават противоречива съдебна интерпретация в хипотезата на неправомерно кредитиране, тъй като няма съмнение, че тази дейност се извършва чрез действия (по сключване на кредита). Срещат се както тези за несъставомерност на действията по неправомерно отпускане на кредит и последващо неоснователно вдигане на реалните му обезпечения преди да бъде погасен⁶³, така и изводи, че съставомерно в тези случаи не е самото сключване на кредитния договор, а неполагането на дължимата грижа при сключването му, в резултат на което банката търпи щети⁶⁴.

⁵⁹ Р №336/28.08.1987 по НД №334/1987 на І НО на ВС.

⁶⁰ Р №246/16.07.1984 по НД №225/1984 на І НО на ВС.

⁶¹ Р №1/24.10.1988 по НД №97/1987 ОСНК на ВС.

⁶² Р №76/12.02.1987 по НД №38/1987 на І НО на ВС.

⁶³ Решение №144/2010 г. на САС по ВНОХД №208/2010 г., влязло в сила.

⁶⁴ Присъда №16/12.05.2004 г. по НОХД №564/2000 на СОС, изм. с Р №451/22.11.2004 г. по ВНОХД №965/2004 г., оставено в сила с Р №804/13.01.2006 г. по НД №72/2005 г. на І НО на ВС.

3.2. ИЗТОЧНИК НА СЛУЖЕБНИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ДЛЪЖНОСТНОТО ЛИЦЕ

Съдебната практика отдава относително самостоятелно значение на **източника на нарушеното с деянието задължение** на длъжностното лице, когато преценява съставомерността на извършеното. Въпросът е изключително съществен, тъй като разрешаването му участва не само в преценката на длъжностното качество на субекта, но и в определянето на формата на изпълнителното деяние, неговото начало и край и причинната връзка с настъпването на резултата. Съдебната практика многократно подчертава необходимостта **нарушено/неизпълненото задължение да бъде точно и конкретно установено**, за да може да се отговори на въпроса дали и какви отрицателни резултати биха настъпили, ако то беше добросъвестно изпълнено при равни други условия.

Самият закон не поставя изисквания пред **вида на юридическия факт**, който поражда служебните задължения на длъжностното лице. Съдебната практика обаче не е съвсем единна в разбирането си какви могат и какви не могат да бъдат източниците на служебните задължения на субектите на безстопанственост и на общото престъпление по служба извън безспорната хипотеза на нормативните актове.

Задължението на дееца да съобразява интересите на представлявания стопански субект **при сключване на сделки** от негово име и за негова сметка, което може да бъде нарушено както с деяние по чл. 220, така и с бездействие по чл. 219, ал. 1, може да произтича от "всякакви юридически факти"⁶⁵, включително административни, договорни и т.н. Когато източникът е договор, той може да препраща изрично или мълчаливо към вътрешни правила на търговеца, установени стопански практики и т.н. Ако длъжностното лице черпи представителната си власт от договор, той трябва да е годен да създаде и длъжностното качество, ако то не съществува на друго основание, т.е. няма да е достатъчен, ако учредява само облигационно правоотношение. Практиката не уточнява естеството на договора, от което следва, че той може да бъде по принцип от всякакъв вид, включително неформален консенсуален договор.

Задълженията, нарушени с **общата безстопанственост**, могат да бъдат установени още и с "технологични правила, невключени в нормативни актове, безспорни положения от теорията (от науката), житейската практика от катего-

⁶⁵ ПП №7/1976 г. по НД №10/1976 г. на ВС.

рията на общопризнати правила и др."⁶⁶, "длъжностната характеристика или естеството на възложената работа"⁶⁷. Тъй като нарушението се свежда до неполагане на достатъчна грижа при изпълнението на възложеното, а видът на длъжматата грижа и нейната достатъчност се определят от обичайни практики с известна динамичност, **видът на източника на задължението няма как да бъде предварително ограничително определен.**

Идентификацията на източника на служебните задължения на субекта по чл. 282 зависи от подхода на съвременните съдилища по съобразяване на стара тълкувателна практика. Същата се е произнесла, че служебните задължения по чл. 282 се отнасят до "действия, свързани с изискванията на службата/длъжността и установени в нормативен акт или акт на обществена организация"⁶⁸. Въпросът е как това тълкуване се разбира и прилага в съвременната практика – като изискване субектът да черпи правата и задълженията си директно, лично и само от нормативен акт (след като обществени организации от познатите през 1991 г. вече няма) или в друг смисъл.

На първо място трябва да се уточни **каква конкретно е обвързващата сила на тълкувателната практика, която по принцип е задължителна за органите на съдебната и на изпълнителната власт.** Промяната в конституционно-установения правен ред, на който наказателният закон е пряко подчинен, и на обществените отношения, които той защитава, безспорно влияе и на съдържанието на съдебното му тълкуване и степента на приложимост на заварени тълкувателни концепции. Ако наказателноправна норма е променила съдържанието или обхвата си поради изменения в обекта на защита (например, възникнали са отношения на частна собственост), нейното практическо приложение също трябва да бъде съответно изменено, дори с цената на ревизия на старо тълкуване. Обратното крие риск наказателноправна закрила да бъде ефективно отказана на формално основание по отношение на категория обществени отношения, които се нуждаят от нея.

Законодателят дължи интервенция с цел осигуряване на защита, само ако заварените наказателноправни норми изобщо не разпознават нововъзникналите обществени отношения. Тогава приложимостта на разпоредбите не е въпрос на тълкуване. Когато обаче тази приложимост се изяснява, тълкувателният способ се интересува не от представите на стария законодател в отминали исторически

⁶⁶ Пак там. Присъда №3/19.03.2003 по ВНОХД №706/2002 на САС, оставена в сила с Р №752/17.11.2004 г. по КД №338/2004 на II НО на ВКС.

⁶⁷ Р №301/4.12.2002 по КД №474/2002 на I НО на ВКС; Р №107/16.03.1979 по НД №78/1979 на II НО на ВС.

⁶⁸ ПП №2/1980 г. по НД №2/1980 г. на ВС.

епохи, а от представите на актуалния законодател. Ако той не е изменил стара разпоредба, значи я смята за приложима, все едно е създадена от него към момента на извършване на деянието.

Следователно, съдебната власт осигурява приложението на закона, а не на собствените си тълкувателни актове, тъй като няма нормотворческа компетентност.

По-нататък се поставя въпросът **конкретно как се прилагат формулите, разработени в тълкувателната практика.** Несъмнено те **нямат прецизността и структурата на законова норма, поради което е неуместно към тях да бъдат прилагани способите за буквално и стеснително тълкуване, приложими към текстовете от закона.** Тези формули **не са нормативни.** Самият правен език и изразни средства в тях са насочени не към създаване на общи правила за поведение, а към изясняване на смисъла на такива правила по начин, който според тълкувателя ще осигури разбирането му с оглед установените противоречия или грешки в практиката на съдилищата. Тълкувателните актове, следователно, нямат и не могат да имат претенцията да заместват закона. Предложеното в тях тълкуване е значително по-нетрайно по смисъл и формулировка в сравнение със закона, чийто обхват и съдържание се менят според обективите процеси в регулираната материя дори при запазване на оригиналната езикова редакция на нормите.

По тази причина настояването, че само нормативен акт, директно адресиран към длъжностното лице, може да бъде източник на неговите служебни задължения, тъй като това привидно следва от буквалния прочит на ППВС №2/1980 г. по НД №2/1980 г. на ВС, не е убедително.

Анализът на съдебната практика показва, че акцентът е върху необходимостта фактът, създаващ служебното задължение за конкретния субект, да бъде безспорно установен, а не върху необходимостта той да бъде от определен вид – нормативен, договорен или друг. Както законодателят не е придал правно значение на вида му, така и тълкувателят всъщност не е полагал усилия да ограничи кръга на възможните източници. Споменаването на нормативните актове и актовете на обществените организации има друго значение и тук ще бъде направен опит това да бъде изяснено.

Безспорно е, че длъжностното качество на субекта по чл. 282 може да се придобие и с фактическо възлагане, в хипотези на фактическо заместване и т.н. Тогава **прекият източник на задължението е фактът, обективирал възлагането.** Няма пречка естеството на възложената дейност да е свързано с определени **изисквания, установени с друг факт,** който може да е нормативен или друг акт. Тогава фактът на възлагането прави субекта адресат на този друг акт. На-

пример, очевидно е, че, когато директор на предприятие възлага на свой подчинен да го замества в период на отсъствие, подчиненият се осведомява за получените права и задължения от същите факти, които ориентират и служебното поведение на титуляра. Също така е очевидно, че в тях подчиненият не е назован нито чрез длъжността си, нито лично.

Видно от внимателния прочит на обсъжданото постановление на Пленума на ВС, тълкувателят се позовава на актове с нормативен характер или актове на обществени организации не в качеството им на директно създаващи служебни задължения за конкретното физическо лице, а именно на източници на информация какви са изискванията към определена работа или длъжност, без да е необходимо тези изисквания да са изчерпателно определени в тях. Дали работата ще бъде възложена на конкретно лице да я изпълнява и с какъв акт това може да стане тълкувателят изобщо не коментира в това постановление. Тези въпроси са засегнати в други тълкувателни актове или не са обсъждани изобщо, тъй като не са създавали затруднения на съдилищата. Така например, няма съмнение, че с акта по възлагане възлагащият може да изключи част от задълженията или да ги конкретизира.

По принцип начините на възлагане на служба/работа на длъжностни лица не зависят от вида на престъплението, което длъжностното лице би могло да извърши. По тази причина няма разумно основание задълженията на субекта на безстопанственост да могат да произтичат от всякакви факти и актове според конкретната обстановка, а задълженията на субекта на общото престъпление по служба да следват само от нормативен акт. Такава позиция би довела до абсурдни заключения, че е възможно да има длъжностни лица, които нямат служебни задължения и правомощия, тъй като същите не са очертани в нормативен акт, а в индивидуални актове на органи на юридическото лице или в договора за постъпване на работа.

В конкретен случай Кредитният съвет на банка със свое решение възложил на директор на клон на банката да сключи за срок от 12 месеца договор за кредит с конкретен търговец при определени условия, сред които учредяването на две реални обезпечения (особен залог и ипотека). Директорът, обаче, сключил договора без обезпеченията. До момента като условие процедурата по отпускане на кредита да се движи били вече учредени една ипотека и един особен залог. Към момента на сключването на кредита той бил обезпечен само с тези заварени обезпечения и със запис на заповед. Месеци преди настъпване на падежа директорът самоинициативно изпратил две писма с невярно съдържание до Централния депозитар и Службата по вписванията, с които поискал да бъдат вдигнати заварените реални обезпечения, като лъжливо декларирал от името на банката,

че кредитът е предсрочно погасен. След този момент кредитополучателят започнал да бави плащанията и падежът настъпил, без кредитът да е погасен изцяло. Последвали още две частични плащания преди кредитополучателят да преустанови окончателно да плаща при остатък от задълженията му около 60 000 лева.

Въпросът, на който съдът отговорил отрицателно, е дали с поведението си в отклонение от възложеното директорът като длъжностно лице нарушил свои служебни задължения по смисъла на чл. 282⁶⁹.

Съображенията на съда имат самостоятелен характер извън въпроса дали директорът може да бъде субект на общото длъжностно престъпление или не, чийто отговор също е отрицателен. Според тях **"извършените от подсъдимия действия не нарушават негово служебно задължение, произтичащо от нормативен акт"**⁷⁰. Протоколът от заседанието на Кредитния съвет на банката, който инкорпорира решение при какви условия да бъде сключен договорът за кредит, както и вътрешните правила на банката, отнасящи се до изискванията към длъжността на дееца, "не са сред нормативно установените източници на правото по ЗНА, които биха могли да създадат служебни права и задължения по смисъла на чл. 282 от НК"⁷¹, тъй като съгласно ППВС №2/1980 г. по НД №2/1980 г. на ВС източникът им може да бъде само нормативен.

От друга страна според съда **нормативен акт би бил източник на служебните задължения на длъжностното лице само ако изрично адресира тези задължения към конкретно по вид длъжностно лице и с деянието си то се отклони от тях**. По тази причина извършеното в конкретния случай от директора на банковия клон не е нарушение и на наредба на БНБ, тъй като тя вмениява задълженията по наблюдението, оценката, класифицирането и провизирането на рисковите експозиции на банката само на колективни органи на банката. От разсъжденията на съда може да се заключи, че деецът не може с индивидуалното си поведение да попречи на колективните органи, в които по силата на службата си членува, да спазят наредбата, дори когато действа в нарушение на техни актове, тъй като не е изричен самостоятелен адресат на съответната норма, дори да е адресат на акта на колективния орган, издаден в изпълнение на нормата⁷². При подобна фактическа обстановка друг съдебен състав заключил, че подсъдимите "трудно биха могли да бъдат осъдени за престъпление по служба", след като се твърдят нарушения на специалното банково законодателство, което няма за "ад-

⁶⁹ Присъда №2/23.01.2008 г. на СГС по НОХД №3282/2005 г.

⁷⁰ Пак там.

⁷¹ Пак там.

⁷² Пак там.

ресат конкретно подсъдимите", а колективни органи, в които подсъдимите участват⁷³.

Изложеният съдебен подход ще бъде подробно коментиран по-долу по повод значението на актовете, действията и бездействията на колективни органи за протичането на причинната връзка между поведението на длъжностното лице и настъпването на съставомерния резултат. Тук само ще се забележи, че този подход е пример за буквално прилагане на концепции, чийто произход е в тълкувателна практика, нуждаеща се от осъвременяване.

3.3. ПРЕСТЪПЕН РЕЗУЛТАТ

Общата и специалната безстопанственост и общото длъжностно престъпление са резултатни, но престъпните последици при всеки от съставите им са различни.

Общата и специалната безстопанственост са увреждащи престъпления, причиняващи имотна вреда, а длъжностното престъпление по основния си състав поставя обекта си в опасност от възникване на немаловажни вредни последици, които могат да са както имотни, така и нематериални. Тяхното реално настъпване е квалифициращо обстоятелство.

3.3.1. ПОНЯТИЯ ЗА ВРЕДА И ЩЕТА

Общата безстопанственост има за последица имотна щета. В практиката е безспорно установено, че това е **най-ограниченият вид имотно увреждане, което засяга неблагоприятно единствено активите в имуществото на пострадалия субект и се изразява в тяхното намаляване**. Според практиката щетата по чл. 219 се изразява в⁷⁴:

- реално причинените значителни вреди от разпиляване, унищожаване, частично увреждане на имущество. Разпиляването се изразява в поставяне на активите в положение търговецът да не може да ги ползва, без да е необходимо юридически да са напуснали фактическата и разпоре-

⁷³ Р №993/2007 г. по НД №33/2006 г. (подписано с особено мнение именно по този въпрос – вж. по-долу).

⁷⁴ ППВС №3/1976 г. на ВС; ПП №7/1976 г. по НД №10/1976 г. на ВС; Р №511/2008 г. по НД №518/2008 г. на II НО на ВКС; Р №303/2009 г. по НД №261/2009 г. на II НО на ВКС; Р №473/2009 г. по НД №519/2009 г. на II НО на ВКС; Р №804/13.01.2006 г. по НД 72/2005 г. на I НО на ВКС; Р №441/1997 г. по НД №328/1997 г. на II НО на ВКС; Р №240/14.05.2013 г. по НД 658/2013 г. на III НО на ВКС.

дителната му власт. В този смисъл това имущество "престава да бъде на разположение на предприятието"⁷⁵. Такава е хипотезата, в която например движими вещи на търговеца, многократно предоставяни по служба на различни длъжностни лица или многократно местени в различни помещения без надлежно документиране на предаването и приемането им в крайна сметка нямат известно местонахождение. Разпиляно е и имущество на банка, която е лишена за някакво време или завинаги от възможността да го ползва по предназначението му, след като длъжностно лице го е раздало правомерно в кредит, но не е взело мерки да осигури възстановяването му⁷⁶.

- причинените други загуби: платени неустойки, лихви поради забавено изпълнение на парични задължения и глоби, налагани като икономическа санкция при реализиране на доходи от неправилно ценообразуване, неправилно отнасяне в приход на предприятието вместо към държавния бюджет и др., дори дейността на длъжностното лице да е била насочена към стопански резултат, който е в полза за предприятието и платените лихви или глоби да са отишли в приход на бюджета му.;
- загубата от нереализирането на определено парично вземане.

Вредата по чл. 220 се отличава от щетата по чл. 219 по това, че може да обхваща и загубите от пропуснати ползи, както и увеличението на пасивите в имуществото, а не само намаляването на активите. Такава е хипотезата, в която при продажба на стоки с нормативно определени минимални цени стоките неоснователно са преоценени като друг вид вещи (например, скраб) и това позволява да бъдат продадени на по-ниска цена⁷⁷.

Последицата по чл. 219-220 е **конкретно изменение в имуществото, което има конкретен паричен еквивалент**.

За да бъде съставомерна, последицата и по двата състава трябва да бъде **значителна**. Практиката се ориентира към виждането, че щета в размер над 1000 лева е значителна, но признакът се преценява конкретно въз основа на всички факти по делото⁷⁸. Значителността преди всичко се определя от абсолютната стойност на вредата, но и с оглед важноста на засегнатите интереси

⁷⁵ Р 21/2.02.1999 по ВНОХД 240/1998 на САС

⁷⁶ Р 76/12.02.1987 по НД 38/1987 г. на І НО на ВС; Присъда 16/12.05.2004 г. по НОХД 564/2000 на СОС, изм. с Р 451/22.11.2004 г. по ВНОХД 965/2004 г., оставено в сила с Р 804/13.01.2006 г. по КД 72/2005 г. на І НО на ВКС;

⁷⁷ Подобен казус в Р №3656/28.12.2008 г. по НД №597/2008 г на І НО на ВКС.

⁷⁸ ППВС №3/1976 г. на ВС; ППВС №6/1984 г., №ППВС 7/1987 г.

(характера на целта, за която са предназначени ощетените средства⁷⁹, значението им за стопанската дейност и статус на ощетенния търговец), съотношението на активите и пасивите след нанасянето ѝ, каква е засегнатата от нея част от активите, какви са обичайните загуби от обичайните рискове при изпълнение на конкретната стопанска дейност и други обстоятелства с имуществено значение.

Съставомерна по основния състав на чл. 282 е опасността от причиняване на **немаловажни вредни последици**, които могат да са както имуществени, така и неимуществени. Реалното възникване на значителни вреди е квалифициращо обстоятелство по чл. 282, ал. 2.

Когато в резултат на деянието в действителност възникнат вреди, които не са нито маловажни, нито значителни, извършеното ще се квалифицира по основния състав, но тези вреди ще се отчетат като отегчаващо обстоятелство, освен ако деецът не се е стремил към причиняване на значителни вреди. В този случай ще бъде налице опит към престъпление по квалифицирания състав.

3.3.2. ДОВЪРШЕНОСТ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО: МОМЕНТ НА НАСТЪПВАНЕ НА РЕЗУЛТАТА И ОПРЕДЕЛЯНЕ НА РАЗМЕРА НА ВРЕДАТА

Моментът на настъпване на вредата при безстопанственост и на риска от настъпването на немаловажни вреди при общото длъжностно престъпление не само фиксира момента на довършване на съответния престъпен състав, но и момента, към които се определя видът и размерът на последицата като съставомерен признак.

Този момент се определя нееднозначно според това дали имуществото, предмет на престъпление по чл. 219-220, е било **предоставено правомерно** или не.

Когато вземането е възникнало при правомерно предоставяне на имуществото, но е проявено бездействие от длъжностните лица, имащи задължение да положат грижи за събирането му, вредата се определя към момента на настъпване на **падежа**, след който длъжникът изпада в забава. Размерът се определя към този момент на основата на несъбрания остатък.

Когато имуществото е било предоставено неправомерно, вредата се определя към момента на предоставянето.

Противоречия в практиката съществуват във връзка със значението на **окончателността (невъзстановимостта)** на вредата за нейната съставомерност.

⁷⁹ Р №319/10.10.2011 г. по НД №1606/2011 г на III НО на ВКС.

Група решения приемат, че вредата трябва да е настъпила като окончателна и невъзстановима, за да бъде приет съставът за довършен. Следователно, тя "възниква не от простото несвоевременно изпълнение на задълженията на длъжностното лице, а едва когато в резултат на бездействието му предприятието се лиши въобще от възможността да събере вземането си"⁸⁰. "Щом не са изчерпани всички възможности за събиране на вземането, не е налице реална щета"⁸¹. Така например, непогасеният кредит представлява "несъбрано вземане", за което "се предполага, че е обезпечено и в случай на забава се пристъпва към реализация на обезпечението", поради което липсата на плащане не създава щети за банката⁸².

Според друго съдебно решение от същата група "неполагането на достатъчно грижи във връзка с правилно сключване на договор (подписване и плащане по фактура, без получаване на стока и без осигуряване на изпълнението на доставчика) съставлява субективния елемент на чл. 219", а не изпълнителното деяние. Едва "отхвърлянето на иск за връщане на покупната цена е юридически факт, указващ настъпването на значителни вреди"⁸³.

Това становище не може да бъде споделено. То създава несигурност кога съставът е довършен, като неоснователно поставя този момент в зависимост от редица несигурни събития след деянието, които са извън контрола и умисъла на дееца. Сред тях са например поведението на пострадалото лице по защита на имуществените му интереси, изборът на време и средства за защита и тяхната ефективност, евентуални промени в законодателството, влияещи на тези средства и условия за реализацията им, намеса на трети лица и пр. Според него излиза, че, ако искът никога не бъде подаден, щетата никога няма да настъпи. Отговорността на дееца не може да зависи от това дали пострадалият има на свое разположение правни средства, различни от предоставяните в рамките на наказателния процес, да си възстанови загуби, които са му причинени от дееца. Самото наказателно преследване и осъждане на извършителя създава такива правни възможности. При договор за покупко-продажба, при който длъжностното лице плаща цената от името на търговеца-получател и невярно удостоверява с подписа си получаването на стоката, без да обезпечи изпълнението на продавача и последиците при неизпълнение, щетата настъпва от момента, в който стоката е трябвало да бъде получена, но това не е станало. Отхвърлянето на иска обекти-

⁸⁰ Р №752/17.11.2004 г. по КД №338/2004 на II НО на ВКС.

⁸¹ Р №144/2010 г. на САС по ВНОХД №208/2010 г., влязло в сила.

⁸² Неправилна теза на вещо лице, изложена по НОХД №1299/2006 г. на ОС-Стара Загора (липсва съдебен коментар, поради прекратяване на делото поради давност).

⁸³ Р №166/21.04.1983 по НД №159/1983 на II НО на ВС.

вира не момента на възникването ѝ, момента, в който вредата става окончателна и невъзстановима.

Така според **водещата група съдебни решения**, очертаващи последователна и трайно застъпена теза, ако имуществото е дадено правомерно, съставомерна безстопанственост са пропуските да се предприемат мерки за възстановяване на кредита и вредата е в размер на непогасената част към датата на падежа. При преценка кога настъпва падежът следва да се съобрази още, че "банковият кредит винаги се предоставя с определена цел и нейното неспазване е основание за предсрочна изискуемост"⁸⁴.

Ако вредата произтича от неправомерно/неправилно раздадено имущество, съответно от проявена немарливост при предоставянето му, деецът отговаря за цялата вреда от момента на предоставянето, независимо дали вземането е събираемо или не и дали след настъпването на вредата тя е била издължена изцяло или частично. Бъдещата възможност или вероятност тя да бъде възстановена напълно или отчасти, както и последващото ѝ възстановяване е без значение съставомерността на извършеното⁸⁵, тъй като щетата вече е настъпила. Тези обстоятелства могат да имат значение евентуално за смекчаване на отговорността при индивидуализацията на наказанието и намаляване на гражданското задължение за обезвреда⁸⁶.

3.4. ПРИЧИННА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДЕЯНИЕТО И РЕЗУЛТАТА

3.4.1. ОСОБЕНОСТИ НА ПРИЧИННАТА ВРЪЗКА ПРИ РАЗЛИЧНИТЕ СЪСТАВИ НА БЕЗСТОПАНСТВЕНОСТ И ОБЩОТО ДЛЪЖНОСТНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Причинната връзка между деянието и резултата по чл. 219-220 и чл. 282 от НК често е привидно разкъсана чрез хипотези на посредствено извършителство и раздробяване на елементите на изпълнителното деяние между лица с различни

⁸⁴ Присъда №16/12.05.2004 г. по НОХД №564/2000 на СОС, изм. с Р №451/22.11.2004 г. по ВНОХД №965/2004 г., оставено в сила с Р №804/13.01.2006 г. по НД №72/2005 г. на I НО на ВКС.

⁸⁵ Р №153/22.03.1974 по НД №103/1974 г. на I НО на ВС; Р №31/10.06.1980 г. по НД №24/1980 г. на ОСНК на ВКС.

⁸⁶ В този смисъл ППВС №3/1976 г. на ВС; ППВС №7/1976 г. по НД №10/1976 г.; Р №76/12.02.1987 по НД №38/1987 г. на I НО на ВС; Р №554/1995 г. по НД №450/95 г. на II НО на ВС; Р №441/1997 г. по НД №328/1997 г. на II НО на ВКС; Р №466/2011 г. по НД №2344/2011 г. на III НО на ВКС; Р №804/13.01.2006 г. по КД 72/2005 г. на I НО на ВКС.

длъжностни характеристики и действия на колективни органи. Стремехът е да се създаде привидно непряка причинност, която винаги ограничава и възможността от дееца да бъде търсена и гражданска отговорност за причинените вреди.

Като съставомерен признак причинната връзка **разкрива особености според това дали принадлежи към състав на безстопанственост или на общо длъжностно престъпление.**

Основен критерий по чл. 219-220 е какво е било дължимото от дееца поведение, в каква степен то е останало неосъществено и каква би била щетата/вредата, ако беше изпълнена и неосъществената част.

Причинната връзка по чл. 219, ал. 1 възниква от "установени по съдържание неправилни бездействия"⁸⁷ като основна или единствена причина или в съчетание с друга обективна причина⁸⁸. Независимо от обективните причини, ако от доказателствата по делото се установи, "че при добросъвестно изпълнение на задълженията си деецът би предотвратил настъпването на вредата, то е налице отговорност по чл. 219 от НК. В този случай обективните причини са смекчаващи вината обстоятелства"⁸⁹.

По чл. 219, ал. 2 **причинната връзка включва ѝ поведението на трето лице** – контролирания от дееца субект. Неговото деяние "поставя началото на причинния процес, който нямаше да започне или да се развие, ако деецът бе изпълнил възложените му от закона задължения за контрол"⁹⁰. Така например, бездействието на контролен орган може да стои в причинна връзка с неправилна практика на разходване или отчитане на средства, чиято неправилност може да не се съзнава от контролираните лица именно поради неположен контрол върху работата им. Поради това контролираните лица трябва да са индивидуализирани, да са установени конкретните им функции и тяхната обвързаност с обективно причинения вредоносен резултат, тъй като деецът не го причинява лично⁹¹. Оттук и "самото делегиране на упражняването на контролни функции от задължения да ги осъществява ръководител върху негови подчинени не освобождава

⁸⁷ Р №676/2003 г. по НД №557/2002 г. на I НО на ВКС.

⁸⁸ Р №107/ 16.03.1979 по НД №78/1979 на II НО на ВС.

⁸⁹ Р №676/2003 г. по НД №557/2002 г. на I НО на ВКС. Впрочем, аналогично се разсъждава и при изследването на причинната връзка по чл. 282, когато за извършеното от него длъжностното лице е получило съгласието на други служители на предприятието или организацията. Това съгласие би могло да оневини субекта, но ако тези лица по закон имат право да разпореждат дали да се извърши или не инкриминираното деяние (Р №392/1969 г. по НД №301/1969 г. на II НО на ВС).

⁹⁰ Р №477/2008 г. по НД №525/2008 г. на III НО на ВКС.

⁹¹ Пак там.

този ръководител от отговорност за резултатите от контролната дейност; делегирането на контролни правомощия е оправдано само за по-голяма ефикасност на контрола, а не и за бъдещо отпадане на отговорността за неговата неефикасност"⁹².

Когато деянието е сключване на неизгодна сделка по чл. 220, вредата настъпва за представлявания търговец във връзка с поетите по нея задължения от негово име, договорената в негова полза насрещна престация, съотношението на двете, времето на сключване и изпълнение предвид странични фактори. Причинната връзка зависи от всички обстоятелства, образуващи ситуацията, в която сделката се сключва, тъй като съставомерността на цялата дейност зависи от извода за неизгодност на сделката. Неизгодността може да се формира като резултат от съчетаване на други обстоятелства, които сами по себе си не увреждат интересите на търговеца. Причинната връзка може да има изцяло нормативен характер, ако представлява правна последица на сделката.

Поради сложния характер на някои стопански и административни дейности, при които крайният резултат зависи и от фактори извън волята на субекта, причинната връзка между деянието и резултата изисква прецизно отграничаване на съставомерното поведение от евентуално осъществени дължими действия и свързването му с имотна щета/вреда, която е значителна. Съдебната практика подчертава необходимостта от "комплексна преценка на обстоятелствата относно правата и задълженията на длъжностното лице, кои от тях не са изпълнени или нарушени, както и техният източник", "условията, при които е действувало длъжностното лице, времето, мястото и обстановката, при което е работило, и други"⁹³. "За да се установи има ли щета, е нужно цялостно изследване на всички операции, а не само на отделни счетоводни операции"⁹⁴. Тази преценка е необходима, тъй като съставомерно не е само неполагането на никакви грижи, но и неполагането на достатъчно грижи, което изисква количествена преценка на реално положените и обективно дължимите от дееца усилия.

Следователно, причинната връзка изисква и анализ на задълженията, произтичащи от длъжностното качество на субекта, тъй като тяхното изпълнение, нарушение или превишаване се обективира в изпълнителното деяние, а тяхното добросъвестно изпълнение се преценява като пречка последиците да настъпят изобщо или поне в реализираните съставомерни размери.

В примера с отпускане на кредит без поискани обезпечения и последващо вдигане на вече учредени обезпечения съдът, обсъждайки квалификацията по

⁹² Р №434/1991 г. по НД №220/1991 г. на I НО на ВС.

⁹³ ПП №7/1976 г. по НД №10/1976 г. на ВС.

⁹⁴ Р №385/28.08.1980 по НД №367/1980 на II НО на ВС.

чл. 219 от НК, достига до извод за **липса на причинна връзка между деянието и щетата, като не провежда такъв комплексен фактически анализ**. Според него "разгледани по същество сами по себе си тези *действия* [*курс. мой – бел. авт.*] не могат да доведат до причиняването на вреди на банката, каквито в случая могат да бъдат причинени от неплащането на кредита от страна на кредитополучателя, от невземане на мерки за възстановяване (погасяване) на дадения кредит, в това число и от бездействие по събирането на дължимите вноски, което бездействие може да доведе до погасяване на вземанията по давност."⁹⁵ Следователно "между инкриминираното поведение на подсъдимия и претендиращия вредоносен резултат следва да има пряка и непосредствена причинно-следствена връзка, каквато в конкретния случай въобще не е налице"⁹⁶. До този извод съдят достига, тъй като според него "с факта на отпускането на кредита, макар и не по предварително одобрените условия, с факта на недостатъчното обезпечаване и с факта на заличаването на някои от обезпеченията не се е стигнало до настъпването на вреди, тъй като реално такива са започнали да настъпват не с осъществяването на горните факти, а със спирането на плащането по кредита от страна на кредитополучателя", като **"при това поведение на подсъдимия вредите са могли и да не настъпят, ако кредитополучателят коректно и добросъвестно е изпълнявал задълженията си по банковия кредит"**⁹⁷. Следователно, "самите инкриминирани *действия* [*курс. мой – бел. авт.*] на подсъдимия не са увреждащи, защото пряко от тях не са настъпили вреди, а са само създаващи възможност за последващо увреждане ... при недобросъвестно и некоректно поведение на длъжника"⁹⁸. Тъй като престъплението по чл. 219 е увреждащо, "самото създаване на възможност за последващо настъпване на вреди не може да бъде съставомерно по този текст"⁹⁹.

Изложеното размишление на съда – приложимо впрочем към всяка хипотеза на отпускане на необезпечен кредит – представлява именно случай на надценяване на "значението на обстоятелствата, отнасящи се до личността на подсъдимия и обективните причини за настъпилия вредоносен резултат", описан като

⁹⁵ Решение №144/2010 г. на САС по ВНОХД №208/2010 г., влязло в сила.

⁹⁶ Пак там.

⁹⁷ Пак там. Подобни са разсъжденията в мотивите към Р №993/2007 г. по НД №33/2006 г., в които се казва: "Сключването на самия договор за кредит не може да се тълкува като договор във вреда на банката, дори и да не са договорени надеждни обезпечения, защото въпреки това е възможно той да бъде обслужван и задълженията на кредитополучателя погасени". Решението е подписано с особено мнение от член на състава (вж. по-долу).

⁹⁸ Пак там.

⁹⁹ Пак там.

отрицателна практика по чл. 219 от НК от ВС¹⁰⁰. По подобен случай на отпуснат през 1993 г. необезпечен кредит съдилищата установяват, че "неизплащането на парите по кредитите представлява за [банката – бел. авт.] щета, чието настъпване се дължи на проявено бездействие от подсъдимите, които, въпреки задълженията си, не положили достатъчно грижи за проверка на реалността на фирмите-кредитоискатели, както и за проверка реалността на обезпеченията на исканите единадесет кредита". Въпреки констатираното противоправно бездействие въззивната инстанция е приела, че липсва щета. Този извод касационният съд тогава определил като направен при "непълна оценка на доказателствените материали и в противоречие с тях"¹⁰¹.

В аналогичен случай над 20 години по-късно съдът ясно идентифицирал причинната връзка като пряка зависимост между неполагане на дължимата грижа при сключване на кредитния договор, изразено в "неизпълнението на задълженията на длъжностното лице на служба в банката за предварително проучване на кредитоискателя за платежоспособност, за предоставяне на икономическа обосновка на целевото предназначение на кредита и за надлежното му обезпечаване"¹⁰² и настъпилите щети за банката. Неизпълнените задължения съдът приел за установени с вътрешните правила на банката, някои нормативни актове, изискванията на длъжността на дееца и други актове и обстоятелства, като убедителността на правните му тези се дължи и на здравата им връзка с житейската логика.

Причинната връзка между деянието и последиците по чл. 282 подлежи на установяване по същите правила. Практиката обръща внимание на необходимостта изпълнителното деяние да обективира поведение, което длъжностното лице е могло да избира и осъществява самостоятелно. Когато за извършеното длъжностното лице по чл. 282 е получило съгласието на други служители на предприятието или организацията, това съгласие би могло да го оневини, само ако тези лица по закон имат право да разпореждат дали да се извърши или не инкриминираното деяние и то не налага на дееца очевидно за него престъпление, тъй като деецът не може да го свърже с риска от немаловажни вредни последици.

¹⁰⁰ ПП №7/1976 г. по НД №10/1976 г. на ВС.

¹⁰¹ Р №441/1997 г. по НД №328/1997 г. на ПНО на ВКС.

¹⁰² Присъда №16/12.05.2004 г. по НОХД 564/2000 на СОС, изм. с Р №451/22.11.2004 г. по ВНОХД №965/2004 г., оставено в сила с Р №804/13.01.2006 г. по НД №72/2005 г. на ПНО на ВКС.

3.4.2. ЗНАЧЕНИЕ НА АКТОВЕТЕ НА КОЛЕКТИВНИ ОРГАНИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ПРИЧИННАТА ВРЪЗКА И СЪСТАВОМЕР- НОСТТА НА ДЕЯНИЕТО ПО ЧЛ. 219-220 И ЧЛ. 282

В много схеми пряката и непосредствена причинна връзка между съставомерния резултат и поведението на конкретни длъжностни лица е привидно компрометирана от обстоятелството, че тези лица действат в обвързана компетентност в изпълнение на акт на колективен орган, като вредата привидно настъпва пряко от акта, а не от поведението на длъжностното лице. Така се търси прекъсване на пряката причинност между деянието и резултата, като между тях се намесват действия, бездействия и актове на колективни органи. Тази намеса е съществена, тъй като колективният орган често прави преценки и взема решения, които привидно отнемат възможността на физическото лице да избира поведението си по служба. По този начин се цели компрометиране не само на обективната причинност, но и на субективната съставомерност на извършеното.

Ролята на колективните органи в схемата може да бъде например:

- да създават формално правно основание за вредоносното поведение на физическото лице. В тези случаи длъжностното лице действа в обвързана компетентност и с поведението си пряко поражда вредата (подписва неизгодната сделка), като няма безспорна роля за формирането на решението;
- да въвлекат длъжностното лице да участва в процеса на вземане на колективно решение, като извършва отделни задачи, необходими за информационното, техническото или формално-процедурното обезпечаване на решението или на неговото изпълнение. Дейността привидно не може да повлияе пряко на волята на колективния орган, но всъщност определя условията или критериите, при които той се произнася. В тези случаи на длъжностното лице се възлага да извърши проверки, да назначава експертизи, да провежда предварителни преговори, консултации, тръжни процедури или подготовка за тях, да изготви предложение за решението и т.н. Както и да бъде изпълнено възложеното, то не може самостоятелно пряко да причини съставомерните последици, но без негово решение на колективния орган нямаше да бъде взето по начина, във времето или със съдържанието, с което е направено.

В тези случаи съдебната практика се подвежда да приеме, че ангажирането на отговорността на длъжностното лице би било нарушение на принципа на лична наказателна отговорност, тъй като деянието е "изпълнено" от колектив.

Тезата е особено упорита, когато колективното решение, действие или бездействие се явява в нарушение на задължение, нормативно адресирано към колективния орган. Тогава се приема, че "физическо лице не може да носи отговорност, когато нарушението на специално законодателство е извършено с акт на колективен орган, тъй като адресат на нарушеното задължение не е физическото лице"¹⁰³. Разбирането изхожда от смесване между ненаказателните и наказателноправните последици от поведението на длъжностното лице и актовете на колективни органи.

Вярно е, че административно задължение, възложено на колективен орган, може валидно да бъде взето само от него. В този смисъл физическо лице не може например да издаде от свое име колективния акт или да вземе решение по въпрос, който спада в компетентността на колективния орган. Такова поведение би било нищожно от гледище на административното право. Съответно, ако колективният орган не осигури изпълнение на задълженията си, той, а не физическото лице, ще носи административна отговорност, ако такава е предвидена.

Същото обаче не важи за наказателната отговорност. Физическо лице с лични действия и бездействия (независимо дали валидни или не от гледище на административния закон) може да повлияе задължението на органа да бъде изпълнено или да не бъде изпълнено. **От това, че задължението е предоставено на колективен орган, все още не следва, че индивидуално поведение на физическо лице не може да бъде в наказателноправно значима причинна връзка с неизпълнението на това задължение.** След като колективите нямат поведение, различно и независимо от това на физическите лица, които ги съставят, всеки техен член има задължения за такова поведение, което да позволява на този орган да изпълнява задълженията си. Ако лицето не е член на колективния орган, то има задължения да не пречи този орган да изпълнява задълженията си. Когато задължението не бъде изпълнено, съответно бъде понесена административна отговорност от колектива, това могат да са съставомерни резултати от извършеното от физическото лице, ако е действало виновно. Основание за отговорността е именно пряката причинност между неговото поведение, акта на колективния орган и нанесената вреда.

Въпросът е на доказване на извършеното, неговото авторство и причинната връзка, а не наказателна неотговорност.

Казано по друг начин, "не е вярно, че решението на колективен орган винаги и безусловно изключва отговорността на участниците във вземането му дори

¹⁰³ Р №993/2007 г. по НД №33/2006 г. на ВКС.

тогава, когато неговото изпълнение осъществява състав на престъпление"¹⁰⁴. Принципът за лична отговорност "не влиза в противоречие с необходимостта да се изследва противоположният характер на дейността на физическите лица, участвали във формирането на колективно решение и възползвали се от изпълнението му. Несъмнено вината на дееца е винаги индивидуална, но, ако той съзнателно участва във вземането на общи решения, противоречащи на установения правен ред, следва да носи отговорност за лични, а не за колективни действия"¹⁰⁵.

3.4.3. ГРАНИЦИ НА СЪСТАВОМЕРНОСТТА: ОПРАВДАН СТОПАНСКИ РИСК

Стопанската дейност по определение е рискована. Без стопанските субекти да поемат определени рискове, пазарната икономика не може да се развива. Разумно регулираната икономика създава условия за поемане на рационални рискове и съдържа собствени механизми за превенция и санкциониране на отрицателни явления, породени от нерационално или неуспешно поемане и управление на рискове. Пазарните загуби, свиването на пазарния дял, отливът на доставчици, клиенти и други съконтрагенти и други са част от естествените пазарни механизми за управление на рисковете. Юридическите последици при свръхзадълженост и неплатежоспособност са част от нормативните механизми за ограничаване на вредите от рисковано пазарно поведение.

Наказателноправната съставомерност е най-агресивното средство за потискане на рискови деяния, когато те станат общественоопасни, поради което тя трябва да се прилага умерено при съответните гаранции, че няма да се насочи срещу поведение, което не е общественоопасно. Това поставя въпроса за отграничаването на съставомерната безстопанственост от оправдания стопански риск по чл. 13а от НК.

Рисковата търговска стратегия на дееца ще бъде несъставомерна, ако поведението му в нейно изпълнение може алтернативно да доведе до положителни (увеличаване на печалба/пазарен дял или избягване на съществена загуба/фалит/свиване на пазарен дял) или отрицателни резултати, като деецът няма контрол върху това кои от тях ще се реализират, тъй като това зависи не само от него, но и от други фактори на средата, върху които той не може да влияе. Рисковата стратегия е характерна със своята обективна и субективна насоченост

¹⁰⁴ Особено мнение на съдията Елена Авдева към Р №993/2007 г. по НД №33/2006 г. на ВКС

¹⁰⁵ Пак там.

към положителен за интересите на представлявания субект ефект в обстановка, в която тези интереси биха били неизбежно увредени, ако деецът не предприеме нищо. В този смисъл рисковата стратегия е безалтернативна. Наличието и на реалистичен оптимистичен сценарий при нейното изпълнение и съотношението между него и вероятния неуспех са основанията да се отхвърли извод, че тя е "неизгодна" по смисъла на чл. 220, ако е сделка, или представлява неполагане на достатъчна грижа по смисъла на чл. 219.

За да бъде съставомерна по чл. 219-220, е необходимо да се установи, че **предприетата стратегия не може да породи положителни ефекти**. Такъв ще бъде случаят, ако съществува алтернативна на нея стратегия, която би била по-благоприятна с оглед конкретната стопанска ситуация. Такава алтернатива най-малкото е търговска неинициативност (бездействие), тъй интересите на предприятието не са заплашени. В този случай практиката говори за "пълна липса на необходимост" (от сключването на сделката)¹⁰⁶. Такова отсъствие на стопанска необходимост се установява например при новация на договор, която трансформира задължение за плащане на лихви и неустойки, което е можело да бъде оспорено, в задължение за плащане на главница по договор за заем, като със сключването на новия договор е загубена възможността задължението да се оспорва, но са създадени предпоставки върху него да се начисляват нови лихви и неустойки¹⁰⁷.

Преценката отново е комплексна и засяга "отношението на длъжностното лице към служебните му задължения, поведението му, предхождащо и съпътстващо сключването на сделките, нивото на теоретични познания и производствения опит в съответната област, установените правни забрани и др."¹⁰⁸. Така например, "субективните очаквания у представляващото длъжностно лице за евентуален бъдещ позитивен икономически ефект от съзнателно сключената от него, поначало крайно неизгодна финансова сделка, не могат да изключат вредата за представляваната от него организация като обективен признак на престъплението по чл. 220, ал. 1 НК, ... дори и при последващо реално подобрение в имущественото състояние на същата организация"¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Р №7/22.05.2006 г. по НД №603/2005 г. на I НО на ВКС.

¹⁰⁷ Подобна хипотеза е описана в Р №9/10.04.2014 г. по НД №2138/2013 г. на III НО на ВКС.

¹⁰⁸ Присъда от 20.11.2002 по НОХД №11/2001 на ОС-Монтана, потвърдена с Р №441/5.12.2003 г. по ВНОХД №913/2003 на САС оставено в сила с Р №480/7.07.2004 г. по НД №64/2004 г. на II НО на ВКС.

¹⁰⁹ Р №667/11.07.2006 по НД №119/2006 на I НО на ВКС: В случая подсъдимият сключил договор за заместване в дълг, по силата на който кредитор на дружеството бил заменен с друг и без основание на последния било признато значително по-голямо по размер

Рисковото поведение изисква повишена грижа, поради което отговорност може да възникне не само за предприемането му изобщо, а за недостатъчно прецизното му изпълнение, съответно наблюдение или контролиране, ако при повече прецизност вредата би била избегната¹¹⁰. Дали рисковата сделка е неизгодна по смисъла на чл. 220, например, се преценява не само с оглед цената, но и с оглед цялостния икономически ефект от нея¹¹¹.

Рисковата стратегия не е оправдана, ако не са изпълнени другите изисквания на чл. 13а, несвързани с вероятностните рискове¹¹². Пазарното поведение трябва да е съобразено с нормативните изисквания за дейността, да не застрашава човешки живот или здраве и да отговаря на най-добрите практики в съответната област на изпълнение. Едва след като тези условия бъдат изпълнени, може да се преценява значението на обстоятелства извън волята на дееца за настъпване на риска.

4. СУБЕКТИВНА СТРАНА

Специалната безстопанственост и общото длъжностно престъпление могат да се извършат само с пряк умисъл. Поведението по сключване на сделка при изпълнение на служебни задължения, като се съзнава неизгодният ѝ характер, не може да се изпълни при друга форма на вината, а специалните цели на длъжностното лице с престъплението по служба да извлече за себе си или за друго облага или да причини другиму вреда изключват евентуалния умисъл и непредпазливостта като възможни форми на вината по чл. 282.

Общата безстопанственост може да се осъществи при всяка форма на вината, като по основните състави тя е непредпазлива, а умисълът квалифицира извършеното по чл. 219, ал. 3. В практиката се приема, че сключването на неизгодна сделка, от която са произлезли значителни вреди по непредпазливост, е

задължение, без да се отчита значителното му частично погасяване. Новият кредитор се възползвал от ситуацията и по така реално бил накърнен имущественият интерес на представлявания от дееца длъжник. "В условията на пазарни отношения при правилна стопанска политика и изгодна конюнктура един икономически субект би могъл да постигне възстановяване и в законовите рамки на започнало производство по несъстоятелност".

¹¹⁰ Р №493/29.12.1980 по НД №504/1980 на I НО на ВС.

¹¹¹ Присъда №104/5.5.2005 г. по НОХД №1937/2003 на СГС, потвърдена с Р №633/17.04.2006 г. по ВНОХД №1090/2005.

¹¹² Р №466/02.11.2011 г. по НД №2344/2011 г. на III НО на ВКС.

престъпление по чл. 219, ал. 1, тъй като деецът не е положил необходимата грижа да ги избегне¹¹³.

Съставът на умишлената безстопанственост е субсидиарен и се прилага доколкото извършеното не осъществява признаците на по-тежко престъпление (общото длъжностно престъпление, длъжностно присвояване и др.). Понякога особените мотиви на дееца могат да променят квалификацията. Когато длъжностно лице, на което обществено имущество е поверено, сключи неизгодна сделка с цел да я използва като основание за разпореждане с имущество в личен интерес на другата страна по сделката, отговорността му според практиката следва да се ангажира по чл. 202, ал. 1, т. 1 от НК¹¹⁴.

Ако длъжностното лице възстанови вредата, която е нанесло с безстопанственост, като ползва не свои лични, а обществени средства, извършеното е съвкупност между чл. 219 и присвояване¹¹⁵.

5. РИСКОВЕТЕ ОТ НЕПОСЛЕДОВАТЕЛНА КРИМИНАЛИЗАЦИЯ И ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЯ ЗА ПРИЛАГАНЕТО НА ПО-БЛАГОПРИЯТНИЯ ЗАКОН ПРИ ПРОДЪЛЖИТЕЛЕН НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС

Риските от непоследователна криминализация и декриминализация на казуистично формулирани състави са често срещано явление в материята на източване на кредитори и могат да бъдат очертани с емблематичен съдебен казус, отекнал болезнено в обществото.

През 1995 г. банка обявява фалит, тъй като не успява да събере отпуснати от октомври 1992 г. до декември 1995 г. необезпечени кредити при общ размер на щетата близо 22 млн. денон. лева. Поради появата през 2003 г. на съдебното тълкуване, че субект на общо длъжностно престъпление може да е само заето в държавен орган лице, първоначално повдигнатите обвинения по чл. 282 от НК срещу длъжностни лица от ръководството на банката са променени на съзнателно сключване на неизгодни сделки по чл. 220, ал. 2 и умишлена безстопанственост по чл. 219, ал. 4 от НК¹¹⁶. Докато трае процесът, през 1997 г. влиза в сила, а през 2001 г. е отменен **чл. 220, ал. 3** от НК. През 2009 г. касационната инстанция

¹¹³ Р 103/28.12.1987 по НД 96/1987 на ОСНК на ВС.

¹¹⁴ Р №25а/4.08.1976 по НД №21/1976 на І НО на ВС.

¹¹⁵ Р №683/28.12.1979 по НД №681/1979 на І НО на ВС.

¹¹⁶ Вж. Решение №331/2006 г. на АС - Пловдив по НД №394/2006 г.

приема, че "инкриминираните деяния осъществяват именно признаците на отменения чл. 220, ал. 3"¹¹⁷.

Според съда този текст се явява най-благоприятният приложим закон, тъй като най-точно описва извършеното и е отменен към момента на съдебно произнасяне. Развити са съображения, че "декриминализацията означава, че деянието с описаните в закона признаци от обективна и субективна страна вече не е престъпление..., защото, след като законодателят първо криминализира конкретна дейност, а след това я декриминализира, очевидно преценката е, че деянието не е обществено опасно".

И двата извода на съда не могат да бъдат споделени.

Първо, разпоредбата на чл. 220, ал. 3 не е действала към момента на извършване на деянията. Тя е квалифициран състав на чл. 220, т.е. предвижда по-тежка наказателна отговорност за специфична хипотеза на сключване на неизгодна сделка, а именно разрешаването на необезпечен кредит, останал неиздължен. Тъй като е специален състав, тя обхваща признаците и на основния, а тъй като предвижда по-тежко наказание, **тя е по-неблагоприятна за дееца**, докато действа. Тъй като е въведена след извършване на деянията, тя е неприменима към тях и поради това отмяната ѝ няма някакво значение.

Второ, изводът относно ефекта на декриминализацията като заличаваща престъпния характер на извършеното изобщо, щеше да е верен, ако декриминализацията се отнасяше до основен състав. При декриминализация на квалифициран състав, обаче, изводът не е, че деянието не е изобщо общественоопасно. Квалифицираните състави съдържат признаците на основния състав, който спрямо тях е общ, и деянията са съставомерни по него, ако квалифицираните състави бъдат отменени. Следователно, отмяната на чл. 220, ал. 3 **не може да доведе до оправдаване изобщо**, тъй като, както самият съд формално изтъква, декриминализацията "в никакъв случай не е основание да се изследва дали това деяние не осъществява признаците на друго престъпление"¹¹⁸, но самият той не е изследвал такава потенциална съставомерност.

¹¹⁷ Р №112/2011 г. по НД №724/2009 г. на І НО на ВКС.

¹¹⁸ Съдът отхвърлил съставомерност по основния състав, тъй като според него "'сделка" е по-широкото понятие за договор, а договорът за кредит е специален вид. Принцип на наказателното право е нормите да не се тълкуват разширително". С това твърде кратко съждение съдът казва, че "кредитът" по смисъла на чл. 220, ал. 3 не е "сделка" по смисъла на чл. 220, ал. 1, тъй като нормата на чл. 220, ал. 3 не може да се тълкува разширително (?!). Така съдът смесва въпросите за юридическата квалификация на факта "отпускане на банков заем" със систематично тълкуване на нормите на чл. 220, ал. 1 и ал. 3, за да достигне до извод, че фактът не е съставомерен по нито единия от двата текста.

Вярването, че заличаването на квалифицирания състав прави описаното поведение **негодно да удовлетвори признаците на който и да е престъпен състав от наказателния закон**, обосновава по друг случай извод за несъставомерност и по чл. 219 от НК¹¹⁹. Конкретното дело се води срещу председателя на ДСК за безстопанственост, причинила в периода 1995-1996 г. на ДСК щета в размер на близо 13 млн. деном. лева чрез отпускане на несъбираеми кредити на впоследствие фалирали банки (вкл. Агробизнесбанк). Съдът се солидаризира с мотивите на декриминализационния закон, като подчертава, че "нормата на чл. 220, ал. 3 НК предвижда наказание не за виновно укоримо поведение, а за поемане на риск, за което bankerите не следва да бъдат санкционирани. Ясно изразената законодателна воля не следва да бъде подменяна и превратно тълкувана чрез използване инструментариума на престъпната безстопанственост, в каквато посока са повдигнатите срещу подсъдимата обвинения за ненадлежно обезпечени кредити"¹²⁰.

В описаните конкретни случаи следва да се отбележи още, че правото на държавата да преследва наказателно извършителите е и погасено по давност към момента на окончателното произнасяне на върховната инстанция. Налице е **конкуренция на погасителни основания (декриминализация и давност)**. Декриминализацията има това предимство пред давността, че препяства пораждането на отговорност на държавата за вреди, причинени от продължителен и неефективен наказателен процес, което обяснява усилието на съдилищата да се позоват на нея.

За сравнение, **по случай, аналогичен на разгледаните току-що**, на двукратно отпускане на необезпечен кредит в полза на един и същ кредитополучател, който не се е издължил, наказателната отговорност на главния счетоводител е ангажирана на основание чл. 219, ал. 4 от НК. За съставомерно е прието неполагането на достатъчно грижи за ръководството, управлението, стопанисването и опазването на повереното му имущество, като извършителката не е упражнила контрол върху спазването на изискванията за отпускане на кредити, каквито задължения има по силата на Закона за счетоводството¹²¹. Това съдебно решение се отличава с яснота, логичност и очевидност на мотивите и е произнесено в производство, чиято продължителност не може да бъде определена като неразумна.

¹¹⁹ Р №196/2010 г. по НД №110/2010 г. на III НО, с което е потвърдена оправдателна присъда.

¹²⁰ Пак там.

¹²¹ Р №154/1997 г. по НД №859/1997 г. на II НО на ВКС.

ДАНЪЧНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ¹²²

1. РАЗВИТИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА НАКАЗАТЕЛНОПРАВНАТА УРЕДБА. ОБЕКТ НА ЗАЩИТА

Данъчните престъпления са въведени в наказателния закон в рамките на втория етап от изграждането на наказателноправната защита на пазарната икономика¹²³. Основната му фаза през 1996-1998 г. се изразява в спешна криминализация на редица негативни пазарни явления и процеси и маркира началото на целенасочено изграждане на цялостна наказателноправна политика срещу финансови и стопански престъпления, законодателно осъзнати като явления с висока обществена опасност.

През 1996 г. влиза в сила Раздел Ia "Престъпления против кредиторите" на Глава VI "Престъпления против стопанството", а в края на лятото на 1997 г. – разпоредби срещу отпускане на необезпечен кредит (чл. 220, ал. 3), неразрешена външноотърговска дейност (чл. 234а), длъжностни престъпления във връзка с лицензионната дейност (чл. 282а), с приватизацията (чл. 283а) и с реституцията (чл. 283б). **В този втори пакет са и първите данъчни престъпления** – укриване на данъци в големи размери (чл. 255-257), противозаконно препятстване на дейността на орган по приходите (чл. 258) и създаване на кухи юридически лица като форма на приготвяне към извършването на данъчни и финансови престъпления или на забранена дейност (чл. 259)¹²⁴. Следващата сериозна промяна в закона, извършена през 2006 г. непосредствено преди присъединяването на България към ЕС, подобрява систематиката на укриването на данъци и въвежда данъчната измама по чл. 256.

До криминализирането на укриването на данъци (същинското данъчно престъпление) за него се носи само административна отговорност, която след 1997 г. остава само за укриване на данъци в неголеми размери (под 3000 лева). До 2006 г. наказателноправната защита срещу измамливо източване на държав-

¹²² Подробен анализ в **Пушкарова, И.**, "Данъчни престъпления по чл. 255-255а и чл. 256: някои проблеми на съдебната практика", сп. Съвременно право, 2015 г. (под печат).

¹²³ Първият етап, който почти не оказва влияние върху процесите във финансовата и стопанската престъпност, включва въвеждането през 1995 г. на чл. 250-252.

¹²⁴ По разпоредбите на чл. 234а и чл. 259 няма съдебна практика.

ния бюджет се осъществява от съставите на измамата като престъпление против собствеността.

Съставите по чл. 255-256 са силно бланкетни и приложението им изисква мултидисциплинарен подход. Те препращат към цяла система секторни нормативни актове с голяма променливост, регулиращи данъчното облагане и стопанския оборот, прилагането на които генерира и мащабна практика на граждански и административни съдилища, данъчни органи и наднационални юрисдикции.

Тези правно регламентирани обществени отношения са **груповият обект** на данъчните престъпления. Те гарантират държавната дейност по законосъобразно събиране и разходване на бюджетни приходи във връзка с данъчното облагане и с регулацията на стопанската дейност като източник на облагаеми доходи. Част от тях са и отношенията по насърчаване на стопанската инициатива и икономическото развитие от държавата чрез средствата на данъчно кредитиране. Обектът на данъчните престъпления е изграден от правоотношения, по които едната страна е държавата в качеството си на власт, а другата страна е частноправен субект. Когато правоотношението е действително, неговото основание е публичноправно и произхожда от извършена стопанска дейност, генерирала облагаем с данъци доход, а държавата е правоимащ субект. Когато правоотношението е фиктивно, то привидно възниква от стопанска дейност, която не е реално осъществена, и имитира, че за държавата са възникнали задължения за изплащане на бюджетни средства във връзка с данъчното облагане на привидния търговец или на друго основание.

Престъпното укриване на данъци има за **непосредствен обект** отношенията по законосъобразното постъпване в държавния бюджет на приходи от данъци в определения за това срок и във вярно установените размери¹²⁵. Уврежда се действително материално правоотношение между данъчнозадължения субект и фиска. Изводът следва не само от комплексния анализ на съставите на същинското данъчно престъпления и данъчната измама, но и от изричната употреба на правното понятие "данъчни задължения" при описание на предмета на посегателството. Деецът търси да прикрие, че правоотношението е възникнало, или да създаде привидност, че то се отнася до различни по размер, вид, основание или падеж данъчни задължения в сравнение със законоустановените, което води до облекчаване на данъчната тежест.

¹²⁵ Според ТР №1/2009 г. по НД №1/2009 г. на ОСНК на ВКС обектът е "нормалното и законосъобразното функциониране на данъчната система, като пряко се въздейства върху конституционно закрепеното задължение на гражданите да заплащат определените със закони данъци". Към него несъмнено трябва да се приобщат и данъчните задължения на другите видове данъчно-задължени субекти извън физическите лица.

Данъчната измама засяга отношенията по законосъобразно разходване на всякакви бюджетни средства в помощ на стопанската дейност на лица, които при осъществяването ѝ постигат определени стопански резултати. Престъплението е насочено да имитира, че между държавата и конкретен частен субект е възникнало правоотношение, по силата на което той има вземане към хазната. Типично привидността засяга стопански резултати и други признаци на стопанска дейност, които са основание за данъчно кредитиране. Тъй като републиканският бюджет се състои от централния бюджет, самостоятелните бюджети на Народното събрание и на съдебната власт, бюджетите на органите на изпълнителната власт, на другите държавни органи и на някои бюджетни организации (чл. 42 от Закона за публичните финанси), престъплението може да увреди всеки от тях във всяка от частите му, а не само приходната част, формирана от внесени данъци.

Престъплението по **чл. 256** не е насочено против осигурителната система¹²⁶. Бюджетите на държавното обществено осигуряване (НОИ) и здравното осигуряване (НЗОК) не са част от държавния (чл. 42, ал. 2 от ЗПФ). Те са самостоятелни и режимът им е отделен в специални закони. Когато от тях бъдат измамливо получени средства, приложими са общите състави на измамата по чл. 209-212 от НК.

2. ПРЕДМЕТ НА ДАНЪЧНИТЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПО ЧЛ. 255-256 ОТ НК

Предметът на данъчните престъпления се определя от техния обект.

Укриването на данъци има за предмет задължение за плащане на данък върху добавената стойност, дохода или печалбата, акциз или местен данък¹²⁷, което не е установено или не е платено в размер, не е по-малък от 3000 лева (чл. 93, т. 14 от НК).

Предмет на чл. 256 е парична сума от бюджета "в големи размери", т.е. надхвърляща равностойността на 70 установени за страната минимални работни заплати¹²⁸.

¹²⁶ Макар и осигурителната система да е формално включена в обекта на Глава Седма, действащата редакция на глава Седмата не съдържа само един състав на осигурителни осигурително престъпления престъпление – чл. 255б от НК.

¹²⁷ ТР №1/2009 г. по НД №1/2009 г. на ОСНК на ВКС.

¹²⁸ Пак там.

Таблица 2	Укриване на данъци и избягване на плащане на данъци (чл. 255-255а)	Данъчна измама (чл. 256)
Обект	Законосъобразното постъпление на средства от данъци – увредена е приходната част на бюджета	Законосъобразното разходване на целия държавен бюджет
Предмет	Парични средства, дължими на бюджета като данъчни задължения, които не са установени или не са платени в размер над 3000 лева (чл. 93, т. 14 от НК) ТР №1/2009 г. по НД №1/2009 г. на ОСНК на ВКС.	Парични средства от държавния бюджет в размер на равностойността на над 70 минимални работни заплати за страната ТР №1/1998 г. по НД №1/1998 г. на ОСНК на ВКС.
С нарастването на минималната работна заплата се стеснява обхватът на чл. 256! С всяко увеличение възниква нов закон!		

Сравнението показва, че **предметът на същинското данъчно престъпление е по-малък по абсолютна стойност от този на данъчната измама**. Приложното поле на неговите състави е по-широко, като обхватът на данъчната измама прогресивно се свива с всяко увеличаване на минималната работна заплата¹²⁹. Изглежда, че **държавата защитава с предимство фиска срещу невнасяне на данъци, а не бюджета срещу неправомерното му източване**, но в действителност става въпрос за сложно съчетание на данъчните престъпления помежду им и със състави на други престъпления.

С всяко повишаване на минималната работна заплата възниква нов наказателен закон. Свиването на обхвата на чл. 256 създава условия за преквалификация на извършеното по чл. 212, който не поставя специални изисквания пред имуществения предмет. Тъй като документната измама е по-тежко наказуема, по-благоприятен е законът с по-ниския размер на заплатата (законът, ангажиращ отговорността по чл. 256).

¹²⁹ Това положение съществува от създаването на тези състави. През 1997 г., когато влезе в сила разпоредбата на чл. 93, т. 14 от НК, данъкът бе в големи размери, ако надхвърляше 50 минимални работни заплати (равни тогава на 2275 деноминирани лева). До 2000 г., когато прагът бе променен на 3000 лева, предметът на същинското данъчно престъпление беше по-малък от този по чл. 256 с 20 такива заплати. След 2000 г. (през която 70 минимални работни заплати се равняваха на между 4690 и 5530 лева) с покачването на абсолютната стойност на минималната работна заплата приложното поле на чл. 256 прогресивно се свива.

3. СУБЕКТ НА ДАНЪЧНОТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ.

ЗНАЧЕНИЕ НА ПРЕДСТАВИТЕЛНАТА ВЛАСТ

Понятието за **субект на данъчно престъпление** е по-тясно от това за субект на данъчно задължение, което включва още юридически лица и неперсонифицирани дружества¹³⁰.

Субект на данъчно престъпление е наказателноотговорно физическо лице, адресат на законово задължение да плаща данък от свое или от името на другото, включително представляващо данъчнозадължения субект в данъчното правоотношение с държавата.

Хипотезата, в която субектът не е данъчнозадълженото лице, поражда противоречиви решения в съдебната практика, основани на **различна интерпретация на търговскоправното представителство**.

Според мнозинството решения субектът може да бъде упълномощен представител на търговеца¹³¹, както и негов **фактически пълномощник**, действащ без представителна власт, ако търговецът не се е противопоставил на извършеното веднага след узнаването му¹³². Такова е "всяко физическо лице, което е осъществявало търговска дейност, и е автор на справките-декларации по ЗДДС, в които е потвърдена неистина или затаена истина"¹³³, "независимо дали е с пълномощно или не"¹³⁴. Обратното "значи да се изключи отговорността на физическите лица, които управляват, представляват или извършват дейност със или без пълномощия"¹³⁵ от името на търговеца.

Според малцинствена група съдебни решения, когато данъчнозадължен е търговец, субект по чл. 255-256 е неговият едноличен собственик или друг представител, който има "задължението да ангажира дружеството пред данъчната

¹³⁰ ТР №1/2009 г. по НД №1/2009 г. на ОСНК на ВКС. Вж. още Р №219/2010 г. по НД №167/2010 г. на І НО на ВКС.

¹³¹ Решение №84/2009 г. по НД №28/2009 г. на ІІІ НО на ВКС, с което е оставено в сила Решение №263/2008 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №180/2008 г., с което е потвърдена Присъда №32/2008 г. на ОС-Стара Загора по НОХД №643/2007 г.

¹³² Решение №42/2010 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №321/2009 г., с което е потвърдена Присъда №75/2009 г. на ОС-Стара Загора по НОХД №612/2008 г. Оставено в сила с Решение №219/2010 г. по НД №167/2010 г. на І НО на ВКС (извършеното е фактуриране на фиктивни сделки).

¹³³ Решение №381/2009 г. по НД №397/2009 г. на ІІІ НО на ВКС. Аналогично в Решение №84/2009 г. по НД №28/2009 г. на ІІІ НО на ВКС, Решение №42/2010 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №321/2009 г.

¹³⁴ Решение №263/24.11.2008 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №180/2008 г., оставено в сила с Решение №84/2009 г. по НД №28/2009 г. на ІІІ НО на ВКС.

¹³⁵ Пак там.

администрация съобразно данъчното законодателство"¹³⁶. Според този възглед, това лице носи от името и за сметка на търговеца задължение за деклариране, което съдът конкретизира в задължение за изготвяне на справките-декларации. Преценката на субекта е обвързана със **съдържанието на представителната власт, упражнявана от извършителя, и води до изискване за изрично надлежно упълномощаване.**

По конкретно дело ВКС е разграничил представителната власт, която двама от подсъдимите имат в "качеството на търговски пълномощници само по отношение на дейността на дружеството, свързана с предмета му на дейност", от общите им пълномощия по ЗЗД относно "представителството пред данъчната администрация"¹³⁷. Тъй като "фактическото подаване чрез донасянето, представянето и входирането ѝ [на декларацията – бел. авт.] в данъчната служба може да бъде извършено от всяко лице, което има съответното пълномощие за тази дейност"¹³⁸ и според съда не се включва в задължението за деклариране, тези лица не могат да носят отговорност **като извършители**. Фактът, че са "участвали в организацията и осъществяването на цялостната дейност, както и че без тяхната дейност подсъдимият не би могъл да извърши източване на ДДС", извършването на "регистрация на дружеството, както и организиране на снабдяването му с първична счетоводна документация с невярно съдържание, фактическото подаване на справките-декларации пред ТД на НАП", сочи на помагаческа дейност¹³⁹. Извършителска е дейността само на "надлежен пълномощник", който "се е занимавал с дейността на дружеството"¹⁴⁰.

Тъй като подсъдимият "не може да остане осъден като помагач при липса на извършител"¹⁴¹, **извършителят се приема за "неизвестен", за да бъде защитена квалификацията за помагачество**. Според съда участието на деца "се е изразило в създаване на условия за извършване на престъплението по чл. 256 НК, тоест, той е действал като помагач при неизвестен извършител. Възможен извършител е управителят на дружеството, но такова обвинение не е повдигнато"¹⁴².

¹³⁶ Пак там.

¹³⁷ Р №537/2012 г. на III НО по НД №1978/2012 г.

¹³⁸ Пак там.

¹³⁹ Първите две инстанции са ангажирали отговорността на подсъдимите за съизвършителство (Решение №98/2012 г. на АС-Варна по ВНОХД №460/2011 г., което потвърждава Присъда №94/2011 г. на ОС-Варна по НОХД №399/2011 г.).

¹⁴⁰ Решение №15/2012 г. по Н.Д. №2873/2011 г. на II НО на ВКС.

¹⁴¹ Пак там.

¹⁴² Решение №600/27.12.2012 г. по НД №1958/2012 г. на I НО на ВКС, с което е изменена квалификацията на деянието спрямо Решение №135/2012 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №274/2012, с което е потвърдена Присъда №43/2012 г. на ОС-Пловдив по НОХД

Следва да се подчертае, че при неизвестен извършител е **известно каква е извършителската дейност**, но не е известна самоличността на извършителя ѝ. Когато всички съставомерни действия са извършени изцяло лично от подсъдимия, той осъществява изпълнителното деяние, а не улеснява изпълнението му от друго. Това са действия на пълномощник без представителна власт, които са били мълчаливо потвърдени от търговеца и са го задължили - "макар и фиктивни, правните резултати от сделките са настъпили в счетоводната сфера на търговеца, където са отразявани"¹⁴³. Поради това **действията на подсъдимия са извършени от субект на данъчно престъпление**¹⁴⁴.

Тезата за помагаческа дейност произтича не от изводи за деянието, а от убеждение, че субектът трябва да има изрични права да действа от името и за сметка на търговеца в изпълнение на негови данъчни задължения. Възгледът неоснователно пренебрегва традиционни институти на търговското представителство и води до излишно усложняване на квалификацията, като в някои случаи я прави невъзможна. В друг пример при аналогична фактическа обстановка е прието, че **изобщо няма извършено престъпление**. Според съда, макар че "подсъдимият като едноличен собственик на капитала и управител е задължен от името на дружеството, доколкото задължението е на дружеството, то може да бъде изпълнено и от друго лице (упълномощено или не от управителя)", поради което "е несъмнено, че, ако има извършено деяние, то автор е не подсъдимият, а друго неустановено по делото лице"¹⁴⁵.

В други случаи преценката за субекта е направена на основата на такива изводи за съдържанието на представителната власт, които са навели съда на извод, че **дори надлежният представител на данъчнозадължения търговец никога не може да извърши лично данъчно престъпление**. В такъв пример подсъди-

№1042/2011. Подсъдимият, който не е нито съдружник, нито управител на учредено по негова инициатива търговско дружество, изцяло ръководи ценовата му политика, контактува с обслужващата го счетоводна къща, предоставя ѝ първичните счетоводни документи за осчетоводяване (неистински фактури) и заплаща счетоводните услуги.

¹⁴³ Решение №42/2010 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №321/2009 г., с което е потвърдена Присъда №75/2009 г. по НОХД №612/2008 г. на ОС-Стара Загора.

¹⁴⁴ Р №84/2009 г. по НД №28/2009 г. на III НО на ВКС, Р №219/2010 г. по НД №167/2010 г. на I НО на ВКС; Р от 24.09.2007 г. по НД №177/2007 г. на II НО на ВКС (в решението изрично с отбелязва: "специфичното за настоящия казус е впечатляващото отсъствие и на други обвиняеми... Касаторът особено набляга на този момент, опитвайки се да прехвърли отговорността за неправомерно изтегляния ДДС върху тези неидентифицирани лица").

¹⁴⁵ Решение №234/2008 г. на САС по ВНОХД №152/2008 г., с което е потвърдена Присъда №37/2007 г. на СОС по НОХД №845/2006 г. Решението на САС е отменено от ВКС с Р №396/26.02.2009 г. по НД №437/2008 г. поради допуснати съществени процесуални нарушения и нарушения на материалния закон.

мият бил осъден от инстанциите по същество за продължавано укриване на данъци в особено големи размери в периода май-август 2009 г., извършено чрез нефактуриране на продажби на дървен материал, отразило се на верността и на подадената данъчна декларация, и приспадане на наследващ се данъчен кредит. Така деецът привидно намалил данъчните си задължения до 200 лева вместо близо 404 000¹⁴⁶. Деецът бил генерално упълномощен от управителя с нотариално заверено пълномощно да представлява задължения търговец и на това основание се легитимирал пред третите лица като представляващ дружеството, сключвал с тях сделки, подавал и подписвал документи и осъществявал цялото оперативно ръководство на търговската дейност.

Върховният съд оправдал подсъдимия, тъй като го приел за негоден субект на данъчното престъпление. Според ВКС, "когато данъчнозадължено е физическо лице, то е годният субект на данъчно престъпление, а когато данъчнозадължено се явява юридическо лице, субект на данъчното престъпление е физическото лице, което по закон, респективно по регистрация го управлява и представлява. Данъчното задължение ведно с произтичащите от това законови последици не може да възникне на основата на пълномощие. Пълномощието е едностранна сделка, която поражда права за пълномощника, но не и задължения. За неизпълнение или лошо изпълнение на правата по пълномощното пълномощникът отговаря пред своя упълномощител"¹⁴⁷. По-нататък съдът уточнил, че е възможна хипотеза на съучастие, при която пълномощникът би могъл да бъде подбудител или помагач на упълномощителя, или на посредствено извършителство, при което данъчнозадълженото лице използва друго като оръдие, за да осъществи престъплението.

Изложените съображения не могат да бъдат споделени. Упълномощителната сделка няма никакво значение за съставомерността на извършеното, нито за годността на дееца да носи отговорност за него. Дори и да не беше изобщо упълномощен, деецът би могъл валидно да задължи дружеството в отношенията му с трети страни, без да упражнява никакви права. Данъчните задължения възникват за търговското дружество от осъществената сделка, по която то е доставчик, без значение кой го представлява. Дали представителят е регистриран или не има значение само за преценката кой би могъл да се противопостави от името на търговеца при сделки, извършвани от негово име от представител, който не е регистриран. Отговорността от вредоносно упражняване на представителна власт е гражданска, касае вътрешните им отношения и няма никаква връзка нито с наказателната отговорност, която се носи пред държавата, нито с данъчното правоотношение.

¹⁴⁶ Присъда №37/09.06.2011 г. на ОС-Търговище по НОХД №41/2011 г.

¹⁴⁷ Р №25/07.02.2012 г. по НД №2993/2011 г. на ІНО на ВКС.

Вярно е, че представителят черпи от упълномощителната сделка само права, но това са правата да "извършва правомерни правни действия" от името на представлявания, които го обвързват¹⁴⁸. Започне ли да упражнява представителната власт, особено ако го извършва възмездно, между него и упълномощения възниква мандатно правоотношение. Отговорността на представителя за вреди пред упълномощителя възниква, следователно, не от вредоносно упражняване на права, а от нарушения на задълженията по мандата. Всички действия на пълномощника при упражняване на представителната му власт са естествено подчинени на закона, както биха били, ако се осъществяваха от представлявания лично. В противен случай пълномощието би било средство за заобикаляне на закона. В този смисъл, когато пълномощникът действа от името на представлявания, влиза в правоотношения с трети страни, в които поема задължения и придобива права от името и за сметка на представлявания и в тази дейност не може да договаря в нарушение на закона или във вреда на фиска. В конкретния случай той има задължения да осчетоводи правилно и своевременно сключените от него сделки, да подаде данъчна декларация с вярно съдържание и да плати вярно установените по размер данъчни задължения на представлявания търговец, които задължения произтичат от мандатното правоотношение и от всички други правоотношения, в които той представлява търговеца. Ако той плати данъците на търговеца, плащането няма да е извършено неоснователно. По същия начин, когато умишлено не ги плати, поведението му ще е съставомерно¹⁴⁹. Или "когато управляващ или представляващ по правилата на ТЗ, ... умишлено е действал спрямо юридическото лице-търговец да не се установят или да се избегне плащането на данъчни задължения в големи или особено големи размери, то тогава следва да се ангажира наказателната отговорност на това лице"¹⁵⁰.

Особените качества на субекта по чл. 255, ал. 2 и чл. 256, ал. 2 са квалифициращи признаци. Когато субектът е служител в администрация, той е длъжностно лице, което има задължения във връзка с данъчното облагане, съответно права да се разпорежда с бюджетни средства. За него извършеното може да бъде в съвкупност и с длъжностно престъпление.

Когато действа в изпълнение на решение на организирана престъпна група, деецът носи отговорност и за участие в нея или ръководенето ѝ по **чл. 321 в условия на идеална съвкупност с данъчната измама по чл. 256, ал. 2.**

¹⁴⁸ Р 593/05.01.2011 г. по НД 587/2010 г. на III НО на ВКС.

¹⁴⁹ Впрочем, в описания случай от пълномощника не може да се търси и отговорност по чл. 282 пак поради разбирането на съдебната практика, че не е годен субект на това престъпление.

¹⁵⁰ Р №355/1.11.2011 г. по НД №1689/2011 г. на I НО на ВКС, с което е оставено в сила Решение №24/15.03.2011 г. на АС-Варна по ВНОХД №454/2010 г.

4. ПРИЗНАЦИ НА ОБЕКТИВНАТА СТРАНА. ВИДОВЕ ПРЕСТЪПНИ СХЕМИ СПОРЕД ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА НА СТОПАНСКАТА ДЕЙНОСТ, ИЗТОЧНИК НА ОБЛАГАЕМ ДОХОД

4.1. ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА НА СДЕЛКИТЕ. ВИДОВЕ ПРЕСТЪПНИ СХЕМИ

Основен критерий с практическа стойност при разграничаването на престъпните схеми според вида на реализираното данъчно престъпление е действителността на стопанската дейност, източник на облагаем доход, съответно действителността на сделките, в които тя се обективира. Тези изводи се отнасят до интерпретацията на материални гражданскоправни и административноправни институти извън наказателното право и се влияят от промените в специалната административна и частноправна регулация и съдебната практика върху нея.

От тази гледна точка схемите се разполагат върху пълна или частична имитация на стокови и парични потоци, построена изцяло или частично върху недействителни сделки, които могат да са едновременно насочени както към избягване на установяване и плащане на дължим данък, така и към неправомерно получаване на бюджетни средства.

4.1.1. Пълната имитация на стопанска дейност се развива като документален поток, отразяващ съвкупност или верига от нищожни сделки, обозначаващи в практиката още като "фиктивни", "мними", "привидни" или "кухи". Нищожността следва най-често от отсъствието на реален съконтрагент или липсата на намерение и у двете страни да се задължат по сделката, като тя не прикрива друга действителна сделка между тях¹⁵¹.

Тези сделки се "склучват само документално, чрез съставяне на данъчни фактури, без по тях да има движение на стоки, услуги и пари"¹⁵². Те "лъжливо документират, че доставките и услугите са осъществени, както и че е платен дължимия ДДС"¹⁵³. В този смисъл сделките са отрицателен факт, който според практиката се установява с "липсата на плащания по ДДС сметки, липсата на насрещни документи и свидетелските показания за липса на търговски взаимо-

¹⁵¹ При някои (непрецизно обозначаващи като сделки с "невъзможен предмет") липсата на намерение за задължаване се извежда от невъзможността да се "предприемат действия по реалното им изпълнение". Вж. Р №360/2008 г. по НД №297/2008 г. на II НО на ВКС (предмет на покупко-продажбата са вещи извън гражданския оборот, чийто режим не позволява за тях да бъдат договаряни сделки).

¹⁵² Р №84/2009 г. по НД №28/2009 г. на III НО на ВКС.

¹⁵³ Решение №153/2011 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №318/2011 г.

отношения"¹⁵⁴, "липса на налични активи във фирмите доставчици, липсата на транспорт и наети работници от същите, липсата на сграден и друг фонд..., въпреки наличието на фактура"¹⁵⁵, липсата "на магазини, работници и складова база към посочените фирми и тези на съконтрагентите"¹⁵⁶. Страните по сделката "не разполагат с необходимия ресурс да извършат доставките, отразени в инкриминираните фактури, като наличието на същите не означава, че има извършена доставка или услуга"¹⁵⁷.

На установената пълна стопанска неспособност да се реализира сделката, както към момента на сключването ѝ, така и при твърдяното изпълнение, не може ефективно да се противопостави само документираното изпълнение. Само по себе си "наличието на фактура не означава, че има извършена доставка или услуга, като дори може да има и плащане, отразено по фактурата, и пак да няма реална такава. За доказването на данъчно събитие са необходими и придружителни документи към фактурата, данни за техническа и трудова обезпеченост, установено разплащане по ДДС по тези фактури от фирмите доставчици"¹⁵⁸. "Плащането на ДДС също не е достатъчно, за да се признае на получателя правото на приспадане на данъчен кредит, след като не е доказано осъществяването на облагаема сделка"¹⁵⁹.

Страна по нищожната сделка е фиктивен (кух) търговец, контролиран от деца. Търговецът съществува документално като надлежно регистриран правен субект и формално няма пречка да участва в икономическите отношения, но не го прави. В сделката той участва като страната, която би формирала право на данъчен кредит, ако сделката беше действителна.

Насрещната страна по сделката най-често също е кух търговец, но може да бъде и несъществуващ правен субект, както и реален търговец. В последната хипотеза той не е страна по сделката, или защото не знае за нея, или защото съзнава фиктивността и сътрудничи на престъпното начинание. Така на неистински фактури "е придаден вид, че са съставени от лица, които реално не са били съконтрагенти на дружеството"¹⁶⁰, съответно твърдяните съконтрагенти "не се

¹⁵⁴ Решение №117/2011 г. на АС - Варна по ВНОХД №137/2011 г., с което е потвърдена Присъда №18/23.02.2011 г. на ОС - Силистра.

¹⁵⁵ Р №64/2012 г. по н. д. №3096/2011 г. на III НО на ВКС.

¹⁵⁶ Р №84/2009 г. по н. д. №28/2009 г. на III НО на ВКС.

¹⁵⁷ Р №537/2012 г. по н. д. №1978/2012 г. на III НО на ВКС.

¹⁵⁸ Решение №153/7.11.2011 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №318/2011 г., с което е потвърдена Присъда №183/18.05.2011 г. на ОС - Стара Загора по НОХД №372/2010 г.

¹⁵⁹ Решение №42/2010 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №321/2009 г.

¹⁶⁰ Р №537/2012 г. по н. д. №1978/2012 г. на III НО на ВКС.

представляват от вписаните в документите управители, а в това качество се афишират лица без установена идентичност или пълномощници "на кило"¹⁶¹.

Нищожната сделка може да "води до съставяне на документи с невярно съдържание"¹⁶², но не поражда данъчни права, нито задължения.

Най-разпространената схема се изразява в предоставяне на порочни първични счетоводни документи на счетоводител, който няма задължението и възможността да проверява достоверността им и реалността на документиранияте с тях сделки и който на основата на информацията в тях подготвя вторичните счетоводни документи, включително използваните пред данъчната власт за доказване на данъчния резултат на търговеца и претендиране на данъчните му права.

4.1.2. Частичната имитация на стопанска дейност типично е насочена към и винаги постига намаляване на данъчното бреме, но освен това може да осигурява и получаване на бюджетни средства на привидно правно основание според начина на манипулиране на крайния данъчен резултат за съответния период.

Тази схема може да се обективира в лъжливо документиран оборот по два начина. В практиката двете версии се изпълняват съчетано (виж Фигура 2). Когато е ангажирана наказателна отговорност за схема в един от двата "чисти" вида, най-често става въпрос за инкриминиране само на част от престъпната стопанска дейност, за която са събрани съответните доказателства, или за разкриване на дейността в самото ѝ начало, или за много ограничена по обхват инцидентна съставомерна дейност на търговец, който по принцип функционира законосъобразно.

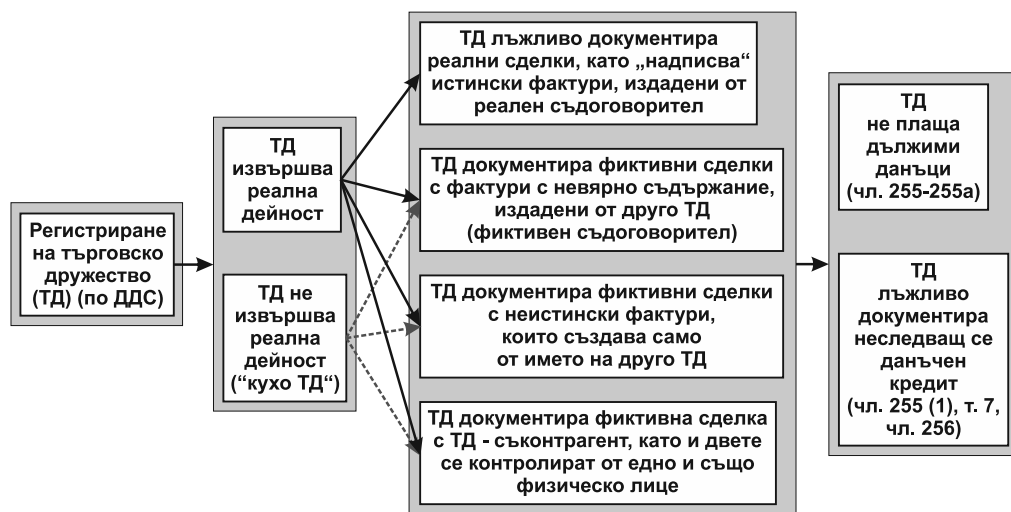
Първо, схемата може да се прояви в изцяло пропускане да бъдат осчетоводени някои (по-рядко всичките) реални сделки за данъчния период. Неосчетоводената част е източник на доход, който изцяло избягва данъчно облагане.

Второ, схемата може да се обективира в невярно отразяване на някои елементи от всичките или част от реално сключените и осъществени сделки на търговеца с реални съконтрагенти, като промяната е насочена към намаляване на данъчното задължение като краен резултат от манипулирането на счетоводните документи за данъчния период. Осчетоводява се нещо по-малко или различно от извършеното, като се имитира дейност, която е по-ограничена от действителната или към която се насочват специални привилегирани режими на данъчно облагане, предвидени за друг тип дейност. Налице е унищожима (частично симулативна) сделка, при която привидна е само една от уговорките между страните,

¹⁶¹ Пак там..

¹⁶² Решение №9965/2006 г. по адм. д. №5342/2006 г. на I Отд. на ВАС и Решение №16891/2011 г. по адм. д. №4476/2011 г. на I Отд. на ВАС.

а реално сключена и изпълнена между тях е друга сделка. Например, в покупко-продажба на стоки собствеността върху вещта е прехвърлена, но цената или не е платена, или платената цена се различава от привидно уговорената.

Фигура 2. Обобщена схема за укриване на данъци и източване на ДДС чрез лъжливо документиране на реален или мним оборот

При преценката за симулативност на уговорката се ползват същите критерии, които ръководят изводите за нищожност на цялата сделка, свързани най-често с фактическа пазарна невъзможност на страните да изпълнят сделката така, както са я уговорили, но анализът се отнася не до цялата сделка, а само до елементи от нея. Въпреки това той е усложнен не толкова от преценката дали уговорка за конкретна престация е възможна или не, колкото как този извод променя природата на сделката от гледище както на нейното данъчно облагане, така и на нейната съставомерност, тъй като другите уговорки от съдържанието на сделката са действителни и тя като цяло може да не е нищожна.

В практиката особено травматична е правната интерпретация на сделки, продажната цена по които е нетипично висока спрямо пазарната и спрямо придобивната, без завишаването да може да се обясни обективно с пазарни или други стопански обстоятелства, но да може логично да се свърже с благоприятна промяна в данъчния резултат на търговеца, която не би настъпила при обичайна сделка. Сред най-разпространените е схема на взаимното няколкократно прехвърляне на имущество между съконтрагенти с прогресивно увеличаване на

цената с цел манипулиране на съотношението между задължение за плащане на данък и право на данъчен кредит по начин, който създава привидно правно основание за възстановяване на ДДС (вид "верижна данъчна измама").

Така например по конкретно дело е установено, че плащанията по сделки със завишени десетки пъти в кратък срок цени са извършени от длъжници, които нямат съответен финансов ресурс да платят тези цени и със средства, "получени от фиска преди поредната сделка като възстановен по банков път данъчен кредит"¹⁶³, като всяко плащане е частично и в незначителни размери, а придобитите имоти са оставени да се саморазрушат. "Общата стойност на получените по този начин "живи" (реални) пари от държавния бюджет възлиза на над 9 млн. лева ... само чрез оформяне на документи за сделки с изключително висока данъчна основа, без да има фактическо плащане на същата"¹⁶⁴. Насрещна престация в случая е прехвърлянето на вещи, които са неотнормисими към предмета на търговска дейност на всеки от приобретателите.

Основният въпрос, пред който практиката се чувства изправена, е този за действителността на сделката в качеството ѝ на данъчно събитие и значението на този извод за съставомерността на сключването ѝ. Подходите за анализ на сделката са два.

Първият изхожда от разбирането, че свободната стопанска инициатива и свързаната с нея свобода на договаряне не са неограничени, а представляват целенасочено рационално поведение, съобразено с реалните икономически интереси на страните в рамките на реален възмезден стопански оборот. Рационалността на сделките е свързана с типични причини и основания, при които стопанските субекти сключват сделки от определен вид. Възможността видът на сделката да се разпознае, включително от третите лица, на основата на поведението на страните при нейното сключване и изпълнение е част от факторите за стабилност и предсказуемост на гражданския оборот, която е необходима характеристика на законно функциониращата пазарна икономика. Тя изгражда доверието между субектите и е в основата на юридически концепции като грижата на добър търговец и презумпцията за добросъвестност на договарящите. Нерационалните сделки нямат ясно разпознаваемо основание, техният вид и съдържание не могат да бъдат предположени и следователно тези сделки са недействителни – унищожяеми симулации, които прикриват истинските сделки, или нищожни поради липса на съгласие или друг порок.

¹⁶³ Касационен протест срещу Решение №60/2012 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №548/2011 г. Решението е оставено в сила с Р №566/2013 г. по НД №1936/2012 г. на ПНО на ВКС.

¹⁶⁴ Пак там

Тъй като симулативната уговорка, както и лишената от основание сделка, е нищожна, за нейното разкриване не е необходим специален ред, срок или акт за установяването ѝ.

Според този възглед конкретно описаната **сделка е недействителна, тъй като уговорката за цената е нищожна**. Нищожността следва от пазарната ѝ неизгодност, включително фактическа неизпълнимост, за страната, в чиято тежест е направена и следователно страната не се е задължила по нея. Ако нерационалността на уговорката се съзнава и от насрещната страна, тя няма основания да се доверява, че ще получи изпълнение. Когато сделката е сключена с явното намерение цената да не бъде платена изобщо, разкриването на привидността ѝ може да промени природата на сделката (от покупко-продажба в дарение, например, като трябва да се съобрази, че търговските сделки са по определение възмездни) или да повлече цялата сделка поради извод за липса на съгласие между страните¹⁶⁵.

Независимо дали порокът на уговорката за цената прави цялата сделка нищожна или променя съдържанието ѝ, когато престациите са явно несъответни, тъй като липсва уговорка за цена или тя многократно надхвърля полученото, сделката не само е безвъзмездна, но и необлагаема (§1, т. 8 от ДР ЗДДС) и за нея не се дължи и данъчен кредит¹⁶⁶.

Независимо от горното, както и да бъде интерпретирана свободата на договаряне, очевидно не може да се договаря във вреда на фиска.

От горното следва, че, независимо от гражданскоправната квалификация на сделката от гледище на нейната действителност и вид, тя не е годна да породи данъчните права, които страната, възстановила данъчен кредит, са претендирали пред държавата и получените бюджетни средства са усвоени без правно основание. Изводът създава основания както за данъчните власти да поискат връщане на недължимо платеното, така и за държавното обвинение да твърди, че извършеното е престъпление.

Втората теза изхожда от доведени до крайност аргументи на либералната икономика, според които свободата на договаряне е неограничена. По конкретния случай съдилищата приемат, че "никой субект (без наличие на нормативни ограничения) не дължи определяне на съответната цена", като "няма правно

¹⁶⁵ Разликата в продажната и пазарната цена е обсъждана в случаи, в които сделката е приета за нищожна. Вж. Решение №9965/2006 г. по адм. д. №5342/2006 г. на I Отд. на ВАС и Решение №16891/2011 г. по адм. д. №4476/2011 г. на I Отд. на ВАС.

¹⁶⁶ В този смисъл СЕО, Дело №102/86, Решение №08/03/1988; СЕО, Дело 16/93, Решение 01/04 1992; СЕО, Дело С-16/93, Решение 03/03/1994; СЕО, Дело С-05/01, Решение 26/06/2003. Според тези решения при възмездните облагаеми с ДДС сделки е необходима пряка връзка между насрещните престации (възмездност).

основание да се приеме, че гражданският оборот изисква реално плащане на пари". Възстановяването на ДДС "не е обвързано с реално плащане по сделката"¹⁶⁷, а с настъпване на транслативния ѝ ефект¹⁶⁸. Според този възглед завишаването на цената по облагаемата сделка не създава задължения за съда да изследва причините за завишаването, нито да достига до извод, че "става дума за привидност на тези цени"¹⁶⁹. В същото време приема, че симулацията прави сделката нищожна, а не унищожаема. "За да се приеме привидност на договарянето, следва безспорно и категорично да е установено, че договорите са сключвани между страните, без самите те да желаят настъпването на съответните правни последици и да са съзнавали наред с това наличието на обстоятелства за невъзможност на предмета на сделките"¹⁷⁰.

Мотивите за сключване на сделката, включително за завишаването на цената, действително нямат отношение към нейната гражданскоправна валидност. Това правило няма изключения при възмездните сделки, каквито са всички търговски договори, чиято действителност не зависи от субективните причини, поради които страните участват в тях. Мотивите на страните по такива договори могат и да са противоправни, включително съставомерни. Поради това с действителна сделка страните могат да преследват и неправомерна цел и такава теза не е "несъстоятелна"¹⁷¹. Макар и без правно значение за гражданската квалификация на извършеното като сделка, мотивите имат значение за наказателноправната му квалификация като престъпление и съдът винаги има задължение да ги обсъди. Няма пречка едно съставомерно деяние да бъде в същото време дейност по сключване на сделка, от която настъпват гражданскоправни последици. Съставомерността следва от съвкупния анализ на поведението по сключване на сделката, нейните гражданскоправни последици и отношението на дееца към тях, а не непременно от формално противоречие на сделката с гражданския закон, тъй като нейната противоправност трябва да бъде наказателна, а не гражданска. Наказателната противоправност може да следва както от поведението по сключване на сделката, така и от нейните последици и преследваните от субекта цели, ако те нарушават наказателноправна забрана. "Възможно е сделка, която сама по себе си изглежда законосъобразна и прецизна от гледна точка на данъч-

¹⁶⁷ Р №566/2013 г. по НД №1936/2012 г. на II НО на ВКС.

¹⁶⁸ Изводът по принцип е верен, ако сделката е покупко-продажба. Ако обаче е симулация, изводът какво е основанието за възстановяване на ДДС зависи от това каква е прикриваната сделка, дали е облагаема и дали изобщо поражда данъчни права.

¹⁶⁹ Пак там.

¹⁷⁰ Решение №60/2012 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №548/2011 г., с което е потвърдена Присъда №89/2011 г. на ОС - Пловдив по НОХД №2424/2010 г.

¹⁷¹ Пак там.

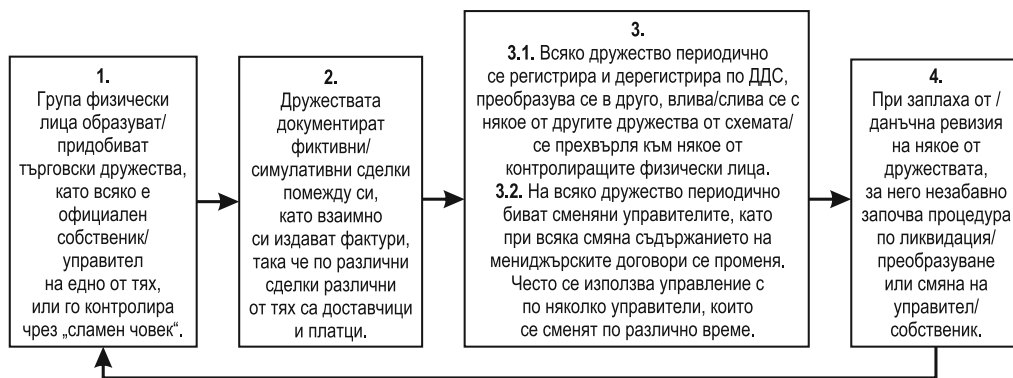
ноправните норми, при разследването ѝ във връзка и с останалите обвързани сделки да се окаже елемент от престъпна схема за избягване установяването и плащането на данъчни задължения и т. н."¹⁷².

Следователно, от анализа на двата подхода към престъпната схема следва, че те се различават само по това дали свързват съставомерността на извършеното с начална нищожност на сделката или с комплексна противоправност на действителна сделка, с която се заобикаля закон. Затрудненията при обосноваването на изводите при всеки от подходите са свързани с интерпретиране на връзки между гражданскоправни и наказателноправни конструкции, което излишно усложнява анализа. Въпросът не е в това дали сделката е гражданскоправно действителна и ако не е, в какво се изразява порокът ѝ и дали той влече нищожност или унищожаемост, което има отношение към правилата за установяване на недействителността и за разкриване на евентуална действителна сделка, прикрита от привидната. Въпросът е дали с извършеното като съвкупност от фактически действия и бездействия деецът е осъществил състав на умишлено данъчно престъпление, без значение, че в конкретния случай те биха могли да очертават фактическия състав и на правомерна търговска сделка или биха представлявали за търговското право симулация.

Както при извършване на например умишлено убийство деецът съобразява деянието си с действието на физични, биологични и други природни закони в конкретната престъпна ситуация, така и при престъпно посегателство срещу данъчната система съобразява деянието си с действието на граждански и административни закони, за да постигне желаната цел.

За прикриване на схемите, включително на самоличността на извършителя, често в изпълнението се въвличат множество посредници, сред които и наказателнонеотговорни поради несъпричастност към престъпния сговор, при динамична смяна на титулярите на представителни и управленски права, и се използват процедури за преобразуване и прехвърляне на (дялове от) самото данъчнозадължено юридическо лице, водещи до промяна на вписвани обстоятелства, структура на собствеността и т.н. (вж. фигура 3). Ефективността на схемата е свързана с трудностите, които тя създава, при проследяване на причината връзка между натрупаните данъчни задължения в тежест на даден търговец и поведението на физическите лица, които в различни периоди са били причастни към търговската му дейност и отношенията му с фиска. Широкото ползване на схеми на посредствено извършителство е насочено към разколебаване на субективната съставомерност и затрудняване на установяването на автора на схемата.

¹⁷² ТР №1/2009 г. по НД №1/2009 г. на ОСНК на ВКС.

Фигура 3. Обобщена схема за укриване на данъци и данъчна измама

4.2. СЪЩИНСКО ДАНЪЧНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ. ИЗПЪЛНИТЕЛНО ДЕЯНИЕ, РЕЗУЛТАТ И НАЧИН НА ИЗПЪЛНЕНИЕ

Данъчните престъпления, включително укриването на данъци, са **резултатни** и типично се извършват във формата на **операции, в които преобладават действия**. Бездействието е възможно при укриване на данъци чрез неподаване на данъчна декларация, неиздаване на счетоводен документ, допускане на неправилно осчетоводяване.

4.2.1. Изпълнителното деяние по чл. 255-255а е в две форми: избягване на установяване и избягване на плащане на правилно установени данъчни задължения. Двете могат да бъдат осъществени едновременно, ако например се осуетява установяването на едно задължение и се избягва плащане на друго.

Установяването е избягнато, когато данъчните задължения не са установени изобщо от данъчните власти или са неправилно установени в различен размер от действителния или с различен падеж. Увеличаването на размера е по-рядко и обективира усилия за приспадане на данъчен кредит. **Плащането** им е избягнато, когато са били вярно установени, но без правно основание не са били внесени изцяло в установените за това срокове.

Престъпната последица е парично оценима и се изразява в неоснователно задържани във фактическата и разпоредителната власт на дееца пари в размер поне 3000 лева, дължими в данък на хазната. Изводът за резултатност се по-

твърждава от граматичното време на изпълнителното деяние ("избегне", а не "избягва"). Престъплението е довършено, когато данъкът не бъде (правилно) установен или не бъде платен в установения срок.

Към този момент се определя и **размерът на вредата като съставомерен признак за целите на квалификацията**. Последващо коригиране на установеното и плащане на неплатеното могат да смекчат отговорността и да намалят обезщетението, дължимо от дееца по евентуален граждански иск за вреди, причинени на държавата с престъплението.

Действителният размер на дължимото е от съществено значение за отговорността на дееца с оглед преквалификация по чл. 255, ал. 4, ако преди пренията пред първата инстанция деецът се издължи изцяло. **Размерът обаче може да бъде различно установен от наказателния съд и данъчните власти**. Съдът не е обвързан от констатациите в актовете на административните органи¹⁷³, но, ако според тях размерът е по-малък от установения от съда, може да не приемат плащането на разликата. Изглежда, практиката приема данъкът за внесен, ако установената от съда сума бъде преведена на държавния бюджет, независимо дали впоследствие е върната или приспадната от други данъчни задължения на същия субект.

Укритият данък е част от печалбата от извършена реална стопанска дейност и представлява законен доход за данъчнозадължения собственик. Затова укриването на данъци **не може да бъде предикатно престъпление на изпиране на пари или вещно укривателство**. Тезата, че при избегнато плащане на данъчни задължения, задържането им в имуществената сфера на подсъдимия представлява изпиране на пари под формата на получаване и държане на незаконно придобито имущество, а неплатените данъци са и имуществен предмет на изпирането, е лишена от всякакъв смисъл¹⁷⁴. Тя не се подкрепя нито от закона, нито от масовата практика. Данъци, укрити с престъпление по чл. 255, не могат в същото време да бъдат и "получени"/"придобити" пак с него. **Нито една от двете форми на изпълнителното деяние няма за резултат увеличаване на имуществените активи на дееца, каквото задължително възниква в причинна връзка с предикатното престъпление**¹⁷⁵. Те само намаляват пасивите. Описаната теза на практика значи, че всяко укриване на данъци представлява и

¹⁷³ ТР №1/2009 г. по НД №1/2009 г. на ОСНК на ВКС.

¹⁷⁴ Присъда №55/9.12.2013 г. на ОС - Плевен по НОХД №779/2013 г., потвърдена с Р №28/28.02.2014 г. на АС - В. Търново по ВНОХД №3/2014 г., оставено в сила с Р №256/18.08.2014 г. по НД №797/2014 г. на II НО на ВКС – подсъдимият е осъден за съвкупност от укриване и изпиране на данъци.

¹⁷⁵ Вж. например Решение №34/ 2009 на I НО на ВКС, Решение №422/2009 г. на II НО на ВКС.

изпиране на тези данъци при обективна невъзможност да се разграничат изпълнителните деяния на двете престъпления.

4.2.2. В практиката е изразено **погрешното разбиране, че укриването на данъци е двуактно престъпление**, чието изпълнително деяние включва два акта – 1) избягване на установяването или на плащане на данъчното задължение и 2) една от формите на поведение, изброени в чл. 255, ал. 1, т. 1-7, съответно чл. 255а¹⁷⁶.

Тезата не се подкрепя от граматическия анализ на разпоредбите и сравнението с аналогично формулирани други норми в НК. **Признаците по чл. 255, ал. 1, т. 1-7 и чл. 255а са начини за извършване на деянието, а не част от него.** Противното води до прекалено сложна конструкция, която силно проблематизира установяването на довършеността на състава в различните хипотези и пречи отговорността да се индивидуализира и според броя на осъществените признаци по чл. 255, ал. 1, т. 1-7 и чл. 255а¹⁷⁷.

Начините за извършване на престъплението подлежат на условно групиране според това какви задължения на субекта са нарушени и дали на коя форма на изпълнителното деяние съдействат.

4.2.2.1. Неподаване на данъчна декларация и невярно Неподаването на данъчна декларация (чл. 255, ал. 1, т. 1) и **невярното деклариране при подаването ѝ** (чл. 255, ал. 1, т. 2) представляват нарушения на задължението за вярно и своевременно деклариране на доходи, което влияе на правилното установяването на данъчните задължения на субекта.

В практиката по-масово е декларирането чрез потвърждаване на неистина, поради което е изяснявана природата на **декларацията**. Тя е произведен официален удостоверителен данъчен документ със счетоводен характер, с който се установяват данъчни задължения от реална стопанска дейност¹⁷⁸. Той е "носител на обобщена информация, получена от първичните и вторичните счетоводни документи, и черпи доказателствена сила от тях"¹⁷⁹. Когато те не отразяват действителните обстоятелства за дейността, източник на доходи, декларацията е документ с невярно съдържание¹⁸⁰, дори когато формално съответства на лъж-

¹⁷⁶ Пак там.

¹⁷⁷ Аргументи, че т. 1-6 не се поглъщат, вж. в Решение №408/12.02.2015 г. по НД №1145/2014 г. на III НО на ВКС.

¹⁷⁸ Решение №219/2010 г. по НД №167/2010 г. на I НО на ВКС; Присъда №75/2009 г. на ОС - Стара Загора по НОХД №612/2008 г.

¹⁷⁹ Решение №42/2010 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №321/2009 г., с което е потвърдена Присъда №75/2009 г. по НОХД №612/2008 г. на ОС - Стара Загора.

¹⁸⁰ Решение №381/2009 г. по НД №397/2009 г. на III НО на ВКС.

ливи първични документи. Изводът следва от несъответствието на закрепените в декларацията обстоятелства с обективната истина, а не с други документирани обстоятелства¹⁸¹.

Предназначението на лъжливите декларации е да създадат привидност, че данъчните задължения са правилно установени.

4.2.2.2. Признаците по чл. 255, ал. 1, т. 3-5 от НК засягат задължението на данъчнозадължения субект за правилно счетоводно документиране на дейността, източник на облагаемия доход. Доходът е реален и генериран от реална стопанска дейност, но бива задържан чрез пълно или частично прикриване на дейността.

Неиздаването на фактура или на друг счетоводен документ по чл. 255, ал. 1, т. 3 представлява изпълнение чрез бездействие на задължението за осчетоводяване на реална стопанска дейност. То е насочено към неустановяване на задължението и неизбежно предопределя и невярно съдържание на данъчната декларация по т. 2, ако такава бъде подадена. Неиздаването може да доведе и до привидно невъзникване на задължението за деклариране, ако придаде на официално осчетоводената дейност характер на доход, за който не се изисква подаване на декларация-справка. Тогава ще са налице и признаците по т. 1.

Дейността по **унищожаване, укриване или несъхраняване в срок на счетоводни документи** по чл. 255, ал. 1, т. 4 може едновременно да съдейства за избягване на установяването на задължения, но и за тяхното неплащане. Извършената реална стопанска дейност е била правилно и вярно осчетоводена, но с последващото отстраняване на документалните следи за нея се заличават и формалните основания за заплащане на данъците върху нея.

Унищожаването представлява неправомерно въздействие върху документа, което нарушава целостта на носителя или заличава възможността да се възприема и възпроизвежда съдържанието му. Много често дейността по унищожаване е насочена към това третите лица да не узнаят изобщо, че документ с определено съдържание е съществувал.

Укриването е осъществено, когато има данни за съществуването на определени документи, няма данни да са били унищожени, но не е известно какво е станало с тях, като не е известно и местонахождението им. Когато има сигурни данни, че са били скъсани, изгорени и т.н., следва да се приемат за унищожени, а не за укрити.

Несъхранението в срок представлява действие по провеждане на изрична процедура по унищожаване съгласно приложимите нормативни изисквания преди да изтече задължителният срок. Той може да бъде както нормативно опреде-

¹⁸¹ ПП №3/1982 г. на ВС.

лен, така и да произтича от изискванията на съконтрагент, финансирали проектна или друга стопанска дейност, която е осчетоводена с въпросните документи. Процедурата включва описване на някои идентификационни признаци на унищожаваните документи в протокол, който остава в архива на счетоводството – серийни номера, дати и др. Тъй като нормално тя се провежда дълго след като документите са загубили всякакво значение за финансовото състояние и данъчния статус на търговеца, протоколът може да не описва такива подробности от съдържанието им, които биха позволили надеждното им ползване при преценка на данъчните задължения и права на търговеца. Провеждането на процедурата преди изтичане на задължителния срок означава, че тези документи може и да не са загубили значението си за данъчния статус на търговеца, но това вече не може да бъде установено чрез пряка проверка на самите документи. При несъхраняването в срок протоколът е документ с вярно съдържание.

4.2.2.3. Дейността по чл. 255, ал. 1, т. 6 представлява съставяне или ползване на документи, които променят съществени характеристики на реално осъществената стопанска дейност, като ѝ придават вид на друга дейност, към която се насочва и данъчното облагане. Промяната може да се отнася до вид и количество на стоки и услуги, които влияят на вида и размера на данъците или променят страната по сделката, която дължи внасянето им (обръща данъчното облагане). Когато засяга цената на стока или услуга, тя е занижена спрямо действително платената. От гражданскоправна гледна точка най-често става въпрос за документиране на симулативни сделки, сключени във вреда на държавата. Предназначението е осуетяване на установяването на данъчното задължение.

Документите може да не са счетоводни, а договори, създаващи правното основание за облагаемата сделка, оферти от съдоговорители, тръжни документи, протоколи за приемане на изпълнение, декларации за обстоятелства от значение за данъчното облагане, насоки за управление на целево отпуснати средства, стандарти, установяващи в какви срокове след приключване на проект бенефициентът е длъжен да съхранява проектната документация.

Когато документът е счетоводен, видът му няма значение, но той не е данъчната декларация - представянето на лъжлива декларация пред данъчните власти е признак по т. 2. Когато опорочен е първичният, вторичните, които формално точно възпроизвеждат съдържанието му, по необходимост "също отразяват неверни обстоятелства"¹⁸².

¹⁸² Решение №360/2008 г. по НД №297/2008 г. на II НО на ВКС; Решение №42/2010 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №321/2009 г.

Фактурата представлява адресиран до други субекти първичен счетоводен документ по чл. 7, ал. 1 от Закона за счетоводството със законоустановени задължителни реквизити. След 01.01.2011 г. подписите на страните не са част от формата за валидност на фактурата. Ако са положени, тя инкорпорира волеизявленията на физически лица, действащи като представители на съответната страна по сделката. Ако тези лица са длъжностни, фактурата е **официален** документ. Ако не са, тя е **частен** документ¹⁸³.

Когато такива подписи няма, написаното не е завършен документ в наказателноправен смисъл, но съответствието му с действителността може да се установява на общо основание с оглед проверката на верността на производните документи, чието съдържание то определя. В този смисъл тя може да се преценява като писмено доказателство за описаните в нея факти.

Съставянето е действие по създаване на документа лично или чрез другото. **Ползването** му е налице, "когато някой пряко го представя като доказателство пред данъчните органи" или "деецът го постави в положение да бъде проверен всеки момент от съответните органи"¹⁸⁴.

4.2.2.4. Осъществяването или допускането да бъде водено счетоводство в нарушение на изискванията на счетоводното законодателство по чл. 255, ал. 1, т. 5 може да касае едновременно и установяването, и плащането на данъци. При допустителство субектът противозаконно бездейства, като съзнателно позволява другиму (например счетоводител) да води счетоводството по неправилен начин, без да споделя умисъл с него. Налице е *практика* на незаконно осчетоводяване, а не инцидентно създаване, ползване или приобщаване към счетоводството на единични порочни документи или неправомерно неиздаване, унищожаване, укриване и пр. на такива.

Например, правилно изготвени първични документи не се осчетоводяват вторично по предвидения за тях законов ред или впоследствие в тях неправомерно са внесени изменения, в резултат на което не може да се гарантира, че счетоводството като цяло отразява вярно евентуално "извършено реално движение на стока, услуга или пари"¹⁸⁵. Друг пример е немарливо водене на счетоводните книги, при което не може с точност да се установи дали записите са изчерпателно отразени в действителната поредност (липсват страници, нарушена е последователността на серийни номера).

¹⁸³ Р №279/20.06.2014 г. по НД №740/2014 г. на II НО на ВКС – фактурата е характеризирана като частен документ, без да са посочени изрично аргументи.

¹⁸⁴ Решение №219/30.08.2010 г. по НД №167/2010 г. на I НО на ВКС, **Ненов, И.**, Наказателно право. Особена част. т. II, С., 1959 г., с.146.

¹⁸⁵ Решение №253/2010 г. на АС - Велико Търново по ВНОХД №241/2010 г., оставено в сила с Р №74/2011 г. по НД №811/2010 г. на III НО на ВКС.

4.2.2.5. Преобразуването на данъчнозадълженото юридическо лице по чл. 255а от НК цели избягване плащане на вече установени задължения. Въпреки че те преминават към правоприемниците на преобразувания търговец и могат да бъдат събрани от него, преобразуването цели да усложни проследяването на причинната връзка между изпълнителното деяние и настъпилния резултат и да препятства установяването на виновната съпричастност на субекта.

Законовата формулировка пречи на състава да бъде приложен. Съгласно чл. 261 и сл. от ТЗ преобразуването е сложен фактически състав, построен върху система от колективни юридически действия, които не може да бъде нито инициран, нито изпълнен еднолично от физическо лице. Самото преобразуване настъпва от акт на съд, който преди това проверява данъчния статус на преобразуваното лице. Поради това наказателна отговорност на физическо лице практически не може да бъде ангажирана по чл. 255а, предл. 1 от НК. Това би било възможно, ако методът бъде преформулиран по начин, който описва поведение, годно поне теоретично да бъде извършено от индивидуално физическо лице.

4.2.2.6. Извършването на сделка с търговско предприятие по чл. 255а, предл. 2 от НК страда от аналогични недостатъци. Съгласно чл. 15 от ТЗ предприятието като съвкупност от права, задължения и фактически отношения се прехвърля в писмена нотариално заверена форма. През 2003 г. са предвидени допълнителни гаранции срещу схеми за увреждане на кредиторите чрез сделки с цели предприятия на задлъжнели търговци¹⁸⁶. Поради това престъпните схеми се ориентират към сделки, променящи собственика.

По конкретно дело е установено, че през 2003-2004 г. подсъдимият придобил по реда на чл. 15 от ТЗ предприятия на еднолични търговци и еднолични дружества и изкупил дружествените дялове на съдружниците в ООД, с което трансформирал и него в еднолично. Данъчните задължения на всички предприятия надвишавали 16 700 000 деноминирани лева и подсъдимият знаел, че са изискуеми. За да избегне плащането, прехвърлил предприятията към трети лица (едно от тях участвало като собственик или съдружник в 41 търговски субекти). Съдът приел, че е без значение "обстоятелството дали установените публични задължения касаят дейност на фирмите преди да станат собственост на подсъдимия", тъй като "са установени от данъчните органи към момента, в който той е собственик и преди прехвърлянето". "Ирелевантно е за наказателната отговор-

¹⁸⁶ Според вида на търговеца за прехвърлянето на цялото предприятие се изисква решение от всички или от квалифицирано мнозинство от съдружниците. Отчуждителят отговаря за задълженията солидарно с правоприемника до размера на получените права, ако няма друго споразумение с кредиторите, а кредиторите на търсени задължения са длъжни да се обърнат първо към отчуждителя.

ност на дееца дали от търговскоправна гледна точка направените сделки са действителни, дали са били налице материалноправните предпоставки за сключването им и дали са спазени установените процедури и представителство"¹⁸⁷.

4.2.2.7. Извършването на сделка със свързани лица по чл. 255а, предл. 3 е насочено към избягване на плащането на данъци. Свързани лица по смисъла на пар. 1, т. 3 от ДР на ДОПК са лица, обвързани от конкретно очертани в закона родствени, служебни и стопански отношения¹⁸⁸. Сделката между тях е под специален данъчен режим поради относително по-голямата вероятност да е симулативна. Презумпцията е административна и не касае анализа на субективната страна при престъпно поведение. Сделката не е по-рискова от сделка между съучастници, които формално не са "свързани лица". Напротив, именно поради мерките, предприети от законодателя в защита на интересите на фиска, тези сделки са по-неудобни за укриване на данъци в наказателноправен смисъл. Затова включването им като съставомерен признак на чл. 255а не е съвсем ясно.

4.2.2.8. Приспадането на наследващ се данъчен кредит по чл. 255, ал. 1, т. 7 от НК се отнася до недостовърно документиране на стопанска дейност, поне част от която не е реално извършена. "Данъчният кредит е сумата на ДДС по получени доставки или авансови плащания за бъдещи покупки, която регистрирано по ЗДДС лице има право да приспадне от дължимия данък за внасяне по извършени от него облагаеми доставки"¹⁸⁹. Правото възниква за купувача, който приспада дължимия от него ДДС от други сделки, по които е бил доставчик.

Създадените или ползваните от субекта документи отразяват ненастъпили обстоятелства, поради което т. 7 обичайно се осъществява едновременно с друга точка на чл. 255, ал. 1. Документите могат привидно да изхождат от реален сто-

¹⁸⁷ Решение №108/2012 г. по НД №140/2012 г. на III НО на ВКС.

¹⁸⁸ Това са съпрузите, роднините по права линия, по сребрена - до трета степен включително; и роднините по сватовство - до втора степен включително, а за целите на чл. 123, ал. 1, т. 2 от ДОПК - когато са включени в общо домакинство; работодател и работник; съдружниците; лицата, едното от които участва в управлението на другото или на негово дъщерно дружество; лицата, в чийто управителен или контролен орган участва едно и също юридическо или физическо лице, включително когато физическото лице представлява друго лице; дружество и лице, което притежава повече от 5 на сто от дяловете или акциите, издадени с право на глас в дружеството; лицата, едното от които упражнява контрол спрямо другото; лицата, чиято дейност се контролира от трето лице или от негово дъщерно дружество; лицата, които съвместно контролират трето лице или негово дъщерно дружество; лицата, едното от които е търговски представител на другото; лицата, едното от които е направило дарение на другото; лицата, които участват пряко или косвено в управлението, контрола или капитала на друго лице или лица, поради което между тях могат да се уговорят условия, различни от обичайните.

¹⁸⁹ Решение №388/27.11.2014 г. по НД №512 / 2014 г. на II НО

пански субект, който не е съконтрагент на данъчнозадължения, или да са издадени от несъществуващ субект.

Поради фиктивността на документираната дейност от нея не са възникнали данъчни права и задължения¹⁹⁰. Документирането цели **избягване на плащания, формирани от реалната дейност на търговеца, като търси привидно прихващане с данъчния кредит**¹⁹¹. С имитацията на сделка деецът създава "претенция за черпене на ползи и права от собствено престъпно поведение, което е недопустимо"¹⁹².

Когато приспадането на данъчен кредит е отказано, ще бъде налице опит към укриване. Размерът на вредата ще се изчислява за целите на квалификацията според това какви щети биха настъпили неизбежно от деянието и към кои от тях деецът съзнателно се е стремил.

¹⁹⁰ "При фиктивните сделки "не е реализирано данъчно събитие, ...[те] не могат да предизвикат данъчно задължение, а следователно не водят и до дължим данък за внасяне или възстановяване" (Решение №208/2011 г. по НД №1277/2011 г. на II НО на ВКС и актовете на предходните инстанции); "С привидна документална обосновка подсъдимият създал у данъчните органи погрешна представа за нереализирани в действителност сделки и това е послужило за данъчен кредит, за който няма основание и който в крайна сметка е довел до намаляване на данъчното му задължение и ощетяване на републиканския бюджет... Вярно е, че реално няма възстановен данъчен кредит, но тези т.нар. "кухи сделки" "преобразуват" финансовия резултат, което води до приспадане на наследващ се данъчен кредит. То води и до намаляване на дължимите реално данъци" (Касационен протест по НД №1978/2012 г. на ВКС, завършило с Решение №537/2012 г. на III НО на ВКС). Вж още Решение №64/2012 г. по НД №3096/2011 г. на III НО на ВКС, Решение №84/2009 г. по НД №28/2009 г. на III НО на ВКС, Решение №153/7.11.2011 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №318/2011 г., Решение №42/2010 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №321/2009 г.

¹⁹¹ Присъда №5/2012 г. на ОС гр. Пазарджик по НОХД №640/2011 г., потвърдена с Решение №89/16.05.2012г. на АС - Пловдив по ВНОХД №144/2012 г. Аналогично в Решение №53/2010 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №31/2009 г. "Подсъдимият съзнавал, че сделките, които са осчетоводени с посочените фактури, не са реализирани в действителност, но въпреки това ги декларирал ... с цел да избегне плащането на действително дължимите данъчни задължения, която цел е преследвал и постигнал" (оставено в сила с Р №391/2010 г. по НД №318/2010 г. на II НО на ВКС); Решение №42/2010 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №321/2009 г.: "Налице е причинна връзка между деянието и резултата, защото именно чрез инкриминираните фактури, залегнали в дневниците и справки-декларации, се е целяло да се докажат разходи и съзнателно е претендирано приспадане на пълен данъчен кредит, целяйки намаляване на данъчните задължения, респективно осуетяване плащането на реално дължимите данъци за инкриминирания период" (оставено в сила с Р №219/30.08.2010 г. по НД №167/2010 г. на I НО на ВКС).

¹⁹² Решение №74/2011 г. по НД №811/2010 г. на III НО на ВКС, с което е оставено в сила Решение №253/2010 г. на АС - Велико Търново по внохд №241/2010г.

4.3. ДАНЪЧНА ИЗМАМА. РАЗГРАНИЧЕНИЕ ОТ СЪЩИНСКОТО ДАНЪЧНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ И СЪСТАВИ НА ИЗМАМАТА КАТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ ПРОТИВ СОБСТВЕНОСТТА

От обективна страна данъчната измама се отличава от документната измама по характеристиките на имуществения предмет (минимален размер, принадлежност към бюджета) и пострадалия (държавата), които променят и обекта на престъплението. Това поставя въпроси за съотношението между чл. 256, чл. 255-255а и чл. 209-212.

4.3.1. Когато цялата дейност на задълженото лице е фиктивна, деецът не укрива данъчни задължения, тъй като такива не са възникнали. Той извършва данъчна измама, в резултат на която получава лично или дава възможност на друго да получи без правно основание пари от бюджета. Когато е направил необходимото, за да докаже пред данъчните власти несъществуващото си право на данъчен кредит, но такъв не е бил възстановен, е налице опит към данъчна измама.

Възстановяването на данъчния кредит обективира довършване на състава, а не изключва съставомерността на извършеното, заличавайки признака "без правно основание". Изводът на данъчните органи, че сделките са действителни и данъчният кредит се дължи, не обвързва наказателния съд¹⁹³.

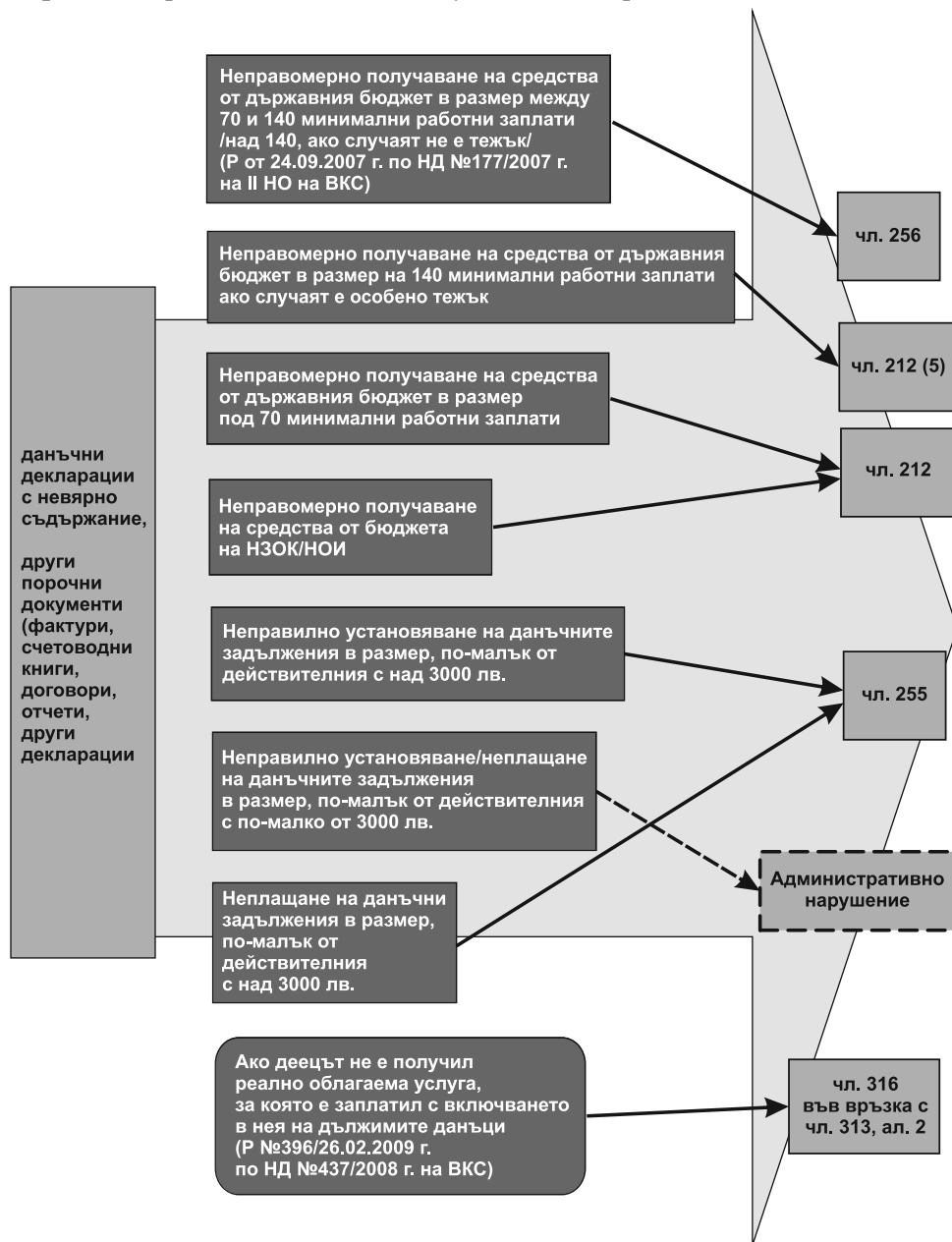
4.3.2. При манипулирането на данъчния резултат от реална стопанска дейност между чл. 255-256 и чл. 209-212 са възможни различни комбинации в идеална съвкупност (виж Фигура 4). Ако при счетоводното обслужване на различни търговци деецът документира несъществуващи сделки между тях, като промени данъчния резултат в полза на един и във вреда на друг, квалификацията зависи от общия причинен резултат, тъй като документите са с невярно съдържание, а деецът се ръководи от користната цел да облагодетелства друго. Престъпният мотив може да произхожда от сговор с облагодетелствания, но може и да е индивидуален, ако заплащането за счетоводната услуга се формира и в зависимост от търговската печалба на някой от обслужваните търговци.

Когато не само се укриват данъци, но се и възстановява данъчен кредит, е налице идеална съвкупност между чл. 255 и чл. 256¹⁹⁴. От обективна страна укриването е извършено с използване на порочни документи по чл. 255, ал. 1, т. 2 и/или т. 6, които или някои от които са и средство на данъчната измама. Общата вреда за държавата е в размер най-малко на 3000 лева невнесен да-

¹⁹³ ТР №1/2009 г. по НД №1/2009 г. на ОСНК на ВКС.

¹⁹⁴ Принципната възможност едни и същи факти да обусловят извод за извършени престъпления по чл. 255 и чл. 256 (т.е. идеална съвкупност) е обоснована в Р №4/26.03.2014 г. по НД №2276/2013 г. на III НО на ВКС.

нък плюс 70 минимални работни заплати, реално отнети от хазната, но увеличението на активите на облагодетелствания субект е в размер на вредата от измамата. Затова чл. 256 **може да бъде предикатно престъпление към изпиране на пари**, като предмет по чл. 253 е полученото от държавния бюджет.

Фигура 4. Връзки между данъчни престъпления, измами и други видове незаконна дейност

Когато за укриването на данъците и източването на ДДС са извършени не са ползвани порочни документи, съвкупността е между **чл. 255-255а и чл. 209**.

Когато са избегнати данъчни плащания над 3000 лева, но е изтеглен данъчен кредит под праговете на чл. 256, се образува **съвкупност между чл. 255-255а и чл. 212 от НК**. Когато данъчните органи, заблудени от порочни документи, преведат на дееца бюджетни средства в особено големи размери **и съдът установи особено тежък случай**, деянието е съставомерно по **чл. 212, ал. 5** от НК¹⁹⁵.

Съставите на **чл. 212 и чл. 256** "се намират в съотношение между обща и специална норма, но конкуренцията между тях е частична, тъй като чл. 256 от НК не обхваща всички състави на документната измама"¹⁹⁶. Поради това между тях е възможна идеална съвкупност - например, когато деянието едновременно уврежда държавния бюджет и бюджета на НОИ или НЗОК.

Ако деецът реално не е получил облагаема услуга, за която е платил с включването в нея на дължимите данъци, "неправомерното му поведение следва да се квалифицира като престъпление по чл. 316 във вр. с чл. 313, ал. 2 НК"¹⁹⁷.

5. СУБЕКТИВНА СТРАНА НА ДАНЪЧНОТО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Данъчните престъпления се извършват с **пряк умисъл**. Обективният им състав не може да бъде отразен в съзнанието на дееца, без да предизвиква пряко и конкретно предвиждане на резултата и без този резултат да бъде искан. Между резултата и деянието съществува пряка обективна причинност, чието осъзнаване поражда представи за неизбежно настъпване на резултата, които пречат на формиране на отношение на безразличие. Деецът има представи, че укритият данък, съответно получените бюджетни средства надхвърлят съответните минимални размери, без да е необходимо да знае с точност размера на вредата¹⁹⁸.

При укриването на данъци деецът осъзнава, че с неподаване на декларация, лъжливо деклариране и т.н. пречи на правилното установяване на данъчни задължения на конкретен субект или на тяхното пълно и своевременно плащане. Той има конкретни представи за задълженията си, които са законоустановени, и знае, че не ги изпълнява. Предвижда, че в резултат на извършеното данъчните задължения няма да бъдат правилно установени или платени.

¹⁹⁵ Решение от 24.09.2007 г. по НД №177/2007 г. на II НО на ВКС.

¹⁹⁶ Пак там.

¹⁹⁷ Решение №396/26.02.2009 г. по НД №437/2008 г. на ВКС.

¹⁹⁸ Вж. напр. Решение №28/2013 г. по НД №2283/2012 г. на III НО на ВКС.

Деецът по чл. 256 съзнава, че си служи с порочен документ, съзнава порока и връзката между него и заблуждението на данъчен орган, че е налице правно основание за плащане на бюджетни суми, каквото основание деецът знае, че няма, като предвижда плащането.

6. СУБЕКТЪТ НА ДАНЪЧНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ КАТО ОТВЕТНИК ПО ГРАЖДАНСКИЯ ИСК ЗА ВРЕДИТЕ ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

Според практиката престъпленията са и форми на непозволено увреждане и за извършителите им възниква и деликтна отговорност едновременно с наказателната, като основанието и на двете е деянието, предмет на обвинението¹⁹⁹. Данъчното престъпление "винаги представлява деликт"²⁰⁰. В резултат на извършването му "възниква щета за държавата, представляваща невнесения данък", съответно неоснователно получените бюджетни средства. "Тази щета може да се търси на основание чл. 45 от ЗЗД и в рамките на наказателния процес"²⁰¹, ако увреждането бъде доказано²⁰².

За гражданската отговорност на субекта на данъчното престъпление за **вредите, причинени с него**, е достатъчно той да е задължено да плаща данък лице, "независимо от вида или от броя на съдружниците в търговското дружество, нито от разпределението на отговорността им, нито от броя на лицата с управленски или представителни функции в управителните тела на органите на управление"²⁰³ на търговеца.

В практиката не са еднакво решени редица въпроси на **гражданската отговорност на субекта**, която може да бъде ангажирана с иск в наказателната процедура. По-конкретно те са свързани с неговата основателност и допустимост.

6.1. Първият от тях в някаква степен бе разрешен с помощта на тълкувателната намеса на ВКС. Когато причинената с престъплението вреда е установена в различен размер в ревизионен акт и в назначена в наказателния процес счетоводна експертиза, някои съдилища приемат иска за допустим

¹⁹⁹ ППВС №9/1961г., изм.с ППВС №7/1987г. Вж още Р №548/2009 г. по НД №594/2008 г. на III НО на ВКС.

²⁰⁰ Р №280/04.06.2013 г. по НД №871/2013 г. на II НО на ВКС. Вж още Р №355/1.11.2011 г. по НД №1689/2011 г. на I НО на ВКС, с което е оставено в сила Решение №24/15.03.2011 г. на АС - Варна по ВНОХД №454/2010 г.

²⁰¹ Р №342/31.10.2014 г. по НД №879/2014 г. на II НО на ВКС, Р 365/18.02.2014 г. по НД 1250/2013 г. на II НО на ВКС.

²⁰² Р №279/20.06.2014 г. по НД №740/2014 г. на II НО на ВКС.

²⁰³ Пак там.

само до по-малкия размер или до размера, установен с експертизата в качеството ѝ на доказателствен инструмент на наказателния процес.

Дискусията произтича на първо място от смесване въпроси на основателността и допустимостта на иска; той е допустим и до по-големия размер, но основателността му ще зависи от това кой размер съдът приеме за доказан.

На второ място спорът зависи от **доказателствената тежест, която съдът ще придаде на ревизионния акт и на експертизата.** Според указанията на касационната инстанция "актовете от административното производство нямат предварително установена или задължителна сила, но те са част от доказателствата, които се преценяват по реда на чл. 107 НПК, наред с всички останали"²⁰⁴. Извод ще зависи от комплексната преценка на доказателствения материал, в чиято съвкупност ревизионният акт и експертната оценка са равностойни и конкуренцията между тях не е предварително определена в полза на единия.

Както бе обсъдено по-горе, въпросът е съществен не само за размера на задължението за гражданска обезвреда, но и за квалификацията на деянието и тежестта на наказателната отговорност, включително в случаи на последващо издължаване към хазната.

6.2. Вторият въпрос също смесва донякъде въпроси на допустимостта и основателността на иска и произтича от конкуренцията, която част от практиката съзира между този иск и преференциалното административно производство по ДОПК за принудително събиране на дължими публични държавни вземания, включително за невнесени данъци и неоснователно отпуснат данъчен кредит. По-конкретно се обсъжда, **дали когато вземането на държавата не е събрано по реда на ДОПК, за същата вреда може да бъде воден иск в наказателния процес срещу извършителя на данъчното престъпление и дали това е въпрос на допустимост или на основателност на този иск.**

Според част от съдебните решения **специалното данъчно производство изключва допустимостта на иска в наказателния процес** независимо дали е приключило или висящо. Възгледът се формира на основата на сложна интерпретация на основанието на иска. По същество изглежда се оспорва, че всяко данъчно престъпление може да бъде и деликт. Преценката изглежда зависи от това дали е възникнало реално данъчно правоотношение, неизпълнението на данъчното задължение по което е източникът на вредата, или вредата настъпва от упражняването на привидни данъчни права от несъществуващо данъчно правоотношение.

²⁰⁴ ТР №1/2009 г. на ОСНЖна ВКС.

Според становището, когато престъплението е данъчна измама (чл. 256) или укриване на данъци чрез приспадане на наследващ се данъчен кредит (чл. 255, ал. 1, т. 7), е налице непозволено увреждане, тъй като вредата за държавата възниква от имитация на данъчно правоотношение. Обратно, когато става дума за укриване на данъци по друг механизъм, държавата не търпи вреда от него. Нейното вземане в тези случаи е за данък, който е възникнал преди извършване на престъплението от реално данъчно правоотношение, и тя не може да го претендира от подсъдимия. Вредата ѝ е нанесена от неизпълнението на публичното задължение за внасяне на данъка от данъчнозадълженото лице, а не от престъплението, т.е. произходът ѝ не е деликтен²⁰⁵, или представлява вземане за пропуснати ползи, което също не е допустимо да се търси чрез деликтен иск в наказателния процес²⁰⁶.

Тезата неправилно приема, че задължението на подсъдимия като ответник по гражданския иск е да плати данък, възникнал в негова тежест или в тежест на друго лице, преди той да извърши деянието. Данъкът се дължи на публично-правно основание по силата на административния закон от данъчнозадълженото лице. Дори когато това е субектът на престъплението (едноличен търговец), данъчното правоотношение с държавата не зависи от извършването на посегателството.

От престъплението обаче зависи дали това правоотношение ще се развие законосъобразно или не. **Правоотношението е част от обекта, който същинското данъчно престъпление уврежда.** Съставомерната вреда се изразява в щетите и загубите, които държавата търпи от неточното изпълнение на това задължение и тя възниква от простото неплащане на данъка, а от виновното поведение на дееца, което е специфична причина за неплащането – ако деецът не го

²⁰⁵ Р №418/12.01. 2015 г. по НД №1478/2014 г. на III НО на ВКС: "Търсенето на осъждане за притезание към държавата, произтичащо от данъчно задължение, не би следвало да прави изключение от общия принцип, на който е допустимо разглеждането на граждански иск в наказателния процес. Ето защо, при положение, че задължението за внасяне на данъци възниква в резултат на действието на съответната норма в закона при възникване на предвиденото в нея данъчно събитие (доход), а не на нарушаване на задължението "да не се вреди другиму", в резултат на което възниква правото на обезщетение за настъпила вреда като пряка и непосредствена последица от деликт, каквото по правило е и престъпното деяние, е съвсем ясно, че задължението за плащане на данък възниква още преди деянието да е придобило характера на данъчно престъпление т.е., вземането на държавата не произтича от престъпното деяние, а съществува преди него"

²⁰⁶ Р №88а/19.12.2013 г. на САС по ВНОХД №СП 50/2013 г., отменено в частта за гражданския иск с Р №118/05.08.2014 г. по НД №259/2014 г. на II НО на ВКС. Искът е приет от ВКС за допустим, но отхвърлен като неоснователен поради изтекла погасителна давност.

беше предприел, данъкът щеше да бъде внесен. Чрез иска срещу дееца държавата не търси да получи данък, а обезщетение на вредата, нанесена от неговото неплащане, която може да е и в размер, различен от размера на данъка – при частично неплащане или при съобразяване на лихви. В този смисъл въпросът кой дължи данъка се смесва с въпроса кой отговаря за неплащането му (заради чие поведение не е платен). Следователно, както държавната претенция срещу данъчнозадълженото лице и срещу субекта на престъплението е различна, дори и по размер да са еднакви (съответно, данъчно вземане и вземане за обезвреда), така е различно и нейното основание (съответно, публичноправно задължение и непозволено увреждане).

Вярно е, че данъчното и гражданското производство, ако се развиват успоредно, могат да завършат с две независими едно от друго изпълнителни основания, чието едновременно удовлетворяване ще доведе до плащане на повече, отколкото държавата има право да получи. Ревизионният акт и съдебното решение, с което е уважен гражданският иск, я снабдява с две имущества на двама длъжници, от които да събере вземането си, но то е ограничено до размера на неплатения данък, евентуално увеличен с дължими лихви или други тежести, произтичащи от неплащането му изцяло в срок.

В това положение няма нищо абсурдно²⁰⁷. Ситуацията е обичайна за гражданското право и представлява хипотеза на солидарна задълженост на две лица към един кредитор, който може да избере към кого и как да насочи изпълнението²⁰⁸. Различието в основанията на задължението на всеки длъжник не пречи на солидарността да възникне. Гражданското право съдържа механизми за избягване както на неоснователното обогатяване на държавата за сметка и на двамата,

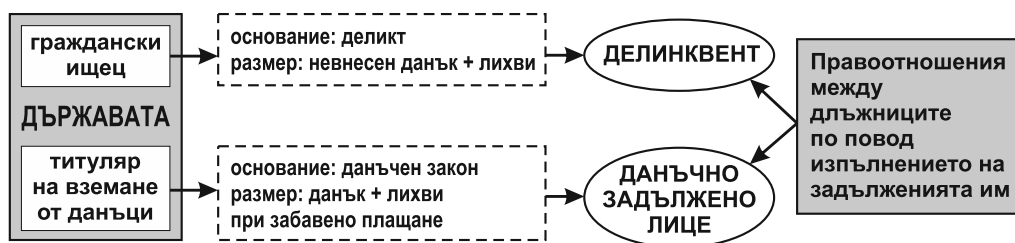
²⁰⁷ Р №418/12.01. 2015 г. по НД №1478/2014 г. на III НО на ВКС: "При евентуално уважаване на гражданския иск на деликтно основание и при наличие и на изпълнителен титул по реда на ДОПК, ще се стигне до абсурдното положение да не може да се направи възражение за неоснователно обогатяване от два пъти плащане на едно и също задължение, тъй като двете вземания ще имат различно основание – едното като данъчно задължение, другото като обезщетение за причинена с престъплението- деликт вреда. Недопустимо е съдът с акта си да обогати неоснователно някоя от страните, още по-малко да принуди изправната страна да води допълнителен процес в защита на своя интерес".

²⁰⁸ Вж. Указание на Националната агенция по приходите относно действия на органите по приходите в случаите, при които съдебните органи са се произнасяли с решение или определение, с което в полза на държавата се признава обезщетение за имуществени вреди от непозволено увреждане, произтичащо от невнесен данък от 12.06.2009 г., т. IV, която третира именно действията на данъчните власти при "дублиране на изпълнителни основания" за едно и също данъчно задължение, като специално е описана хипотезата на издадени ревизионен акт срещу юридическо лице и присъда, с която е уважен граждански иск срещу физическо лице.

така и за избягване на плащане на данъка от субекта на престъплението вместо от данъчнозадължения субект, ако последният е платежоспособен.

Тъй като причинената с деликта вреда обхваща и размера на неплатения данък, плащането на това задължение ще погаси правото на държавата да търси данъка втори път от търговеца, а за платилия делинквент ще възникне правото да търси от търговеца връщане на платеното, но до размера на задължението, което този търговец има към държавата. Обратно, плащането на данъка от търговеца намалява задължението на делинквента до размера на евентуални допълнителни вреди, произтичащи от неплащането. При липса на такива, вземането на държавата се погасява, тъй като с внасянето на данъка вредата е заличена и искът срещу дееца губи основанието си.

При опит на държавата да насочи изпълнение и към двамата, "възражение за повторно плащане би могло да се прави в рамките на съответно изпълнително производство, при поставяне на въпроса дали фискът не събира два пъти тези суми"²⁰⁹. Това обаче са въпроси на гражданскоправните отношения между двамата солидарни длъжници или публичноправни отношения по събиране на държавни вземания, които в хипотеза на неприключило данъчно производство стоят въвн от ангажимента на наказателния съд да изяснява и решава (вж. **Фигура 5**). Описаната конструкция гарантира правата на държавата срещу неплатежоспособност на данъчнозадължения търговец, възникнала във връзка с престъплението, която би препятствала благоприятния изход на данъчното производство и би позволила невнесеният данък да бъде неоснователно усвоен не от фиска.

Фигура 5

Следователно, деликтният характер на данъчното престъпление не зависи от наличието и съдържанието на данъчното правоотношение между данъчноза-

²⁰⁹ Р №280/04.06.2013 г. по НД №871/2013 г. на II НО на ВКС.

дълженото лице и държавата, а от причинната връзка между поведението на извършителя и неплащането на данъчното задължение от името на данъчнозадълженото лице. Оттук следва, че наличието или липсата на данъчно правоотношение не е водещ критерий, тъй като механизмът на деликта може както да уврежда такава действително съществуващо отношение, така и да имитира, че то съществува. В тази връзка не става ясно защо за деликт се приемат само данъчната измама и укриването на данъци чрез приспадане на наследващ се данъчен кредит, а се отхвърля деликтният характер на укриването на данъци в някоя от другите хипотези. Самият начин на нанасяне на вредата, когато тя се изразява в избягване на плащане на реален данък, няма значение за извода за непозволено увреждане.

По-нататък, специалният ред по ДОПК е приложим и за събиране на вземане от неоснователно възстановен данъчен кредит, следователно за конкуренцията му с гражданския иск в наказателния процес могат да се изтъкнат същите съображения. Неговият привилегирован характер на по-леко, бързо и удобно за ищеца производство не е основание да бъде преграден пътят за удовлетворяване чрез граждански иск, тъй като данъчното производство може да се окаже неизползваемо, ако данъчнозадълженото лице вече не съществува или не може да плати данъка по друга причина. Когато търговецът не е платежоспособен или е прекратен и вземането е останало напълно или частично неплатено, за държавата остава правният интерес да търси разликата от подсъдимия. Тази разлика е именно окончателната вреда, която е настъпила за фиска на деликтно основание в причинна връзка с престъпното поведение на дееца.

Следователно, докато процедурата по ДОПК не е приключила с пълно изплащане на задълженията на търговеца, за държавата съществува правен интерес да води иск срещу извършителя на данъчното престъпление, като размерът и основателността му ще зависят от изхода на специалното производство. Искът срещу извършителя е допустим. Доколкото този ответник е субсидиарен (вредата от деликта съществува доколкото не е платен данъка от търговеца-длъжник), от развитието на правоотношението между търговеца и фиска ще зависи размерът, в който искът ще бъде евентуално уважен.

Това е позицията на мнозинството съдебни решения, които приемат, че **двете производства по принцип не се конкурират**, тъй като имат различни основания, страни, а често и размер на претенцията, макар възгледът да не е развит в цялост. Според тях искът в наказателния процес ще бъде недопустим поради липса на правен интерес само когато процедурата по ДОПК е приключила по отношение на същите данъчни задължения и те са били събрани към момента на

предявяване на иска²¹⁰, или платени в хипотезата на чл. 255, ал. 4 от името на данъчнозадължения търговец²¹¹. Правен интерес няма, тъй като вредата е заличена, доколкото "става дума за едни и същи суми, относими към избегнати данъчни задължения"²¹².

Ако обаче събирането на данъчните задължения не е приключило, не всички решения от тази група се съгласяват, че се касае за допустимост, а не са основателност на иска. Според повечето "конституирането на държавата като граждански ищец при вече влязъл в сила валиден изпълнителен титул (ДРА) и образуван изпълнителен процес е допустимо, тъй като "основанието за изготвяне на ДРА и дължимите по него суми, е различно от деликтното в [наказателното – бел. авт.] производство"²¹³.

Правният интерес на държавата да води граждански иск се свързва с невъзможност да се удовлетвори от данъчнозадълженото лице, ако в причинна връзка с престъплението то се е декапитализирало, изпаднало е в несъстоятелност, ликвидация или има "други причини, поради които държавата не може да реализира установеното в административното данъчно производство вземане, чийто размер и период е идентичен с предмета на внесеното в наказателния съд обвинение за данъчно престъпление"²¹⁴. Деецът може да оспорва основателността му, "като доказва плащане на дължимия се данък от ЮЛ или навежда други основания, поради които данъкът не може да се търси от него – давност, недоказаност и други", които "са от кръга на визираните в чл. 102 от НПК и имат своето наказателноправно значение за обема на наказателната отговорност".

Като допълнителен аргумент се изтъква предимството на наказателния процес, в който гражданският иск се разглежда. С разпоредбата на чл. 34 ал. 1, т. 2 от ДОПК "е предвидено спиране на производството при образувано наказателно или друго съдебно производство, от изхода на което зависи установяването на данъчни задължения"²¹⁵.

²¹⁰ Р №365/18.02.2014 г. по НД №1250/2013 г. на II НО на ВКС. Вж още Р №548/09.01.2009 г. по НД №594/2008 г. на III НО на ВКС, Р №136/15.05.2009 г. по НД №85/2009 г. на I НО на ВКС, Р №56/21.04.2011 г. по НД №797/2010 г. на III НО на ВКС

²¹¹ Р №355/1.11.2011 г. по НД №1689/2011 г. на I НО на ВКС.

²¹² Р №280/04.06.2013 г. по НД №871/2013 г. на II НО на ВКС.

²¹³ Р №419/22.10.2012 г. по НД №86/2012 г. на I НО на ВКС.

²¹⁴ Р №355/1.11.2011 г. по НД №1689/2011 г. на I НО на ВКС, с което е оставено в сила Решение №24/15.03.2011 г. на АС - Варна по ВНОХД №454/2010 г.

²¹⁵ Р №419/22.10.2012 г. по НД №86/2012 г. на I НО на ВКС. Аналогично в Р №359/27.11.2014 г. по НД №982 / 2014 г. на I НО на ВКС.

ПРОФИЛ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ²¹⁶

1. РАЗВИТИЕТО НА НАКАЗАТЕЛНОПРАВНАТА УРЕДБА

Изпирането на пари е криминализирано у нас през август 1997 г. с чл. 253 от НК като умишлено извършване на финансови операции или други сделки със средства или имущество, за които деецът знае или предполага, че са придобити чрез престъпление. Предвидени са по-тежки наказания, когато деянието е извършено при предварителен сговор, от участници в престъпна организация, от длъжностно лице или повече от веднъж (чл. 253, ал. 2). Престъплението по основния състав не е тежко (наказуемо с лишаване от свобода до три години и глоба от три до пет деноминирани лева).

Близо година по-късно, през юли 1998 г., са увеличени наказанията, добавен е нов по-тежко наказуем квалифициран състав, когато изпираните пари са в особено големи размери и случаят е особено тежък (ал. 3) и е предвидено предметът на престъплението да се отнема в полза на държавата (чл. 253, ал. 4).

През март 2000 г. с чл. 253, ал. 3 е добавен нов състав, квалифициран с оглед вида на предикатното престъпление – незаконен трафик на наркотични вещества. Предвиденото наказание е лишаване от свобода от десет до тридесет години и глоба от 20 до 200 хил. лв²¹⁷.

По-сериозни са измененията от март 2004 г. Обособени са два основни състава с множество нови форми на изпълнителното деяние. Организираното из-

²¹⁶ Подробно за изпирането на пари, съдебната практика върху него, разграничението му от престъпления против собствеността, против паричната и кредитната система и други и сравнителноправена анализ в **Пушкарлова, И., "Престъпни схеми и съдебни практики срещу изпиране на пари. Разграничения от близки състави и от предикатната дейност – част 1 и 2"**, сп. Теза, бр.8 и 9/2014 г

²¹⁷ Успоредно с него е въведена втора алинея на чл. 250, която предвижда наказание лишаване от свобода от пет до петнадесет години и глоба до двойния размер на сумата по превода за всеки, който преведе по банков път в чужбина пари, за които е знаел или предполагал, че са придобити чрез наркотрафик, като е използвал порочен документ. Тази разпоредба, която действа до 2006 г., дублира режима по чл. 253, ал. 3, вр. ал. 1 във формата на изпълнителното деяние на изпирането "извърши финансова операция" и поради това по нея няма практика.

пиране на пари е формулирано като дейност по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група. Прецизирана е квалификацията с оглед длъжностното качество на субекта, като е уточнено, че извършеното е в кръга на службата му. Въведен е нов квалифициран състав с оглед метода (откриване или поддържане на сметка във финансова институция под фиктивно или чуждо име). С чл. 253, ал. 7 е уточнено, че предикатното престъпление може да бъде извършено извън българска територия.

С чл. 253а и чл. 253б са криминализирани форми на подготвителна дейност (приготовление, сдружаване, подбуждане) и немаловажни случаи на нарушения на Закона за мерките срещу изпирането на пари, когато субектът е задължено по този закон длъжностно лице и извършеното не представлява по-тежко престъпление. Правата на държавата да отнеме предмета на престъплението се разпростират и върху имущества, предназначени за изпиране. Въведена е поощрителна норма, която предвижда отпадане на наказуемостта на участник в сдружение, създадено с цел да изпира пари, който преустанови участието си в сдружението и съобщи за него на органите на властта преди да бъде довършено изпирането на пари, за което сдружението е създадено.

През септември 2006 г. са внесени последните актуални изменения в закона, засягащи преди всичко предикатната дейност. В основните състави е обособен неин самостоятелен вид – общественноопасно деяние. Квалифицираният признак с оглед вида на предикатното престъпление се разширява от незаконен трафик на наркотици в което и да е тежко умишлено престъпление. Правата на държавата да отнеме имуществения предмет обхващат и имуществата, в които той е трансформиран.

Тълкувателната намеса на ВКС започва близо осем години след въвеждането на съставите, но само година след измененията по повод присъединяването на страната към основните международни стандарти²¹⁸. Тя се съсредоточава върху проблеми, произтичащи от едновременната гражданскоправна (включително търговскоправна), административноправна (включително данъчноправна) и наказателноправна квалификация на фактическите признаци на изпълнителното деяние и свързани с трудности при разпознаване на престъпни схеми, прикрити зад привидно законни дейности. Тези проблеми са универсални за всички наказателни юрисдикции.

²¹⁸ Вж. например Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на ІНО.

2. ОБЩА ЛОГИКА НА СХЕМИТЕ ЗА ИЗПИРАНЕ

Изпирането на пари може накратко да бъде определено като заключителен етап от развитието на незаконна икономическа дейност, представляващ процес на навлизане на облагите от нея в законната икономика под привидността на законен капитал, годен да бъде усвояван в нея като законна икономическа полза. Изпирането най-често представлява процес или сложен еднократен акт, в резултат на който незаконният доход застава на икономическо разположение на придобилия го субект като законен, независимо от това фактически или юридически през какви трансформации и чужди правни сфери преминава. Този етап е от изключителна важност за субекта, който е генерирал незаконния доход. Той винаги е заинтересован да може да ползва имуществото спокойно в официалната икономика поради предимствата на нейните пазари на "видими" блага пред незаконните пазари.

Определенията на международни институции и организации, повлияли на международните, европейските и националните стандарти в материята, **очертavat явлението с акцент върху неговата насоченост към узаконяване на незаконно придобит доход**, без да се съсредоточават с особена настойчивост върху особеностите на самия механизъм и методите за узаконяване²¹⁹. На това предназначение на механизма акцентира и българската съдебна практика²²⁰. Изпирането според нея "представлява престъпна дейност за легализиране на придобити по престъпен начин средства чрез трансформацията на паричните потоци, като по този начин се прикрива незаконния произход на доходи от общественоопасна дейност и изпраните средства изглеждат като придобити от законна

²¹⁹ Напр. "преработване на облаги от престъпление за прикриване на техния незаконен произход" (ФАТФ), "широк диапазон от дейности и процеси, предназначени да замъглят източника на незаконно придобити пари и да създадат впечатление, че те произлизат от законен източник" (МОКЦК), "дейности, включващи преработване на облаги от престъпления за прикриване на тяхната връзка с престъпна дейност", "прехвърляне на незаконно придобити пари или инвестиции посредством външно лице за прикриване на техния истински произход" (МВФ). Цит. по **Димитрова, Р.**, Наказателноправна защита на финансовите интереси на ЕС, С., 2012 г., 162-165.

²²⁰ Р №446/2010 г. по НД №401/2010 на I НО на ВКС: престъплението се осъществява чрез юридически действия по отношение на предмета, с които се цели да бъде укрит престъпният му произход; Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на I НО: От обективна страна финансовите операции или другите сделки като форми на изпълнителното деяние "изпиране на пари" могат да се изразят по своето предназначение или резултат и в затрудняване или осуетяване на органите на власт да установят незаконния произход на собствеността или на действителните права върху съответното имущество.

дейност. Изпраните пари се инвестират в легалната икономика и влизат в оборота, като се цели невъзможност да се установи незаконния им произход и тези средства да не могат да се различат от законно придобитите имуществата... Противоправни облаги с материален характер чрез изпирането се трансформират в годен предмет на стопанския оборот и източник на законни доходи на лицето, изпратило парите"²²¹.

Причината за тези акценти е, че **узаконяващият механизъм ползва проявните форми и методи на законния оборот**. Това е (верига от) действия, външно обективирани в юридически волеизявления, които са "типични за нормалната стопанска дейност"²²². С тях се цели постигане на стопански ефект в законната икономика, който е юридически неуязвим, т.е. е годен валидно да прехвърля имуществени права и задължения. Този механизъм е връзката между незаконния пазар, на който е генериран доходът, и законните пазари, на които той е законно икономическо средство за достъп до имуществено измерими ползи за притежателя си.

От гражданскоправна и търговскоправна гледна точка сделките от узаконяващия механизъм могат да са както действителни (включително унищожавани), така и нищожни. Това няма значение за съставомерността на изпирането, а евентуално за формата на изпълнителното деяние и за преценката на отговорността при съучастие и посредствено извършителство, както и за момента, към който се преценява престъпния резултат и стойността на предмета на престъплението, когато изискуемостта на дадено вземане има отношение към този момент. Противоправният мотив на сделка, която не е дарение, не влияе на частноправната ѝ действителност²²³. Така "формално законосъобразната финансова операция или сделка не отменя престъпния характер на деянието, когато са средство за прикриване на незаконния произход на имуществото или на правата върху него"²²⁴, но поставя изисквания за правораздаване с широкоспектърна компетентност, която да му позволява да разпознава престъпление зад привидно законосъобразни пазарни дейности. От по-обща гледна точка, изпирането на пари е злоупотреба с частното право.

От гледище на финансовото профилиране удобна стопанска среда за изпиране на пари са например пазарите на:

²²¹ Присъда №39/2011 г. на ОС-Варна по НОХД №2067/2010 г.

²²² Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на І НО на ВКС.

²²³ Типично сделките от узаконяващия механизъм не са дарения, тъй като той се разполага в сферата предимно на търговските отношения, които по определение са възмездни.

²²⁴ Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на І НО.

- употребявани вещи (дрехи, автомобили, производителна, битова и друга техника);
- вещи с антикварна/художествена/археологическа или друга специфична стойност;
- земеделска земя, селскостопанска техника и земеделски продукти;
- недвижими имоти;
- валута, ценни книги и други финансови и платежни инструменти;
- услуги (строителство, транспорт, хотелиерство, хазарт и развлекателна индустрия, ресторантьорство, консултиране, застраховане, разкрасителна индустрия, медицински услуги);
- иновации.

3. НЕПОСРЕДСТВЕН ОБЕКТ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ

На основата на горните констатации може да бъде изведен и **непосредственият обект** на изпирането на пари като престъпление против финансовата система.

В теорията той е определен като "стопанските отношения във финансовата сфера, свързани с трансформацията или обмяна на паричните средства или имущества, чрез които се ограничава или затруднява изясняването на произхода или разкриването на облаги, придобити чрез или по повод на престъпление"²²⁵. Внимателният анализ на това определение показва непрецизност, водеща до приобщаване на елементи от непосредствения обект на вещното укривателство и родовия обект на стопанските престъпления.

Изпирането на пари засяга финансовата система като държавно регулирана сфера, поради което е систематично отделено от стопанските престъпления. За разлика от тях, едната страна по засегнатите отношения е винаги държавата в качеството ѝ на титуляр на правомощия да създава и осигурява прилагането на правила за движението на финансови и имуществени активи със законен произход. Специалните административни режими за отделните финансови и свързани с тях дейности, изградени и прилагани в изпълнение на тези правомощия, определят съдържанието на защитените отношения, а не отношенията на произвеждане и размяна на стоки и услуги (стопански отношения). Насрещната страна по отношенията, обект на изпирането на пари, може да бъде всеки правен субект,

²²⁵ Михайлов, Д., Нови положения в особената част на Наказателния кодекс, С., 2003 г., с.151.

който извършва финансова дейност, включително физически лица, частни, държавни и общински търговски дружества и др. Те имат задължения да спазват установените от държавата правила при участието си във финансовата система, независимо дали извършват стопанска дейност или не. Правомощията на държавата да изяснява и разкрива незаконния произход на облаги са свързани с отношения, обект на други престъпления. Поради това относително по-точно е свързането на обекта на изпирането на пари с отношенията във финансовата система, целящи да "гарантират законност в произхода на притежаваните от гражданите средства и имуществва"²²⁶.

Невярно е изразеното в теорията становище, че обект на изпирането на пари са отношенията, осигуряващи "нормалното функциониране на паричното обръщение и кредитирането у нас"²²⁷. Това е обектът на стопанските престъпления, засягащи паричната и кредитната система, които предшества изпирането на пари по систематичното си място в НК.

Според българското наказателно право **изпирането на пари засяга обществените отношения, които препятстват навлизането във финансовата система и движението в нея на имуществва без законен произход**²²⁸.

²²⁶ Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на ІНО.

²²⁷ **Владиминова, А.**, Изпирането на пари като престъпление против финансовата система, НБУ, С., с.152 ([http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departamenti/pravo/Law_journal/Oct_2011/11_anelia%20vladimirova .pdf](http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departamenti/pravo/Law_journal/Oct_2011/11_anelia%20vladimirova.pdf)).

²²⁸ В **сравнителен план** липсва общ подход при определяне на родовия обект на изпирането на пари. Само в Литва то е престъпление срещу финансовата система. В някои държави е отделено в самостоятелна глава (Франция), най-често заедно с форми на укривателство и други видове последваща престъпна дейност с предмет облага, придобита от престъпление (Испания, Норвегия, Финландия, Германия). В други държави изпирането е престъпление срещу собствеността, но често в родовия обект са включени и обществените отношения, които българският закон отнася към обекта на стопански престъпления (Австрия, Косово, Словакия, Чешка Република, Румъния). Изолирано е законодателното решение в Албания, според което изпирането засяга обществения ред и сигурност в рамките на престъпленията срещу държавната власт. Относително най-много са държавите, в чийто закони то е престъпление против стопанството, като понякога в съответната глава са включени и престъпления против паричната, кредитната и финансовата система и митническият режим (Босна и Херцеговина, Естония, Полша, Латвия, Русия, Хърватия, Македония, Сърбия, Черна Гора, Словения). Повече в **Пушкаророва, И.**, Пак там.

4. ОСНОВНИ СЪСТАВИ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ

Изпирането на пари има два основни състава по чл. 253, ал. 1 и 2 от НК. Общите признаци са свързани с вида и характера на предикатната дейност, имуществения предмет и причинната връзка между тях, както и с признаците на субективната страна и субекта. Различни са формите на изпълнителното деяние и признаците относно престъпния резултат.

4.1. ОБЩИ ПРИЗНАЦИ

4.1.1. ПРЕДИКАТНА ДЕЙНОСТ

Изпирането на пари е форма на последваща престъпна дейност. Тя е несъставомерна, ако предварителна дейност изобщо не е извършвана, тъй като ще липсва имуществен предмет по чл. 253. Дейността, в резултат на която възниква незаконният доход, може да бъде **престъпление** или **общественоопасно деяние**.

В сравнителноправен план подходът е уникален. В чуждестранните юрисдикции предикатната дейност е определена единствено като престъпна. Такава е позицията и на действащите за България международни и европейски правни стандарти (чл. 1, б. "а", вр. с чл. 9 от Конвенцията на СЕ относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъпление и относно финансирането на тероризма, 2013 г., чл. 1 от Директива 91/308/ЕИО, Директива 2005/60/ЕО). Те определят предикатната дейност като престъпна, а престъпното поведение като извършване на престъпление или акт на участие в извършването му, като някои го ограничават до тежко престъпление (чл. 3, т. 4 от Директива 2005/60/ЕО), каквото най-общо е всяко престъпление, наказуемо с най-малко една година лишаване от свобода (чл. 3, т. 5, б. "е" от Директива 2005/60/ЕО).

Българският закон **не ограничава предикатното престъпление** нито по вид, нито с оглед съставомерността на причинната връзка между него и незаконния доход, нито с оглед приложимия към него наказателен закон. Въпреки това, по основните състави на изпирането предикатното престъпление не е тежко по смисъла на чл. 93, т. 7 от НК или не е умишлено, тъй като комбинацията от двата признака би обусловила приложението на квалифицирания състав по чл. 253, ал. 4.

В теорията и практиката у нас се споделя разбирането, че изискването на закона единият вид предикатна дейност да е **престъпление** не означава деяние,

признато за престъпно с влязла в сила осъдителна присъда. "За осъществяване на престъплението изпиране на пари не е нужно да е имало предходно осъждане или висящо или едновременно внесено обвинение за предикатната престъпна дейност, нито същата да е прецизно и детайлно формулирана като осъществяваща всички елементи на конкретен престъпен състав, а знанието за това да е допустимо да се извежда от други обективни фактически данни, стига те в своя комплекс и взаимна обусловеност да доказват, че с оглед своя вид и потенциал същата е източникът за генериране на имуществото, с което деецът впоследствие оперира"²²⁹. Поради това процесът за предикатното престъпление и за изпирането на пари може да е един и същ²³⁰, но когато не е, "в производството по чл. 253 от НК не подлежат на изясняване обстоятелства относно първоначалното престъпление, а е необходимо да се изясни само връзката между него и предмета на изпирането на пари"²³¹. "За съставомерността по чл. 253, ал. 1 НК е без значение как се е развило наказателното правоотношение, породено от предхождащата го, първоначална, престъпна проява и дали е осъществено наказателно преследване въобще. Погасяването на това правоотношение, обективно не препятства възможността за "изпиране на пари" и поради това не може да препятства отговорност за последното. Няма изискване престъплението, чрез което, преди това е придобито имуществото, да е престъпление от определен вид. Достатъчно е то да покрива обективните признаци на престъпен състав по НК"²³².

От това тълкуване, възприето непротиворечиво в практиката, е възможно най-широкото и от него следва, че **предикатното престъпление е деяние,**

²²⁹ Р №422/2009 г. по НД №432/2009 г., II НО на ВКС (оставя в сила оправдателно въззивно Решение на САС №21а/08.05.2009 г. по ВНОХД №С-81/2008 г. – недоказана причинна връзка между предикатните престъпления и изпирането на пари). Аналогично при тълкуване на предикатната дейност при вещно укривателство, Р №367/2009 г. по НД №342/2009 г. на I НО на ВКС: "Не е необходимо първоначалното деяние, чрез което неправомерно е придобито владението върху инкриминираната вещ, да е санкционирано, при определени хипотези то дори би могло и да не съставлява престъпление или да не подлежи на наказване (напр. ако е извършено от наказателнонеотговорно лице, ако е последвала неговата смърт, ако отговорността е погасена по давност и пр.). Съществено е, че фактическата власт върху вещта е получена неправомерно (най-често в резултат на извършено престъпление) и укривателят знае или предполага това"; Р №199/2012 г. на ВКС: "Не е нужно да се установява чрез какво престъпно деяние, откъде и кога са придобити инкриминираните вещи".

²³⁰ Аналогично, **Димитрова, Р., Цит.съч., Панайотов, П., Изпирането на пари по наказателното право, С., 1998 г.**

²³¹ Решение №107/2011 г. на АС-Варна по ВНОХД №178/2011 г.

²³² Р №34/2009 г. по НД №577/2008 г. на I НО на ВКС. Подобно в Присъда №23/2012 г. на САС по ВНОХД №251/2011 г.

обективно съставомерно по НК, без значение дали и как се е развила наказателната отговорност за неговото извършване.

Що се отнася до тълкуването на понятието "**общественоопасно деяние**", възгледите са по-разнообразни. Според най-широкия то обхваща административни и дисциплинарни нарушения, граждански деликти²³³, формално съставомерни деяния, деяния, за които наказуемостта е изключена или отпаднала, включително морално укорими деяния, които не са правонарушения²³⁴. Понятието обаче няма толкова широк обхват.

Непозволеното увреждане е гражданскоправен институт, при който извършеното е общественоопасно само ако обективно нарушава и наказателна или административно-наказателна забрана. Правната фигура е по-широка и обхваща патологии на гражданскоправни правоотношения, при които е засегнат единствено частен интерес.

Моралната укоримост на едно деяние, когато не произтича от нарушение на императивна наказателна законова забрана, не прави деянието общественоопасно и поражда санкционни последици в сфера на неправилен нормативен регулатор (морала). В правовата държава върховенството на закона предполага субектите да имат задължения единствено да не нарушават закона и не могат да бъдат товарени с наказателна отговорност за правомерни деяния, които не са общественоопасни, дори те да не са добродетелни.

Съгласно чл. 6 от ЗАНН **административните нарушения не са общественоопасни**, поради което не могат да бъдат източник на предмета на изпирането на пари. Следва да се съобрази разпоредбата на чл. 252, ал. 3 от НК, която санкционира банкиране на средства, придобити "в нарушение на установените разпоредби", т.е. от административно нарушение.

Така общественоопасни по смисъла на чл. 253 от НК са обективно съставомерни деяния, чиято обществена опасност не е изключена на основание чл. 12-13 от НК и не е явно незначителна по смисъла на чл. 9, ал. 2 от НК, но за чието извършване не може да бъде ангажирана наказателната отговорност на извършителя (поради изтекла давност, наличие на обстоятелства, изключващи вината,

²³³ Пак там.

²³⁴ **Михайлов, Д.**, Цит.съч., с. 89 и сл. Самият автор обръща внимание, че приобщаването на общественоопасното деяние към предикатната дейност създава "възможност за прекалено разширяване обхвата на състава и за злоупотреба със закона или неприлагане на закона в тази му част поради неговата несправедливост". Тази последица обаче произтича не толкова от законовата формула, колкото от възприетото от автора нейно тълкуване, което именно е твърде широко.

наказуемостта или противоправността, основания за освобождаване от наказателна отговорност, наказателна неотговорност на извършителя и др.)²³⁵.

Появата на общественоопасното деяние като вид предикатна дейност в българския закон произхожда от недокрай прецизен прочит на международните стандарти и обяснителните доклади към тях, както и законодателно недоверие към тълкувателната съдебна практика. Указанията на тези актове и документи да се избягват тесни интерпретации на предикатната дейност касае юрисдикции с двойно деление на престъпните деяния на престъпления и простъпки. България не принадлежи тях. Липсата на дела за изпиране на пари, придобити от общественоопасно деяние, както и логическите трудности при разграничаването на това деяние от предикатното престъпление ясно показват, че тази фигура по-скоро създава теоретични, а не решава практически проблеми²³⁶.

За да бъде определен **видът на предикатната дейност** като обективен съставомерен елемент, е необходимо за нея да бъде проведено разследване. Това се налага и поради вторичния характер изпирането на пари, което зависи от предходна дейност²³⁷. В съдебната практика се срещат случаи, в които извършителят на предикатното престъпление не е преследван за извършването му, без за това да има никакви пречки, но е налице осъждане на другото за изпиране на парите, придобити от тази предикатна дейност²³⁸. В други случаи съдът е приел, че "твърдението за извършено [*предикатно – бел. авт.*] престъпление контрабанда се явява произволно, доколкото по настоящото дело не е установено по никакъв начин конкретно извършено такова престъпление"²³⁹, тъй като по воденото отделно дело за него "разследващите органи не са могли да стигнат до извършител, оставайки открит въпрос дали е извършено престъпление на територията на страната".

²³⁵ Подобно в **Димитрова, Р.**, Цит. съч., с. 313-314.

²³⁶ Аналогично следва да се разсъждава и при анализиране на състава на вещното укривателство.

²³⁷ **Шекерджиев, К.**, Стенограма от конференция "Изпиране на пари: отговорът на институциите", РискМонитор, 2008 г.

²³⁸ Присъда №79/19.06.2009 г. на ОС-Варна по НОХД №1901/2008 г., потвърдена с Решение №192/02.10.2009 г. на АС-Варна по ВНОХД №305/2009 г., потвърдено с Р №140/2010 г. по НД №73/2010 г. на III НО на ВКС. Подсъдимите съпрузи са осъдени за изпиране на пари, изразило се в държане за трето лице на парични суми, придобити от проституирането му в чужбина. Проституирането е прието за съставомерно по чл. 329 от НК с мотивите на присъдата, като за него не е повдигано обвинение, липсват пречки такова обвинение да бъде повдигнато, а обвинителната теза свързва изпирането на пари със сводничество и трафик на хора, за които подсъдимите са оправдани.

²³⁹ Р №387/2012 г. по НД №1835/2011 г. на II НО на ВКС.

Разпоредбата на чл. 253, ал. 7 от НК постановява, че **изпирането на пари е съставомерно и когато предикатното престъпление "не попада под наказателната юрисдикция на Република България"**. Текстът е непрецизен, включително по отношение на международните първоизточници и при сравнение с аналогичните текстове в чужди закони, заимствали нормата от същите международни актове. Той създава неправилното впечатление, че предикатната дейност може да е изключена от наказателната юрисдикция на страната и поради несъставомерност по българския наказателен закон. В чуждестранните закони аналогичните разпоредби са ясно ограничени само до хипотезата, в която предикатното деяние е извършено извън *територията* на съответната държава и тя не е компетентна да го преследва наказателно на това основание. В този смисъл следва да бъде тълкуван и българският текст. От употребата в него на понятието "*престъпление*", чрез което е придобито имуществото, следва, че българският закон разпознава извършеното като престъпно, без значение дали то е криминализирано в държавата по местоизвършването му. Последващи действия с имуществата, придобити от деяние, което е престъпно по местния закон, но не и по българския, няма да осъществяват състав на изпиране на пари.

Ако деецът не е бил наказан от чуждестранен съд, липсата на териториална компетентност на българската държава поради местоизвършване на деянието в друга държава е една от възможните причини деянието да не бъде преследвано и наказано у нас. Както бе изяснено, тези причини нямат значение за съставомерността на изпирането.

4.1.2. ИМУЩЕСТВЕН ПРЕДМЕТ И ПРИЧИННА ВРЪЗКА С ПРЕДИКАТНАТА ДЕЙНОСТ

Съставомерният признак "имущество" включва всякакви материални облиги и икономически изгоди, включително движими и недвижими вещи, виртуални активи и валути, идеални части, търговски предприятия, капиталови дялове, ценни книги (включително ваучъри) и други материални и безналични обекти, инкорпориращи вещни или парично оценени права, включително пари и платежни инструменти. Към понятието за имущество международните и европейските правни стандарти приобщават и правни документи, доказващи права на собственост или други права върху имущество (чл. 1, б. "б" от Конвенцията срещу изпирането на пари на СЕ от 2013 г., чл. 1 от Директивата на Съвета от 1991 г. относно предотвратяване на използването на финансовата система за изпиране на пари).

По основните състави предметът на престъплението може да бъде в големи размери. Когато е в особено големи размери и случаят е особено тежък, е налице квалифициращ признак по чл. 253, ал. 5.

Причинността между предикатната дейност и имуществения предмет на изпирането "следва да бъде установена по категоричен начин"²⁴⁰. "Тази връзка може да се основе и на обоснованото заключение на решаващия съд, че няма друг възможен законен източник на имуществото"²⁴¹. Въпреки това, простото установяване на големи суми пари у дееца, за чийто произход няма никакви данни, не е достатъчно за извод, че те са придобити незаконно²⁴².

При изследване на причинната връзка се поставят **два основни въпроса** – за съотношението между размера на придобитото и този на изпираното имущество и за вида причинност, който свързва предикатната дейност с генерирания доход.

Относно размера на имуществото са възможни различни подходи.

Според по-тесния **причинността се простира само до размера на имуществото, генерирано с предикатната дейност**, т.е. имущественият предмет на изпирането на пари може да е с по-малка или равна стойност спрямо придобитото с предикатното деяние, но не може да я надхвърля. "Многообразието на формите на изпълнително деяние позволява, в някои случаи, стойността на трансформираното имущество да е по-висока от стойността на предмета на престъплението. Това обаче се явява последица от престъплението [*изпиране на пари – бел. авт.*], а не негов предмет (предмет е имуществото, придобито по незаконен начин, чието "легализиране" се цели)"²⁴³. Подходът е заимстван от вещното укривателство, при което практиката изисква идентичност между укриваната вещь и придобитата чрез предикатното деяние. Той разделя прекия доход от предикатната дейност, чиято стойност определя към момента на извършването ѝ, от всички последващи ползи, които изпирането носи на дееца. Той усложнява доказателствената дейност и води например към различни основания за отнемане

²⁴⁰ Р №34/2009 г. по НД №577/2008 г. на I НО на ВКС, Р №12/2012 г. по НД №2229/2011 г., II НО на ВКС.

²⁴¹ Р №34/2009 г. по НД №577/2008 г. на I НО на ВКС.

²⁴² Присъда №39/2011 г. на ОС-Варна по НОХД №2067/2010 г.

²⁴³ Р №446/2010 г. по НД №401/2010 на I НО на ВКС. По делото е установено, че в резултат на сводничество и международен трафик на хора деецът е придобил сумата от 147 587.40 лв., с която впоследствие купил автомобил и недвижими имоти, чиято обща стойност е 554 577 лв. "Предмет на обвинението по чл. 253 обаче е сумата 147 587, 40 лв., за която се твърди, че е придобита чрез престъпна дейност, и която се явява предмет на "изпиране"."

на двете имуществени съвкупности, едната от които е предмет, а другата – придобита облага от изпирането на пари.

Според другия възглед **причинността обхваща както имуществото, генерирано пряко от предикатната дейност, така и всички увеличения на неговата стойност и граждански плодове (лихви по сметки, реколта от ниви, повишаване на пазарна цена и др.), получени в процеса на изпиране.** Все пак, от предмета на изпирането винаги се изключват имущества със законен произход, основанията за придобиването на които не са свързани с механизма на изпиране.

Така например, ако недвижим имот е купен със средства, получени от наследство и от престъпна дейност, той не може да бъде отнет в цялост, а при запазване на правата на осъдения върху частта, представляваща трансформация на наследството. Когато обаче придобитото чрез престъпление нараства с лихви от банкови влогове, борсови сделки и др., то се отнема заедно с тези увеличения, тъй като основанието за тяхното придобиване е сделка, елемент от схемата за изпиране.

Когато законният и незаконният доход заедно достигат до размер, над който пазарните възможности за увеличение рязко нарастват, но нито един от двата не го достига самостоятелно, отнемат се всички средства, освен законните, увеличени с размера, до който това би било пазарно възможно за тях с оглед техния размер.

Доходът, придобит от предикатното деяние, може да бъде както съставомерен, така и несъставомерен признак на неговия състав. Когато е съставомерен, самият състав съдържа указания за характера на причинната връзка между него и изпълнителното деяние. По общо правило тя е пряка и непосредствена, т.е. изпълнителното деяние или директно поражда имуществената облага, или поставя началото на верига от взаимно пораждащи се събития, елемент от които е облагата. Такава е причинността например при измамата.

Когато облагата е несъставомерен признак, тя може да се намира в сложна причинна връзка с деянието. Такава причинност възниква при деяния с користна цел, по повод на извършването на които деецът получава имотна облага от подбудителя. Самото получаване на облагата е несъставомерно. Представите за нейното получаване като възнаграждение за извършването на деянието формират престъпната мотивация, която очертава субективна причинност от вида "по повод"/"във връзка с" престъплението²⁴⁴.

²⁴⁴ Подобно в Р №34/2009 г. по НД №577/2008 г. на І НО на ВКС: "придобито чрез престъпление е всяко имущество, пряко или опосредено, произтичащо от първоначалното престъпление – от неговото извършване или заради извършването му".

През 2013 г. тълкувателната практика на ВКС допринася за изясняването на причинността, като приема, че **формални престъпления също могат да генерират вреди с имуществено значение**²⁴⁵. Такава вреда е например "отрицателно изменение на условията за нормално съществуване и възможността за упражняване на изключителното право върху марка", увреждане на "търговски статус и репутация", тъй като те представляват "неблагоприятни изменения, които имат имуществено измерение"²⁴⁶. Поради това престъпление, чийто предмет е нематериално благо, по принцип също може да бъде предикатно, ако от накърняването на благото възникват отрицателни икономически последици.

В описаните случаи става въпрос за **различни видове причинност, а не за различна степен на доказаност на причинната връзка**. Независимо от вида си тя трябва да бъде доказана несъмнено и конкретно. Някои отрицателни икономически последици от предикатното престъпление могат да са "реални и различими, но трудни за остойностяване"²⁴⁷. Усложненията при определяне на размера им не са основание за извод, че не са причинени от деянието.

Когато едно и също имущество е било последователно предмет на предикатното деяние и на изпиране на пари и не може да бъде върнато, гражданската отговорност по чл. 45 от ЗЗД за неговата равностойност се носи солидарно от извършителите и на двете деяния, тъй като "увреждането е причинено от неколцина" (чл. 53 от ЗЗД). Въпреки това, когато предметът на изпирането не е идентичен с предмета на предикатното престъпление, отговорността на извършителите може да бъде различна по обем²⁴⁸.

И накрая, предмет на изпиране на пари може да бъде **само имущество, което е възникнало за извършителя на предикатното престъпление в резултат на това престъпление като реално увеличение на активите му, но не и собствено на извършителя имущество, когато с предикатното престъпление той избягва дължими плащания**. Следователно, извършването на каквато и да е дейност със средства, останали на разположение на дееца поради неплащане на дължими данъчни задължения по чл. 255-255а, не е съставомерна по чл. 253.

²⁴⁵ ТР №1/2013 г. по НД №1/2013 г. на ОСНК.

²⁴⁶ Пак там.

²⁴⁷ Пак там.

²⁴⁸ В този смисъл Р №76/1998 г. по НД №353/1996 г. на І НО на ВКС, въпреки че то е произнесено по повод вещно укривателство на открадната вещ.

4.1.3. СУБЕКТ И СУБЕКТИВНА СТРАНА

Субект на изпиране на пари по основен състав може да бъде всяко наказателно отговорно лице, включително извършителят на предикатната дейност или съучастник в нея²⁴⁹. Във втория случай, когато предикатната дейност е престъпна, ще е налице реална съвкупност между изпирането на пари и престъпното деяние, в което се е изразила съпричастността на субекта.

Особености на субекта са въздигнати в квалифициращи обстоятелства по чл. 253, ал. 3.

Когато деецът е **длъжностно лице**, което е извършило изпирането в кръга на службата си (чл. 253, ал. 3, т. 3), деянието е част от служебните му задължения или правомощия и може да представлява длъжностно престъпление. Когато длъжностното лице е задължено по ЗМИП, извършеното винаги ще представлява нарушение на този специален закон по смисъла на чл. 253б. Тъй като разпоредбата е субсидиарна, отговорност ще се носи само за изпирането, но нарушението на ЗМИП може да я утежни в рамките на индивидуализацията.

Когато деецът действа в изпълнение на решение на организирана престъпна група по чл. 253, ал. 3, т. 1, той е **неин член или ръководител** и върши и престъпление по чл. 321 в **идеална съвкупност**. Предметът на дейност на сдружението няма значение, но, ако включва изпиране на пари, следва да се обсъди приложението и на чл. 253а. Когато деецът действа в изпълнение на решение на друг вид престъпно сдружение (престъпна група или организация), това обстоятелство отегчава отговорността при индивидуализацията ѝ, но също ще обуслови съвкупност с чл. 321 от НК, ако са изпълнени и останалите изисквания на състава²⁵⁰.

Предварителният сговор по чл. 253, ал. 3, т. 1 квалифицира изпирането с оглед множество на съизвършителите, между които в формиран предварителен

²⁴⁹ Вж. фактическата обстановка по НОХД №2067/2010 г. на ОС-Варна (Присъда №39/2011 г.). Подсъдимият е британски гражданин от нигерийски произход, съучастник на неизвестен извършител, който чрез неистински банкови документи прехвърля парични средства от банкови сметки на пострадалата чужда гражданка по сметки на подсъдимия в България. Подсъдимият тегли парите в брой, декларирайки че са от лични спестявания на пострадалата и са му изпратени за закупуване на недвижим имот. Парите са влагани в движими вещи, изнасяни са в брой от страната и са превеждани на трети лица в чужбина. За измамата е постановена присъда на немски съд.

²⁵⁰ Когато деецът действа по поръчение на престъпно сдружение, той не участва в него, а действа в условия на възлагане като външен сътрудник. Този квалифициращ признак не е с оглед субекта, а с оглед обективната страна. Повече вж. **Пушкарова, И.**, Форми на организирана престъпна дейност по НК на Република България, С., 2011 г.

общ умисъл. Квалификацията изключва приложението на правилата за съучастие, които ще имат значение, ако умисълът между съизвършителите не е предварителен или участващите в престъплението лица не са съизвършители, а съучастници в други форми.

От субективна страна деянието е **умишлено** и може да бъде извършено и при двата вида умисъл²⁵¹.

Когато деецът знае, че имуществото е придобито от предходна престъпна или общественоопасна дейност, той действа с пряк умисъл за изпиране на пари. За квалификацията е необходимо деецът да има представи за съставомерен признак от състава на предикатното престъпление, дори да не знае какво точно е извършено (например, че собственикът на имуществото не е дал съгласие за извършваните действия с имуществото).

Когато деецът само предполага незаконния произход на имуществото, той действа с евентуален умисъл, тъй като по необходимост е безразличен към това дали с действията си съдейства за легализирането му. Предположението е налице, когато от известните на дееца обстоятелства той може да направи единствено възможния извод, че предметът на престъплението е придобит незаконно, но на дееца не е известен факт, който пряко да указва това²⁵².

Представите на дееца, че имуществото е придобито чрез престъпление, трябва да са налице "към момента на получаването му"²⁵³, т.е. към момента, в който започва да въздейства върху него според формата на изпълнителното дея-

²⁵¹ В теорията погрешно се твърди, че изпирането на пари се осъществява при **смесена вина**: "пряк умисъл при осъществяване на изпълнителното деяние и евентуален относно белезите на предхождащата престъпна проява" (Владиминова, А., Цит. съч., с.156.). При смесената вина деецът действа с умисъл по отношение на по-лекая пряк резултат и по *непредпазливост* (а не с друг вид умисъл!) по отношение на по-тежкия резултат, който настъпва в причинна връзка с причинения по-лек, но причината и за двете е изпълнителното деяние, а не предходно престъпление. Субектът на изпиране на пари не може да формира вина към вече извършеното (възможно дори не от него) предикатно престъпление.

²⁵² Аналогично, при тълкуване на същия елемент на субективната страна при вещно укривателство, Р №768/2004 г. по НД №369/2004 г. на II НО на ВКС: "За да се установи, че той е знаел за престъпното придобиване на вещите, следва да се докаже, че той лично е узнал по някакъв начин за извършеното престъпление, в резултат на което са били придобити въпросните движими вещи... За доказването, че деецът е допускал, че вещите са придобити чрез престъпление или друго общественоопасно деяние, следва да се съберат доказателства, от които да се установи, че към момента на придобиване на вещта е била създадена фактическа обстановка, при която у всеки нормално еазсъждаващ човек би се породило основателно предположение, че придобиването е по неправомерен начин". Частично възпроизведено в Р №226/2011 г. по НД №1312/2011 г. на II НО на ВКС.

²⁵³ Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на I НО на ВКС.

ние. В противен случай извършеното спрямо имуществото ще бъде в условия на фактическа грешка и от гражданскоправна гледна точка ще направи дееца добросъвестен приобретател. Ако имуществото е преминало у него в резултат на сделка, той е придобил валидно и окончателно правата, които тя му прехвърля според вида си. Аналогично, "когато деецът знае или предполага, че вещта е придобита от друго чрез престъпление, което въобще не е извършвано"²⁵⁴, също няма да носи наказателна отговорност, тъй като вина по отношение на обективно несъставомерно деяние не може да се образува.

Користната цел не е елемент от състава на изпирането на пари. Доколкото обаче неговият предмет е имуществен, а в резултат на изпълнителното деяние деецът може обективно да получи имотна облага, като всичко това се обхваща от умисъла, мотив за облагодетелстване може да възникне. Той ще бъде допълнителен несъставомерен елемент и следва да се преценява като отегчаващо вината обстоятелство.

4.2. РАЗЛИЧНИ ПРИЗНАЦИ НА ОСНОВНИТЕ СЪСТАВИ: ИЗПЪЛНИТЕЛНО ДЕЯНИЕ И РЕЗУЛТАТ

Изпирането на пари има **дванадесет форми** на изпълнителното деяние по двата основни състава, всичките са заимствани от относимите международни и европейски актове в материята и с малки изключения са възприети и в чуждестранните законодателства: извърши финансова операция, извърши сделка с имущество, прикрие произход на имущество, прикрие местонахождение на имущество, прикрие движение на имущество, прикрие действителни права върху имущество, придобие, получи, държи, използва, преобразува и спомогне за преобразуването на имущество. Те са съвместими и няма пречка деецът да осъществи повече от една. Изброени са изчерпателно, като законът не допуска изпирането на пари да е очертано само със съставомерен резултат по кой от съставите му²⁵⁵.

В практиката съществуват различни мнения дали изпирането на пари е **формално или резултатно** престъпление. Срещат се твърдения, както че "престъплението е формално и се счита за довършено с осъществяване на деянието,

²⁵⁴ Р №558/2000 г. по НД №432/1999 г. на Ш НО на ВКС.

²⁵⁵ Обратно, теза за неизчерпателност на формите на изпълнителното деяние е изказана в мотивите към Присъда №23/2012 г. на САС по ВНОХД №251/2011 г. ("Марио Николов").

без да е необходимо настъпването на определен престъпен резултат²⁵⁶, така и че "изпирането на пари има за резултат затрудняването на органите на власт да установят незаконния произход на собствеността и действителните права на лицата, имащи собственост върху тези обекти"²⁵⁷. При обсъждането на възможния резултат другаде се казва, че "в резултат от неговото извършване не е задължително да настъпи имотна облага"²⁵⁸, както и че възникналото увеличаване на стойността на преобразуваното имущество е "последича от престъплението"²⁵⁹. Към становището за резултатност се присъединяват и някои автори²⁶⁰.

Разнообразието на формите на изпълнителното деяние не позволява генерален отговор на въпроса, тъй като при различните форми той е различен. Изпирането на пари е **резултатно по първия си основен състав и във всичките форми на изпълнителното деяние по втория, с изключение на държането и ползването**²⁶¹.

4.2.1. ИЗВЪРШВАНЕ НА ФИНАНСОВА ОПЕРАЦИЯ ИЛИ СДЕЛКА С ИМУЩЕСТВО

От граматическото време, използвано за описване на деянието по първия основен състав като "извърши" финансова операция или сделка с имущество (минало свършено), следва, че законодателят има предвид резултатна дейност. Изводът се потвърждава както от систематично тълкуване с други резултатни престъпления, чиито изпълнителни деяния са формулирани в същото граматично време (например, чл. 115 от НК), така и от промяната на закона през март

²⁵⁶ Р №12/2012 г. по НД №2229/2011 г., II НО на ВКС, Присъда №39/2011 г. На ОС-Варна по НОХД №2067/2010 г.

²⁵⁷ Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на I НО на ВКС.

²⁵⁸ Р №446/2010 г. по НД №401/2010 на I НО на ВКС.

²⁵⁹ Пак там.

²⁶⁰ Така например се твърди, че "общественоопасните последици се изразяват в дестабилизация, увреждане или застрашаване на финансовата система, в определена степен на невъзможност съответните имущества да се възстановят на правоимащите лица, както и лишаване или ограничаване на надлежните органи на властта да отнемат съответните имущества или имотни облаги в полза на държавата. Комплексният характер на обекта на посегателството обуславя и усложнен характер на общественоопасния резултат" (Михайлов, Д., Цит. съч., с.152.). Всъщност авторът смесва престъпния резултат с обекта на престъплението. Доколкото престъпният резултат е по определение съставомерен, а цитираните общественоопасни последици не са предвидени в никой от съставите на изпирането на пари, те следва да се отнесат към разбирането на автора за въздействието на престъплението върху обекта.

²⁶¹ В този смисъл Димитрова, Р., Цит. съч., с. 316-317.

2004 г. В периода 1997-2004 г. използваният термин е "извършва" и актуалната теория застава на правилното за тогава становище за безрезултатност на състава²⁶². От март 2004 г. изпълнителното деяние е променено на "извърши" и това се отразява на извода за неговата резултатност.

Резултатът зависи от това дали е извършена операция или сделка.

Понятието за **финансова операция** не е дефинирано в българското законодателство, а съдебната практика съдържа отделни примери за такива операции, без да е разглеждала въпроса за съдържанието на понятието по принцип²⁶³. В теорията то е определяно като "действие, с което се преследва определен икономически резултат"²⁶⁴, "действие с финансов актив, което се реализира в изпълнение или на базата на сключена вече финансова сделка"²⁶⁵. Тези определения са твърде общи и не позволяват разграничаването на явлението от други форми на стопански значимо поведение, включително от сделките, макар в теорията да е разпозната и връзката между операцията и сделката.

За по-прецизното изясняване на съдържанието на понятието "финансова операция" следва да се приобщи определението, дадено в Глава 5 от Регламент (ЕС) №549/2013 г.²⁶⁶ Този стандарт има предимството да уеднаквява определения в него понятия в качеството им на юридически понятия на територията на всички държави-членки. От пространните определения в него следва, че финан-

²⁶² **Владимиров, Р.** Защита на финансово-данъчната система от правонарушения, С., 2000, с. 179. **Владиминова, А.**, Изпирането на пари като престъпление против финансовата система, с.154.

²⁶³ Например, Р №102/2010 г. по ТД №897/2009 г. на II ТО ("финансовият лизинг представлява специфична финансова операция за предоставяне на кредит във веществена форма по избор на лизингополучателя"); Р №387/2012 г. по НД №1835/2011 г. на II НО, Р №231/2012 г. по НД №663/2012 г. на III НО (банкови преводи).

²⁶⁴ **Панайотов, П.**, Цит.съч, с.90, цит. по **Димитрова, Р.**, Цит. съч., 315.

²⁶⁵ **Владиминова, А.**, Цит.съч, с.155, Подобно в **Димитрова, Р.** Пак там.

²⁶⁶ "Финансова е всяка операция с финансови активи и пасиви между резидентни институционални единици и между тях и нерезидентни институционални единици. Финансовата операция между институционални единици представлява едновременно създаване или ликвидиране на финансов актив и на насрещен пасив или промяна в собствеността на финансовия актив, или поемане на пасив. Понятието описва нетното придобиване на финансови активи или нетното натрупване на пасиви за всеки вид финансов инструмент. Подобни операции възникват като срещуположни на нефинансови операции, както и като операции, включващи само финансови инструменти". "Финансовите активи се състоят от всички финансови претенции, собствен капитал и компонента от монетарното злато в златни кулчета. Финансовите активи служат за съхраняване на стойност, представляваща полза или поредица от ползи за икономическия собственик от притежаването или използването на активите през определен период от време. Те са начин за пренос на стойности от един отчетен период към друг. Ползите се реализират посредством плащания, които обикновено са валута и прехвърляеми депозити"

совата операция може да бъде както самостоятелна финансова сделка (например, банков превод), така и елемент от по-сложна сделка, чрез която именно се реализира икономическа полза.

Финансовата операция винаги се извършва само чрез **действие**.

От частноправна гледна точка операцията е **действителна и поражда реални правни последици**.

Непосредственият ѝ ефект е паричен. Той именно представлява престъпният резултат от извършването на изпълнителното деяние в тази форма²⁶⁷.

В гражданскоправната теория понятието **сделка** се определя като правомерно правно действие, което има за съществен съставен елемент едно или повече взаимно свързани волеизявления на частноправни субекти, насочени към пораждаване и определящи съдържанието на дадени частноправни последици²⁶⁸. Оттук следва, че дейността е активна (действие или поредица от действия), целенасочена и резултатна.

Като форма на изпълнителното деяние на изпирането на пари, извършването на сделка представлява поведение, външно изразено в изпълнението на елементите на поне една определена конкретна правна сделка. От гражданскоправна гледна точка тя поражда **валидни правни последици** – тя е или действителна, или унищожима. Когато е нищожна, извършеното може да бъде изпиране на пари, но при друга форма на изпълнителното деяние. Съставомерността на извършването на сделка по чл. 253, ал. 1, пр. 2 се обуславя не от нейната действителност, а от забранения от закона ефект, към който е насочена (узаконяване на

²⁶⁷ Аналогично е разбирането за финансова операция по смисъла на чл. 1 от Законодателния указ на президента на Италия №231/2007 за въвеждане на Директива 2005/60/ЕК и Директива 2006/70/ЕК. Според този текст финансовата операция е "прехвърлянето или движението на платежни средства".

²⁶⁸ За понятието "сделка" вж. **Василев, Л.**, Гражданско право на НРБ. Обща част. С., 1956, с. 375 ("правомерно правно действие, централен елемент на което е волеизявлението на едно или няколко лица, насочено към пораждаване на определени правни последици"), **Таджер, В.**, Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. С., 1973, с. 192 ("Сделката е юридически факт, който има за съществена съставна част волеизявление на едно или повече лица, и поражда гражданскоправно действие, определено по начало от съдържанието на волеизявлението"), **Павлова, М.**, Гражданско право - обща част. С. 2002, с. 448 ("правомерен юридически факт, който има като съществена част от състава си едно или повече взаимно свързани волеизявления на субекти на частното право, насочени към пораждаване на правни последици в частноправната област и определящи съдържанието на тези последици"), **Тасев, С., М. Марков.** Гражданско право - помагало. С., 2004, с. 163 ("правомерен юридически факт на частното право, чиято съществена част са волеизявленията на един или повече субекти на частното право, насочени към пораждаване на частноправни последици и определящи съдържанието им").

незаконно придобито имущество) и престъпния мотив²⁶⁹. Поради това от наказателноправна гледна точка дейността поражда определени изменения в действителността, винаги свързани настъпването на типичния ефект на сделката. Тъй като са насочени към придаване на привидна законност на незаконно имущество, те са отрицателни изменения и са престъпният резултат от деянието в тази негова форма.

Предмет на сделката могат да бъдат всякакви видове имущество. За разлика от извършването на финансова операция, сделката не е свързана или не е свързана само с разместване на финансови активи, а и с целенасочеността си към друг стопански резултат, който възниква за дееца или за трети субект.

4.2.2. ПРИКРИВАНЕ НА ПРОИЗХОД, МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ, ДВИЖЕНИЕ ИЛИ ДЕЙВИТЕЛНИ ПРАВА ВЪРХУ ИМУЩЕСТВО

Изпълнителното деяние може да бъде както действие, така и бездействие или съчетание от двете, но винаги представлява фактическо поведение, без правни последици в гражданското или публичното право.

Прикриването може да се изрази в непредоставяне на вярна информация (бездействие) или предоставяне на невярна (действие) или непълна (съчетание на действие и бездействие) информация относно определени факти на органите и лицата, които имат право да знаят тези факти в тяхната пълнота.

Фактите се отнасят до: **произход** на имуществото. Този факт касае както предикатната престъпна дейност, първоначално генерирала дохода, така и осъществени след това дейности с него, които не позволяват то да бъде категорично и несъмнено свързано с *каквато и да е* предварителна престъпна/обществено-опасна дейност.

Съставомерно прикриване би могло да бъде:

- извършването на поредица фиктивни сделки, които служат за привидно правно основание за пораждаване на права върху имуществото²⁷⁰.

²⁶⁹ В този смисъл не е изцяло издържана тезата, че "липсва законова забрана за разпореждане с вещи, за които деецът е знаел, че са предмет на престъпление" (Присъда №98/18.07.2003 г. на ОС-Хасково по НОХД №771/2002 г., потвърдена с Решение №122/31.05.2004 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №118/2004 г., отменено с Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на I НО на ВКС). Такава забрана е въведена именно с чл. 253 и сл. от НК.

²⁷⁰ Подобна фактическа обстановка се долавя в доказателствения анализ на съда по Р №450/2011 г. по НД №2110/2011 г. на III НО на ВКС.

- периодично превеждане от чужбина на средства, декларирани като трудов доход на работещ в чуждата държава имигрант.
- Придаване на имуществото на вид на застрахователно плащане по несъществуващо задължение за обезвреда, възникнало от фиктивен деликт (привидно реализирано застрахователно събитие), настъпил в чужбина²⁷¹.
- незаконно придобито от един стопански субект имущество се използва за погасяване на несъществуващи задължения към други стопански субекти по силата на фиктивни договори между тях, като всички субекти са контролирани пряко или чрез други лица от извършителя²⁷².

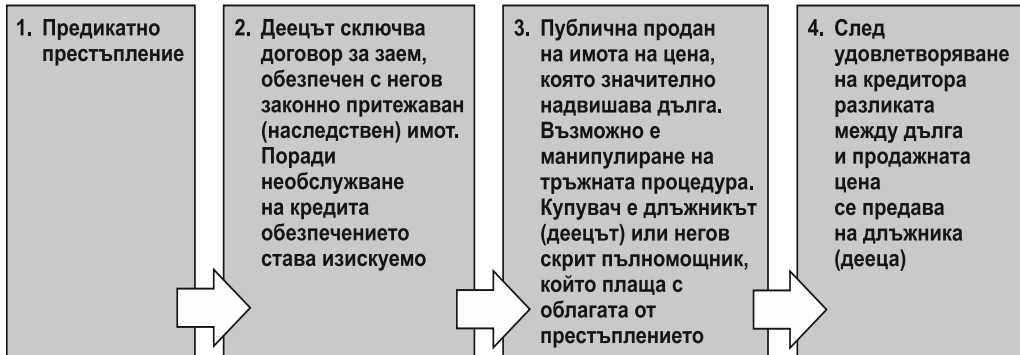
В практиката се открива следната схема за изпиране (**Фигура 6**²⁷³).

Схемата може да се развие самостоятелно или като част от друга схема. Трудността при разкриването ѝ е свързана с "невидимостта" на връзката между предикатното престъпление и откриването на кредит. Подозренията за нередност, евентуално възникващи например от икономическата неоправданост на кредита с оглед дейността на кредитополучателя или от процедурата по публична продажба, навеждат към разследване на друг тип престъпление - например, данъчно, а не към изпиране на пари. Деецът рискува отговорност за друго престъпление или оправдаване поради липса на доказателства за него, като и в двата случая се стреми да запази придобитото чрез предикатното престъпление, включително като се ползва от силата на пресъдено нещо на съдебния акт.

²⁷¹Вж. Доклад на Националния антикорупционен център на Република Молдова: <http://www.cna.md/en/evenimente/scheme-arranged-traffic-accidents-fake-cases-and-money-laundering-million-mdl>

²⁷² Подобна схема е описана в мотивите към Присъда №122/2010 г. на СГС по НОХД №3693/2009 г., с която е прието, че всички операции от получаването на субсидии от ДФ "Земеделие" по програма САПАРД от едни дружества през поредица банкови преводи с правно основание плащания по договори за заем към други дружества до крайното акумулиране на всички средства в трето дружество очертават съставомерно изпиране по чл. 253 от НК. При тези схеми един от важните въпроси е изолирането на предикатното престъпление (например измама или присвояване), тъй като в по-сложни случаи актът на разпореждане с него едновременно може да се интерпретира като обективизиране на присвоителното намерение като елемент от предикатното престъпление или като част от изпълнителното деяние на изпирането на пари.

²⁷³ Схемата е възприета от: сайт на Фондация за развитие на правосъдието, Престъпни схеми, [Изпиране на пари](#).

Фигура 6.

По схемата има съдебно произнасяне с оправдателна присъда по обвинение в данъчно престъпление – избягване на плащане на данък върху получената цена, – тъй като наказателният процес се води на основата само на част от фактическата обстановка на схемата (нейното развитие от продажбата на имота насетне)²⁷⁴.

- **местонахождение** на имуществото. Прикриваният факт се отнася до имущество, инкорпорирано или изразяващо се във вещи, тъй като само те могат да имат местонахождение. Тук не се включват например неналичните ценни книги, търговските предприятия като съвкупности от права, задължения и фактически положения или идеалните части от имущество. Предмет на деянието е самото имущество, а не документи, удостоверяващи права върху него.
- **движение** на имущество. Този факт се отнася до връзките между отделни дейности, извършвани с имуществото, включително сделки за неговото преобразуване или прехвърляне, чието проследяване очертава причинната връзка между предикатната дейност и конкретни имуществени обекти. Прикриването се изразява в създаване на пречки пред *установяване извън съмнение* на непрекъснатостта на веригата от дейности с имуществото, включително заличаване на документални следи за определени сделки, разделяне на имуществото на отделни части или различни разнородни обекти, които са предмет на различни сделки, преобразуване на търговски дружества, кредитни институции или други юридически лица, които са били страна по такива сделки, ползване

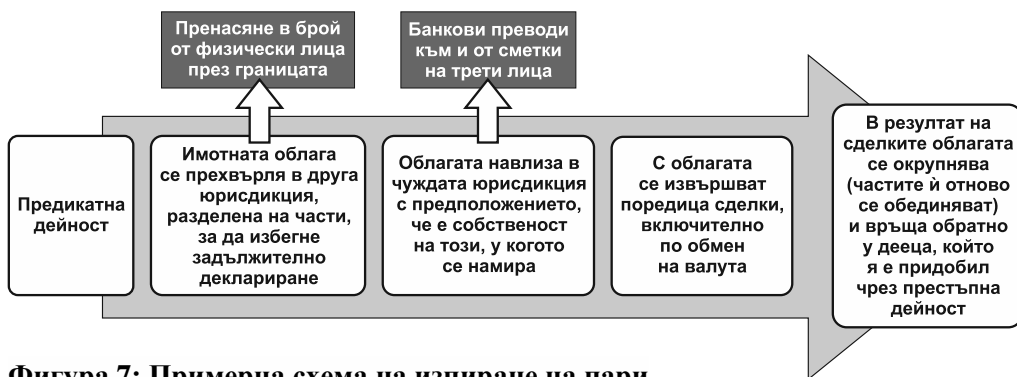
²⁷⁴ Р №488/15.01.2013 г. по НД №1594/2012 г. на II НО на ВКС, с което е оставено в сила Решение №101/29.05.2012 г. на АС-Пловдив по ВНОХД №160/2012 г., с което е потвърдена Присъда №9/19.01.2012 г. на ОС-Пловдив по НОХД №1863/2010 г.

на множество посредници при сключването и изпълнението на сделките и т.н.

При прикриването на движението на имуществото деецът може да не крие незаконния произход на имуществото, а да пречи да бъде установено доходът от предикатното престъпление в кои точно активи се е трансформирал или с какви сделки. Типично проявление на тази форма на изпълнителното деяние е извършването на фактически или юридически действия с части от имуществения предмет на такива единични стойности, че към тези действия да не бъдат приложими изискванията на закона за деклариране, регистрация, разкриване на произход, на титуляр и т.н. Най-често схемата включва множество сделки, извършвани от различни лица

Такава схема е представена на Фигура 7²⁷⁵.

Тя е съществено улеснена от валутните сделки, ако паричните единици в двете юрисдикции са различни. Предимството на схемата е извършването на основната част от сделките извън юрисдикцията на произход на средствата, като се предпочитат масово извършвани сделки с незначителен единичен стопански ефект/цена или по-крупни сделки, за които в двете юрисдикции режимът съдържа разлики. Недостатък на схемата е необходимостта от организация и контрол по съгласуваността на изпълнението, което я оскъпява.

Фигура 7: Примерна схема на изпиране на пари

- **действителни права** върху имущество. Типично се прикрива идентификацията на титуляра на правото на собственост и разпоредителните права върху имуществото. Прикриването често се постига чрез създаване на система от скрити пълномощници с различни представителни права, за всичките или за част от които пълномощието е прикрито зад някакъв вид за-

²⁷⁵ Схемата е възприета от: сайт на Фондация за развитие на правосъдието, Престъпни схеми, Изпиране на пари.

щитена информация (адвокатска, търговска или друга тайна). Възможно е официалният титуляр да бъде свързано с действителния лице, което поради малолетие или друга причина не може да се разпорежда лично с имуществото. В доклад на FATF изрично се отбелязва, че дори най-строгите изисквания за идентификация и верификация на титуляра на имуществени права и субекти на операции с тях могат да бъдат заобиколени чрез използване на трети лица като "сламени човеци", "мулета" и финансови агенти, особено когато операциите са с малки суми²⁷⁶.

В българската практика съдът понякога се подвежда да приеме за несъставаемомерно извършването на деянието (например банков превод) в хипотеза на посредствено извършителство чрез друго лице, което има формални права да извършва елементите на деянието (управител на дружество или главен счетоводител, който формално разрешава или извършва плащането). При изпирането на пари, за разлика например от хипотези на документни престъпления, е важно да се установи не кой е юридически оправомощен да осъществи инкриминираната сделка, а в съответствие с чия воля (включително в чий интерес) действа.

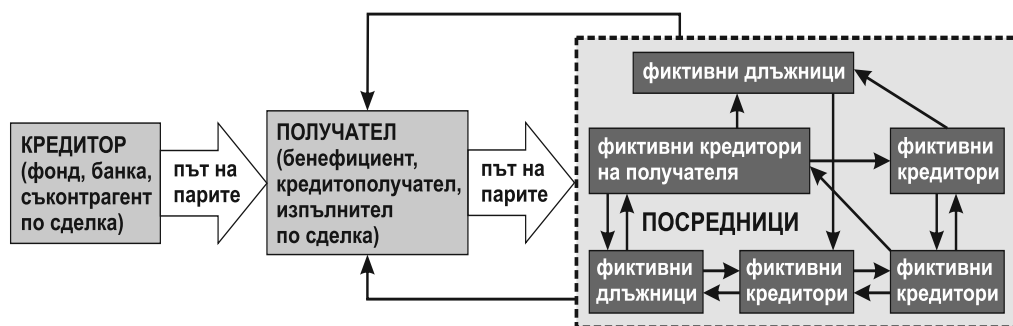
Деянието във формата на прикриване отново е **резултатно**. Престъпният резултат е създаването или неотстраняването на пречки пред правилното и пълно установяване на съответните факти от правоимащите субекти. В съдебната практика резултатът е определен като "осуetyаване на възможността за установяване на незаконния произход на имуществото"²⁷⁷.

Обобщена схема на изпиране на пари чрез използване на скрити пълномощници, при които се прикриват действителни права, произход и движение на придобитото от предикатната дейност, е представена на Фигура 8.

Получателят, показан на Фигура 8, е субект, контролиран от дееца, и може да бъде търговец, неправителствена организация и др., или е самият деец лично. Кредиторът, който може да бъде банка, държавна институция, друга неправителствена организации, физическо лице и др., е съконтрагент на получателя по договор, който създава за него задължение да плати на получателя сума пари при определени условия, а за получателя създава задължение да ги разходва по определен начин, като може да не дължи връщането им (договор за безвъзмездна помощ) или да го дължи (кредитен договор). Договорът е действителен, а не фиктивен/симулативен.

²⁷⁶ FATF, Money Laundering Using New Payment Methods, 2010, p. 36.

²⁷⁷ Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на І НО на ВКС.

Фигура 8.

След като получи парите, получателят започва да плаща с тях свои фиктивни изискуеми задължения към фиктивни кредитори. Възможно е тези действия да са привидно икономически рационални – привидно целят да редуцират неблагоприятните последици, които получателят би понесъл от забавено изпълнение на фиктивните си задължения, извършени са преди падежите за плащане на дейности по проекта при реалистично очакване получателят да получи плащания от свои длъжници преди тези падежи да настъпят. Поради това получателят може да признава формално нарушение на договора с кредитора, но привидната пазарна целесъобразност да пречи на този етап на сигурното установяване на вината и съставомерността на извършваното като цяло.

След като фиктивните кредитори получат плащането, те започват да се разплащат с получените пари със свои съконтрагенти. Последните могат да са добросъвестни страни по действителни сделки, стига това да не пречи на получателя лично или чрез подставени лица да контролира движението на парите, така че те отново да се върнат в негова разпоредителна власт – в личната му имуществена сфера или в сферата на контролирано от него лице. Този контрол е възможен например на малки или силно сегментирани пазари, пазари с нарушена конкурентност (монополизирани), пазари, при които процесите на снабдяване, производство, размяна и потребление се контролират от ограничен брой субекти и са високо прогнозируеми.

Процесът на изпиране завършва с получаване на парите от бенефициента като плащане по фиктивна сделка с фиктивен длъжник, с което за заличава техният произход, прикрива се движението им, както и действителните права върху тях, които са свързани със степента на неизпълнение на договор с кредитора. Всички плащания в схемата са действителни.

Разбирането на схемата зависи от вида на предикатното престъпление.

Ако деецът няма намерение да изпълнява договора с кредитора, сключването му е елемент от механизъм на измама. В този случай вредата е в размер на

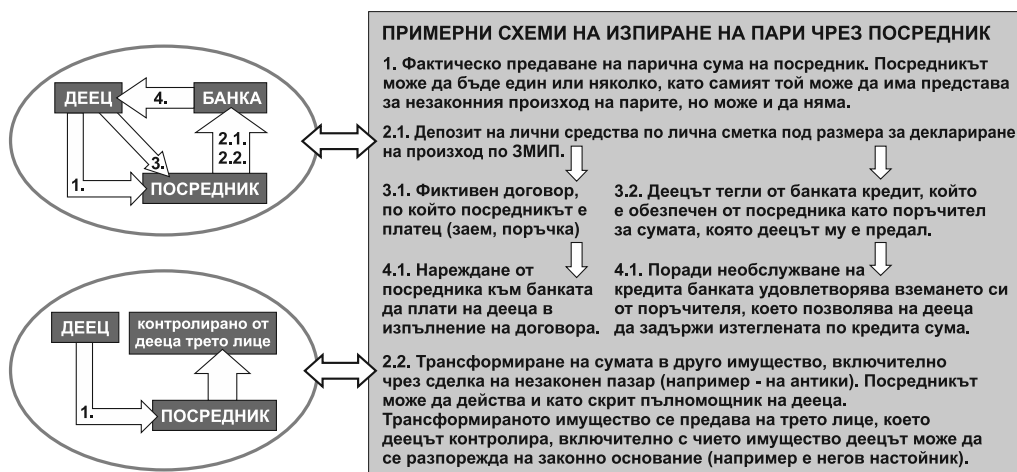
цялото отпускано финансиране и настъпва с довършеността на измамата. Действията по разходване на средствата са първите елементи от механизма на изпирането.

Ако намерението за неизпълнение на договора с кредитора и неправомерно разпореждане на получените пари в интерес на получателя или на друго възникне след сключване на договора, ще бъде налице присвоително престъпление. Вредата от него настъпва в момента, в който бенефициентът се разпорежи с цялата получена от кредитора сума или с тази част, която е обхваната от намерението за присвояване.

Когато договорът с кредитора се изпълнява на етапи, съответно сумата се изплаща на части, предикатното престъпление се изпълнява успоредно с изпирането.

Възможно е намерението на получателя да не е за пълно неизпълнение на договора. В тези случаи предикатната дейност е усложнена от документално манипулиране на реалната цена на извършеното от него в изпълнение на задълженията му по договора. Това е по-честата хипотеза, освен ако между получателя и длъжностните лица, представляващи кредитора, няма престъпен сговор за фиктивно изпълнение на договора или тези лица вършат самостоятелно други престъпления, с които улесняват предикатната дейност.

Всяка конкретна сделка между посредниците (изобразена с тънки стрелки на Фигура 6) може да бъде самостоятелно съставомерно изпиране. Такива примерни схеми са показани на **Фигура 9**. Такава сделка би била купуване с парите от предикатното престъпление на скъпа вещ (например антика) чрез сламен човек, който впоследствие я подарява на малолетното дете на извършителя на предикатното деяние.

Фигура 9

4.2.3. ПРИДОБИВАНЕ, ПОЛУЧАВАНЕ, ДЪРЖАНЕ, ИЗПОЛЗВАНЕ, ПРЕОБРАЗУВАНЕ ИЛИ СПОМАГАНЕ НА ДРУГИГО ДА ПРЕОБРАЗУВА ИМУЩЕСТВО

При **придобиването** извършителят добива власт върху имуществото, която е или по своя външен израз имитира разпоредителното правомощие от състава на правото на собственост. Тази власт дава привидни права на дееца да отчуждава имуществото. В теорията деянието е описано като "добиването от дееца в своя полза на фактическата власт за разпореждане върху съответните обекти, имащи имуществена стойност, или върху документите, удостоверяващи права върху тях"²⁷⁸.

В практиката тази квалификация се среща при "действие по получаване на права над парични суми"²⁷⁹, но тя се нуждае от изясняване. Парите са ценни книги на приносител и собствеността върху тях се прехвърля с предаване на владението. Получаването на действителни права върху тях представлява сделка или финансова операция. В случая с изпиране чрез придобиване на имущество тези права не са получени в действителност (деецът не може да ги разходва).

Възникването на тази власт е престъпният резултат при тази форма на деянието. Тогава деянието в тази форма е довършено.

При **получаването** деецът приема фактическата власт върху имуществения предмет. Резултатът е преминаването ѝ от другиго у дееца.

Тази квалификация е приета например при получаване на пари по сметката на подсъдимия, преведени от негов съучастник, който ги е придобил чрез измама²⁸⁰. В тази хипотеза деецът не е извършил финансова операция (тя се извършва от съучастника) и може да не е страна по ясно установена сделка със съучастника.

При **държането** деецът упражнява фактическата власт лично или чрез другиго, но не ползва имуществото и не се разпорежда с него. В тази форма деянието е **продължено**, тъй като с него се създава трайно престъпно състояние, през което съставът на изпирането на пари се осъществява непрекъснато. Елемент от деянието е бездействие, тъй като деецът не извършва операции, сделки или дру-

²⁷⁸ Панайотов, П., с.54, цит по Димитрова Р., Цит. съч., 316.

²⁷⁹ Присъда №39/2011 г. На ОС-Варна по НОХД №2067/2010 г.

²⁸⁰ Пак там.

ги действия с имуществото, но фактическите особености на конкретното държане ще зависят от вида на имуществото²⁸¹.

В тази форма **деянието е формално**. Не може да се приеме разбирането, че при нея деецът "приема" или "добива" фактическата власт²⁸², тъй като това е съдържанието на получаването на имуществото като самостоятелна форма на изпълнителното деяние. Няма пречка извършителят да осъществи и двете форми. Когато, обаче, от него се търси отговорност само за държане, фактическата власт трябва да е преминала у него в предкриминалния период по начин, за който той не отговаря наказателно за изпиране на пари, но който **не го прави добросъвестен приобретател**. Ако деецът е придобил имуществото валидно и добросъвестно, без да има представи за незаконния му произход към момента на придобиването, от него не може да се търси отговорност за изпиране, дори впоследствие такива представи да са възникнали.

При **използването** деецът извършва спрямо имуществото дейност по употребата му по предназначение. Поведението има външния израз на упражняване на правомощието "ползване" от състава на правото на собственост, без да е необходимо деецът да свои имуществото. Изпълнителното деяние също е **формално**, тъй като простото ползване не поражда промени във фактическия или юридическия статус на имуществото.

Проблемна е хипотезата, в която **предмет на изпирането са парични средства**. Поради особеното естество на тези вещи те се използват само като плащежно средство във възмездни сделки като стойност, срещу която се придобива друг вид имущество. Следователно тяхното ползване като разменна стойност представлява финансова операция или сделка по смисъла на чл. 253, ал. 1, които по необходимост са валидни. Тази квалификация следва да бъде предпочетена, когато е известно естеството на сделката и насрещната престация. Когато това не е известно (няма данни какво деецът е направил с парите), престъпното поведение отговаря на прикриване на движението или местонахождението им.

В съдебната практика в тези хипотези неправилно е приета квалификация за използване²⁸³.

²⁸¹ Съвременните дигитални пазари позволяват например съхраняване на паричен ресурс в мобилен телефон, като услугата се осъществява от небанкови субекти, спрямо които не действат специалните лицензионни и регистрационни режими и контрол върху дейността.

²⁸² Панайотов, П., с. 55, цит. по Димитрова Р., Цит. съч., с.316.

²⁸³ Присъда №39/2011 г. На ОС-Варна по НОХД №2067/2010 г.: "Използването като форма на властническо правомощие над имуществото е осъществено несъмнено от подсъдимия – извършването на каквато и да било операция с паричната сума – включително и закупуване на вещи или собственост, както и пренасянето ѝ през границата на страната

Всъщност, тази форма на изпълнителното деяние не може да има за предмет пари. Поради това не може да бъде споделено, че "при тази форма на изпълнителното деяние поведението на дееца се изразява в осъществяването на каквито и да било операции с имуществото"²⁸⁴.

Когато придобити чрез престъпление пари се **пренасят в брой през границите** на страната в нарушение на режима за внос, износ или деклариране на валута, отново не е налице използване, а прикриване на произхода им²⁸⁵.

В тези случаи изпирането на пари се осъществява в съвкупност с престъпление по **чл. 251** от НК, ако парите са в особено големи размери. Двете престъпления не се поглъщат, тъй като противоречието с валутния режим придава на изпълнителното деяние на чл. 251 формална противоправност, която не е задължително присъща на формите на изпирането на пари. От нея именно произтича и разликата в засегнатите обекти – чл. 251 уврежда административния режим на юридически действия с валутни ценности, който, видно от систематичното място на състава, не е част от финансовата, а от паричната система. Необходимо е да се подчертае, че имуществените предмети на двете престъпления съвпадат, тъй като "предмет на престъплението [*по чл. 251 – бел. авт.*] е цялата сума недекларирана валута, тъй като същата подлежи на вписване/деклариране във валутната митническа декларация, а не само горницата над размера, който подлежи на деклариране"²⁸⁶.

При **преобразуването** деецът предприема поведение, което има за резултат фактическото трансформиране на имуществото от един обект в друг, като пазарната му стойност като цяло може да се промени. При тази форма деецът упражнява фактическа разпоредителна власт върху имуществото. Преобразуването е фактическо действие -- разглобяване на вещь на части, сглобяване към други вещи и т.н. Когато обаче се извършва чрез договорно прехвърляне на имуществото срещу облага от друг вид, приложима е квалификацията за извършване на сделка с имуществото.

Спомагането на друго да преобразува имуществото е дейност на лице, което няма никаква власт върху имуществения предмет към началото на изпълнителното деяние. "При тази форма на изпълнителното деяние деецът улеснява или още осъществява поведение, което създава благоприятни условия за извър-

представява ползване на престъпното имущество. По делото са налице доказателства, от които се установява, че подсъдимият е извършил множество сделки по закупуване на различни движими вещи – куфари, различни златни накити, часовници и др. скъпи вещи, предназначени за лично употреба".

²⁸⁴ Панайотов, П., Пак там.

²⁸⁵ Обратното пак там.

²⁸⁶ Р №726/2003 г. по НД №606/2002 г, I НО на ВКС.

шването на преобразуване на имущество²⁸⁷. Имуществото е във фактическата власт на друго лице, което извършва с него преобразуване. Спомагачият оказва обективно съдействие на това преобразуване.

Между спомагачия и преобразуващия не трябва да има общ умисъл за преобразуването. Ако такъв възникне, спомагачият ще носи отговорност за съучастие в преобразуване във формата на помагачество, а не за спомагане в преобразуване като извършител.

И при двете форми деянието е резултатно. Преобразуването има за резултат промяната на вида на имуществото, включително броя на обектите на имуществени права, в които то се трансформира. Спомагането има за резултат създаването на благоприятни условия за преобразуване, каквито към началото на изпълнителното деяние не са съществували.

4.3. КВАЛИФИЦИРАЩИ ПРИЗНАЦИ ОТНОСНО ИЗПЪЛНИТЕЛНОТО ДЕЯНИЕ

Разпоредбата на чл. 253, ал. 3 предвижда по-тежки наказания, ако деяние по основен състав е извършено два или повече пъти (т. 2) и ако за извършването му е открита или поддържана сметка във финансова институция под фиктивно име или под името на лице, което не е дало своето съгласие за това (т. 4).

За съставомерността на първия признак не е необходимо **многократно извършването на деяние** да удовлетворява една и съща форма на изпълнителното деяние по чл. 253, ал. 1-2. Отсъства и изискване деецът да е или да не е бил осъждан с влязла в сила присъда за някое от тях, поради което квалификацията обхваща както съвкупности от изпиране, така и изпиране при рецидив.

Квалификацията се прилага, **ако не са изпълнени условията на чл. 26 от НК**. Не е вярна изразената в теорията теза, че квалифициращият признак изключва приложението на чл. 26 от НК²⁸⁸. Вярно е обратното – той е субсидиарен спрямо чл. 26. Признакът се отнася до няколкократно извършване на деяния, удовлетворяващи признаците на основен или специален състав на изпирането на пари, които се извършени през продължителни периоди от време или при различна обстановка, така че не представляват от обективна страна продължение едно на друго. Формата на вина винаги е еднородна, тъй като изпирането във всичките му състави е умишлено престъпление.

²⁸⁷ Димитрова, Р., Пак там.

²⁸⁸ Михайлов, Д., Цит. съч., с.154.

Обсъжданият квалифициращ признак е с **потенциално широко приложение**, тъй като **масовите хипотези на изпиране на пари включват разбиване на узаконяващия механизъм на множество сделки и операции с малки по стойност имуществени предмети**, които самостоятелно не пораждат значим финансов или стопански ефект и на пръв поглед не са свързани помежду си.

Втората квалификация е с оглед метода за извършване на деянието и е типична за изпиране с паричен предмет при форми на деянието извършване на финансова операция и прикриване на произход или движение на активи, макар да е възможна за всякакви други видове имущества и форми на деянието. Тази квалификация най-често се отнася до елементи на схема за изпиране от вида "финансово муле", в които банковата сметка играе ролята на преносител ("муле") на изпираните активи.

Сметката е под **фиктивно име**, когато за неин титуляр е посочено физическо или юридическо лице, чиято самоличност не може да бъде установена поради което се приема, че такава не съществува. Когато сметката е на името на **лице, което не е дало съгласие** такава да бъде откривана или поддържана на негово име, нейн титуляр е действително съществуващ субект. В хипотезата на чл. 253, ал. 3, т. 4, пр. 2 той или никога не е правил волеизявление за откриване или поддържане на конкретната сметка, или е правил волеизявление за нейното закриване или замразяване. Субектът може и да знае за откриването или поддържането на сметката, но да се противопоставя на това.

В чуждестранната практика са познати случаи на откриване и поддържане на сметка под фиктивно или чуждо име чрез предплатени банкови карти, операциите по захранването на които се извършват по интернет от трето лице²⁸⁹. Най-често банковата сметка се използва за междинни операции, подготвящи сделките и действията, водещи до привидно узаконяване на дохода. С тях понякога се заобикалят и местни нормативни забрани за поддържане на някои видове банкови сметки от юридически лица.

²⁸⁹ FATF, Ibid, p.37-38.

5. РАЗГРАНИЧЕНИЕ НА ИЗПИРАНЕТО НА ПАРИ ОТ ДРУГИ СХОДНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

5.1. ВЕЩНО УКРИВАТЕЛСТВО (ЧЛ. 215 ОТ НК)

Изпирането на пари е най-близко до вещното укривателство. И двете са форми на последваща умишлена престъпна дейност, чийто предмет е имущество, придобито от предходно престъпление или общественоопасно деяние.

В литературата двете престъпления са прецизно и подробно сравнявани, поради което различията между тях се представят тук обобщено²⁹⁰ (вж. Таблица 3).

Въпреки множеството формални различия в признаците на двете престъпления, тяхното фактическо проявление в действителността създава затруднения при разграничаването им в гранични случаи. Такъв е случаят с последващо укриване или придобиване на чужда движима вещ, за която деецът е узнал, че е придобита от друго чрез предходно престъпление. Въпреки че користната цел е съставомерен признак само на укривателството, не е изключено да възникне и в субективната страна на изпирането на пари като несъставомерен мотив, дори когато субектът не е съпричастен към предикатната дейност.

Съдебната практика акцентира на идентичността между предмета на предикатното деяние и на вещното укривателство. Предмет на укривателството може да бъде само същата вещ, която е била предмет или облага на предикатното деяние, но не и трансформирана от нея вещ²⁹¹. При изпирането такава идентичност не се изисква, но ако я има, разграничаването на двете престъпления се затруднява.

По такъв граничен случай между отделните съдебни инстанции е протекъл интересен спор за квалификацията на деянието, който включва, между другото, и обсъждане на обекта. Извършеното е продажба на автомобил, след като приобретателят узнал, че лицето, от което го купил, вероятно го е придобило чрез престъпление. Мотивиран от опасения да не загуби вещта, ако властите я конфискуват, подсъдимият я продал на трето лице. Бил осъден за изпиране на пари, извършено чрез тази втора сделка, тъй като според обвинението и касационната инстанция е извършил разпореждане с имущество, за което знаел или предполагал, че е придобито от друго (този, от когото деецът купил автомобила) с престъпление.

²⁹⁰ Напр. **Стойнов, Ал.**, Наказателно право. Особена част. Престъпления против собствеността. С., 1997 г., с. 120 и сл." **Р.**, Цит.съч., с. 321 и сл., **Панайотов, П.**, Цит. съч., с. 145 и сл.

²⁹¹ Р №341/1986 г. по НД №316/1986 г. на I НО на ВС (предикатното престъпление е длъжностно присвояване на обществени средства, с които деецът купил вещи, които подарил на съпругата си. Получаването им от нея не е вещно укривателство).

ТАБЛИЦА 3		Изпиране на пари (чл. 253, ал.1 и 2)	Вещно укривателство (чл. 215)
Обект		Обществените отношения във финансовата система, гарантиращи законосъобразния обмен на пари и имущества със законен произход	Обществените отношения, свързани с установяване и разкриване на предикатното престъпление и неговия извършител, както и непосредствения обект на това престъпление.
Обективна страна	Предикатна дейност	Престъпление или друго общественоопасно деяние.	
	Предмет	Всякакъв вид имущество	Чужди (не на деца) движими вещи като предмет на престъпление против собствеността (Р №148/2001 г. по НД №80/2001 г. на ІНО на ВКС)
	Изпълнително деяние	<p><u>Прикрие местонахождение на имущество</u></p> <p>Извърши финансова операция (с пари)</p> <p>Извърши сделка с имущество</p> <p><u>Използва имущество (не пари)</u></p> <p><u>Придобие имущество</u></p> <p><u>Получи имущество</u></p> <p><u>Държи имущество</u></p>	<p><u>Укрие</u> чужди движими вещи: активни неправомерни действия, чрез които придобитата от другото вещ се поставя в положение, затрудняващо откриването ѝ от собственика или от надлежните органи (Р №199/2012 г. на ВКС Р №367/2009 г. по НД №342/2009 г. на ІНО на ВКС)</p> <p><u>Придобие</u> чужди движими вещи: установяване на фактическа власт върху вещта, която дава възможност за разпореждане с придобитата вещ /</p>

		<p>Прикрие действителния произход</p> <p>Прикрие движение на имущество</p> <p>Прикрие права върху имущество</p> <p>Преобразува имущество (не пари)</p> <p>Спомогне да преобразува имущество</p>	<p>всички възможни прояви на добиване по произведен начин</p> <p>(Р №199/2012 г. на ВКС Р №220/1999 г. по НД №155/1999 г. на II НО на ВКС)</p> <p><u>Спомогне да бъдат отчуждени чужди движими вещи:</u></p> <p>улесняване на тяхното придобиване от друго чрез съобщаване къде да се получи вещта, пренасянето ѝ от присвоителя до новия приобретател, намиране на купувачи и продаване на вещта / част от нея</p> <p>(Р №199/2012 г. на ВКС)</p>
Субект		Всяко наказателно отговорно лице	Всяко наказателноотговорно лице, което не е съпричастно на предикатната дейност
Субективна страна		<p>Пряк или евентуален умисъл</p> <p><i>Липсва съставомерна специална цел, но често мотивът е користен.</i></p>	Пряк умисъл със специална користна цел (набавяне на имотна облага за себе си или за друго)
	"знае"	Деецът знае факти, които принадлежат към състава на предикатното престъпление / общественоопасно деяние	
	"предполага"	От известните на дееца факти той може да направи единствено възможния извод, че имуществото не е придобито по законосъобразен начин, като не знае факти от състава на предикатното престъпление или друго общественоопасно деяние	

Първите две инстанции се солидаризирали около извод за несъставомерно изпиране и оправдали подсъдимия. Според първата "с тази дейтелност не се засяга финансовата система, целяща да гарантира законност в произхода на притежаваните от гражданите средства и имущества"²⁹², а според втората деянието не е предназначено и няма за резултат затрудняване на органите на власт да установят незаконния произход на вещта²⁹³. Касационната инстанция приела квалификация по чл. 253, като застанала на убеждението, че обектът на посегателство "при вещното укривателство са отношенията на собственост върху вещи, докато при престъплението изпиране на пари той е много по-широк, като всъщност се разширява кръгът от случаите на последваща престъпна дейност"²⁹⁴.

Дори възгледът за разграничителното значение на обекта да не е бил изложен детайлно и убедително за ВКС, той не следва да бъде пренебрегван. **Основната разлика, както правилно са отбелязали инстанциите по същество, действително се намира в обекта** на двете престъпления и през тази призма следва да бъдат тълкувани и останалите разлики в обективната страна, субекта и субективната страна.

Изпирането на пари засяга финансовата система, в която навлизат и стават предмет на сделки имущества с произход, чиято законност не е сигурна. Опасността на изпирането се състои в привидното им узаконяване. Разнообразието и множеството на формите на изпълнителното деяние, както и широкото съдържание на признака "имущество" в сравнение с аналогичните признаци на обективната страна на укривателството насочват към извод, че при изпирането навлизането на имуществото в законната икономика **поражда значим стопански ефект, какъвто укривателството няма**. Последното е насочено към това да предпази извършителя и предикатната дейност от разкриване. Включването на обекта на предикатното престъпление в комплексния обект на укривателството означава, че последното просто **осигурява запазване и усвояване на ползите от предходното деяние**²⁹⁵. Според това какво е то, в обекта на укривателството

²⁹² Присъда №98/2003 г. на ОС - Хасково по НОХД №771/2002 г.

²⁹³ Решение №122/2004 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №118/2004 г., с което е потвърдена Присъда №98/2003 г. на ОС - Хасково по НОХД №771/2002 г.

²⁹⁴ Р №553/2005 г. по НД №1064/2004 г. на I НО на ВКС, с което е отменено въззивно Решение №122/2004 г. на АС - Пловдив по ВНОХД №118/2004 г.

²⁹⁵ Вж. например Р №41/1997 г. по НД №44/1997 г. на ВК на ВКС. По делото е ангажирана отговорността на подсъдимия за вещно укривателство на откраднатата вещ: "Отнемането е приключило, когато деецът е установил своя фактическа власт върху вещта. Последващите му действия на разпореждане със същата вещ са манифестация за стоенето на вещта според желанието му".

може изобщо да не се включат отношения на собственост, макар обратното да е типичният случай, обусловил систематичното място на чл. 215. С укривателството деецът може да засегне интересите на конкретни граждани, но не може да придаде законност на икономическа полза, за да може тя да навлезе спокойно в икономиката.

Близостта на проявленията на изпирането и укривателството изисква повишен законодателен ангажимент при разграничаването на съставите им. Неясните граници създават условия за провеждане на правораздавателни политики по предпочитане, особено при политически натиск за активно приложение на една от двете квалификации²⁹⁶.

Анализът на определенията за изпиране на пари в международните и европейските актове и националните законодателства на повечето европейски държави **потвърждава сближаването с класическото вещно укривателство**²⁹⁷.

5.2. ПРЕСТЪПНО ИЗНАСЯНЕ НА ПАРИЧНИ СРЕДСТВА В ЧУЖБИНА (ЧЛ. 250 ОТ НК)

Разпоредбата криминализира през 1995 г. превеждането по банков път на парични суми извън страната чрез използване на порочен документ. От обективна страна престъплението не е свързано с друго предходно престъпление. Имущественият предмет е парична сума, чийто произход е без значение за съставомерността по чл. 250.

Изпълнителното деяние е действие, което има външната изява на волеизявление, адресирано към банкова или друга подобна институция, което създава за нея задължение да прехвърли определена сума пари по сметка на приемател в чужбина. Престъплението е резултатно и довършено, когато парите пристигнат по сметката на получателя. Средството на деянието е порочен документ, който създава пред банката привидно правно основание за извършване на превода. В обичайния случай по този начин се преодоляват банкови забрани или ограничения за международен паричен превод, но не възниква имотна вреда за трето ли-

²⁹⁶ Анализът на съдебната практика показва, че чл. 253 се прилага често към случаи, обхванати от типичното приложно поле на чл. 215. Вж. например Р №264/1998 г. по НД №74/98 г. на II НО на ВКС, Р №627/1997 г. по НД №571/1997 г. на II НО на ВКС, Р №276/2009 г. по НД №222/2009 г. на II НО на ВКС. По тези дела сделки и последващи действия с краден автомобил са приети за съставомерни по чл. 215 от НК.

²⁹⁷ Подобен анализ на чуждестранното законодателство в **Пушкарлова, И., "Престъпни схеми и съдебни практики срещу изпиране на пари. Разграничения от близки състави и от предикатната дейност – част 2"**, сп. Теза, бр. 9/2014 г

це. Ако такава настъпи, деянието ще бъде документна измама като престъпление против собствеността.

От субективна страна умисълът е пряк, но липсват представи за връзка на парите с предходна престъпна дейност.

Този вид деяния обикновено са елемент от по-сложна престъпна дейност по източване и пренасочване на икономически ползи извън официалните пазарни и нормативни правила. **Ако имущественият предмет е придобит от предходно извършено друго престъпление и деецът има представа за това, банковият превод представлява финансова операция по смисъла на чл. 253 от НК.**

В литературата е изразено мнение, че в тази хипотеза чл. 253 ще погълне чл. 250²⁹⁸. Тъй като престъплението по чл. 250 има различен непосредствен обект, **отношението между двата състава ще зависи от предназначението на порочния документ.** Ако с него се преодоляват единствено банкови рестрикции пред финансовата операция, но не се прикриват или подменят факти, свързани с произхода на парите, двете престъпления могат да се осъществят и в идеална съвкупност. В тази връзка е необходимо да се подчертае необходимостта от прецизно разграничаване на видовете документи, които придружават нареждането за плащане. Банковите документи, обективиращи самото волеизявление за извършване на превода, са диспозитивни и не могат да бъдат с невярно съдържание, но същите формуляри могат да съдържат и други документи, съдържащи твърдения за факти (включително произхода на парите)²⁹⁹.

5.3. ЛИХВАРСТВО (ЧЛ. 252, АЛ. 1 И 2 ОТ НК)

Лихварството има за непосредствен обект обществените отношения по законосъобразно извършване на банкова, застрахователна и друга финансова дейност под разрешителен режим. Едната страна по тези отношения е субект, който има права да извършва съответната дейност (банка, застрахователно или друго оправомощено дружество или физическо лице), а другата страна е потребителят на предлаганите в рамките на дейността услуги. Съдържанието на тези отношения е предмет на подробна правна регламентация, установена в обществен инте-

²⁹⁸ Владимирова, А., Цит.съч., с.153.

²⁹⁹ Р №627/2009 г. по НД №652/2008 г. на I НО на ВКС: подсъдимият е признат за невинен с присъда №6/13.03.08 г. на СГС по НОХД №1425/07 г. за това да е извършил престъплението по чл. 250, като в платежното нареждане е отразил несъществуващ договор като основание за нареденото плащане. Аналогично, с Р №526/2010 г. по НД №463/2009 г. на II НО на ВКС е потвърден извод на предходните инстанции, че деянието е обективно несъставомерно поради липса на доказателства, че договорите, посочени като основание за плащане, са с невярно съдържание.

рес, въпреки че дейността е частноправна (търговска). Общественият интерес е свързан с рисковете за правата и законните интереси на насрещната страна по сделките в рамките на съответната лицензирана дейност, чиято реализация засяга функционирането както на целия сектор, в който се осъществява дейността, така и на свързани с него сфери на реалната икономика и финансовото обезпечаване на управленската държавна и общинска дейност³⁰⁰.

Лихварството не е форма на последваща престъпна дейност, но би могло да бъде предикатно спрямо изпирането на пари, ако генерира доход.

За разлика от изпирането, то е на системно извършване по занятие. Преследва се не единичното осъществяване на сделка/услуга, а поредицата от поне три извършени еднородни деяния. Системността е изведена като един от разграничителните критерии между съставомерната банкоподобна дейност и сключването на законни заеми по чл. 240 от ЗЗД³⁰¹. Поради това многобройността на сделките не винаги очертава продължавано престъпление³⁰²; такова е възможно, ако, наред с другите условия на чл. 26 от НК, деецът е осъществил неколккратно основния състав на чл. 252, като всеки път е сключвал поне три сделки или извършвал поне три услуги. В съдебната практика се среща известно разногласие дали деянията по принцип трябва да бъдат еднородни или това не е задължително³⁰³. Следва да се приеме, че типологията на сключваните сделки няма отношение към извода за системност, а оттам и към този за съставомерността им, но в отделни случаи реализирането на относително обособени по вид на сделката или услугата групи деяния може да обуслови и извод за продължавано престъпление.

³⁰⁰ Така например "Евентуалните финансови затруднения на банките вследствие натрупването на системно неизпълнявани задължения към тях, застрашават правата на вложителите, икономиката на страната, изпълнението на държавния и общинските бюджети, водещи до настъпването и на редица други негативни обществени последици" (РКС №12/2012 г. по КД №4/2012 г.). И още "Осигуряването на нормално функциониране на финансово-кредитната система, както и обезпечаване интересите на вложители и кредитополучатели, е гарантирано именно посредством поставяне на банковата дейност под разрешителен режим" (Р №122/2009 г. по НД №88/2009 г. на III HO на ВКС).

³⁰¹ Р №560/2005 г. по НД №1082/2004 г. на I HO на ВКС, Р №402/2010 г. по НД №388/2010 г. на III HO на ВКС, Р №34/2013 г. по НД №2174/2012 г. на III HO на ВКС; Р №550/2013 г. по НД №1637/2012 г. на I HO на ВКС.

³⁰² Р №560/2005 г. по НД №1082/2004 г. на I HO на ВКС, Р №472/2009 г. по НД №488/2009 г. на II HO на ВКС, Р №416/2013 г. по НД №1265/2012 г. на I HO на ВКС, Р №136/2012 г. на АС-Пловдив по НОХД №128/2012 г., Р №152/2013 г. по НД №345/2013 г. на I HO на ВКС.

³⁰³ Р №122/2009 г. по НД №88/2009 г. на III HO на ВКС, Р №402/2010 г. по НД №388/2010 г. на III HO на ВКС, Р №403/2011 г. по НД №2055/2011 г., на I HO на ВКС, Р №141/2012 г. по НД №197/2012 г. на I HO на ВКС.

Поредицата сделки е съставомерна, когато те са насочени към получаване на траен източник на доходи, независимо дали той е единствен, основен, главен или второстепенен и дали лихварят има и други източници на доходи. "Достатъчно е предоставянето на парични средства под формата на заеми срещу възнаграждение за ползването им да формира печалба за предоставилия средствата"³⁰⁴. Понякога съдилищата изследват съотношението на доходите, получени в резултат на дейност по чл. 252, към приходи в друг източник при преценката дали извършеното е по занятие³⁰⁵.

При изпирането на пари дейността е насочена към узаконяването на вече възникнал от предходно престъпление доход, а не към набавяне на такъв.

От обективна страна лихварството по основния състав на чл. 252, ал. 1 е **формално**. Изпълнителното деяние е действие, изразяващо се в извършване на банкови, застрахователни или други финансови сделки или платежни услуги, за които се изисква съответно разрешение.

При изпирането на пари във формата на извършване на финансова операция или сделка с имущество, за довършеността му е необходимо операцията/сделката да са осъществени и свързаните с тях последици да са настъпили. За довършеността на лихварството не е необходимо поне три сделки/услуги да бъдат всяка по отделно изцяло осъществени, нито да са породили някакви имуществени изменения в действителността. Според естеството им опит ще е възможен само като недовършен (при по-сложните сделки). Извършването на една или две съставомерни сделки/услуги при наличието на данни за подготвяни следващи сделки/услуги е възможно да доведе до извод за опит към престъпление по чл. 252, а не за несъставомерна дейност. Това е така, тъй като "при престъпленията по занаят е налице съставомерност и когато множеството на деянията включва и такива, които сами по себе си не осъществяват престъпен състав"³⁰⁶.

Възникването в причинна връзка с извършената сделка/услуга на значителна вреда за трето лице или на значителна имотна облага за дееца или за трето лице са квалифициращи обстоятелства по чл. 252, ал. 2. Всяка друга последица е несъставомерно обстоятелство, влияещо на индивидуализацията на отговорността по основния състав.

Практиката очертава често приложение на чл. 252 към случаи на престъпно лихварство – многократно даване в заем на парични средства на различни лица (най-често физически) срещу насрещна материална облага, уговорена или полу-

³⁰⁴ Р №141/2012 г. по НД №197/2012 г. на I НО на ВКС, Р №152/2013 г. по НД №345/2013 г. на I НО на ВКС, Р №136/2012 г. на АС-Пловдив по НОХД №128/2012 г.

³⁰⁵ Р №402/2010 г. по НД №388/2010 г. на III НО на ВКС,

³⁰⁶ Р №53/2013 г. по НД №2196/2012 г. на II НО на ВКС.

чена като лихва или включена в стойността на неустойка при забава или на обезпечението (ипотека върху недвижим или залог върху движим имот). Уговорката за лихва често е устна (недокументирана) или прикрита зад документираните волеизявления, създаващи за лихваря права на вземане срещу пострадалия, чийто размер значително надвишава този на заема (записи на заповед, предварителни договори за продажба на имоти и др.)³⁰⁷. Понякога лихвата е капитализирана или прогресира с изтичане на определени периоди от време, като в някои случаи е задържана авансово при предоставянето на заема³⁰⁸.

Съдебната практика подробно и еднозначно обосновава извода, че системното заемане на парични средства на широк кръг лица срещу насрещна материална облага, представлява банково кредитиране, което е поставено под разрешителен или регистрационен режим³⁰⁹. Липсата на такова разрешение прави дейността съставомерна по чл. 252, а не я преквалифицира в гражданскоправна сделка по заемане на пари между частноправни субекти по смисъла на чл. 240 от ЗЗД.

При разграничаването между двата вида дейност съдилищата последователно подчертават, че произходът на заеманите средства – лични на заемодателя или получени чрез влогонабиране – не се отразява на характера на заема на банков кредит, "тъй като кумулативните изисквания [на закона – бел. авт.] са относими към банката като юридическо лице, а не към физическото лице, опериращо като банка"³¹⁰. Акцентира се върху особения законов статус на банките и техния

³⁰⁷ Вж. например фактическата обстановка, описана в съобразителната част на Р №136/2012 г. на АС-Пловдив по НОХД №128/2012 г., както и Р №66/2009 г. по НД №9/2009 г. на II НО на ВКС, Р №472/2009 г. по НД №488/2009 г. на II НО на ВКС, Р №147/2010 г. по НД №52/2010 г. на III НО на ВКС, Р №169/2012 г. по НД №309/2012 г. на III НО на ВКС.

³⁰⁸ Р №560/2005 г. по НД №1082/2004 г. на I НО на ВКС, Р №147/2010 г. по НД №52/2010 г. на III НО на ВКС.

³⁰⁹ Р №560/2005 г. по НД №1082/2004 г. на I НО на ВКС, Р №66/2009 г. по НД №9/2009 г. на II НО на ВКС, Р №122/2009 г. по НД №88/2009 г. на III НО на ВКС, Р №472/2009 г. по НД №488/2009 г. на II НО на ВКС, Р №147/2010 г. по НД №52/2010 г. на III НО на ВКС, Р №54/13.03.2012 г. по НД №2880/2011 г. на I НО на ВКС, Р №444/2012 г. по НД №1139/2012 г. на III НО на ВКС, Р №550/2013 г. по НД №1637/2012 г. на I НО на ВКС, Р №34/2013 г. по НД №2174/2012 г. на III НО на ВКС, Р №152/2013 г. по НД №345/2013 г. на I НО на ВКС.

³¹⁰ Р №472/2009 г. по НД №488/2009 г. на II НО на ВКС. Вж. още Р №66/2009 г. по НД №9/2009 г. на II НО на ВКС, Р №402/2010 г. по НД №388/2010 г. на III НО на ВКС, Р №179/2011 г. по НД №1106/2011 г. на III НО на ВКС, Р №403/2011 г. по НД №2055/2011 г., на I НО на ВКС, Р №433/2011 г. по НД №1099/2011 г. на III НО на ВКС, Р №54/13.03.2012 г. по НД №2880/2011 г. на I НО на ВКС, Р №152/2013 г. по НД №345/2013 г. на I НО на ВКС.

монопол върху предоставянето на кредити с публично привлечените от техните вложители финансови средства и свързаната с този монопол забрана такава дейност да се осъществява от небанков субект, освен в специални разрешени от закона хипотези.

Накратко, деянието по чл. 252, ал. 1-2 е елемент от правнорегламентирана дейност и е извършено в нарушение на правилата за осъществяването ѝ. При изпирането на пари извършената финансова операция или сделка с имущество може да е формално законна, а противоправният ѝ характер да произтича не от нарушаване на лицензионни или други режими, а от насочеността ѝ да легализира неправомерно придобит доход.

При преценка на годността на отпуснатия заем да формира доход за заемодателя съдебната практика често е разглеждала дейността на отделни физически лица (включително зложни къщи, действащи като едноличен търговец) по **отпускане на краткосрочни малоразмерни заеми срещу обезпечение върху вещь с многократно по-висока цена**. Съществен елемент е практиката **вещта да се задържа от заемодателя** при неплащане в срок в нарушение на законовите правила за удовлетворяване на обезпечения кредитор от цената на вещьта при нейната публична продажба. При наказателноправния анализ на схемата е възможно да не бъде разпозната скритата облага, която обезпечението съдържа. В практиката е изразено становището, че "наличието на обезпечение по договорите за заем няма отношение към съставомерността на деянието, тъй като обезпечението е гаранция за кредитора, че ще получи удовлетворение на вземането си, а не представлява печалба за него"³¹¹. Тезата е вярна само ако за престъпната схема не е характерна несъизмерност между заема и цената на обезпечената вещь при уговорка между страните при забава на длъжника той да загуби собствеността върху цялата вещь в полза на кредитора.

Именно съгласието на страните за удовлетворяване на кредитора извън приложимия императивен гражданскоправен режим за това създава условия за престъпното материално облагодетелстване на кредитора във вреда на длъжника. Гражданскоправната нищожност на тази уговорка е без значение за съставомерността на деянието³¹². "От значение за наказателната отговорност е именно моментът, при който подсъдимият е договарял, респ. получателите са поемали

³¹¹ Р №145/2011 г. по НД №30/2011 г. на I НО на ВКС, Р №62/2012 г. по НД №2875/2011 г. на II НО на ВКС, което остава в сила въззивна Присъда №10/2011 г. на АС-Варна по ВНОХД №304/2011 г.

³¹² В Р №169/2012 г. по НД №309/2012 г. на III НО на ВКС се коментира правният режим на вещи, придобити по описания начин от неустановени по делото длъжници.

задължение за лихва³¹³". Дали уговорката за лихва фактически се е осъществила и е довела до разместване на имуществени блага в конкретен случай, е въпрос на индивидуализация на отговорността по чл. 252, ал. 1 или на приложение на квалификацията състав по чл. 252, ал. 2 от НК³¹⁴. "Уговорката за лихва в полза на кредитора, може да бъде установена не само като абсолютна величина, но и като разлика между взетите в заем пари и действително върнатите от кредитополучателя"³¹⁵, като "няма значение размерът на неправомерните доходи"³¹⁶.

Субектът на престъплението най-често раздава заемите като физическо лице, но в редки случаи може да използва и търговско дружество³¹⁷. Лицензията за банкова, застрахователна и т.н. дейност по правило се издава на юридическо лице, но дори когато е възможно да се издаде и на физическо лице, субектът е лице, в полза на което такава изобщо не е издавана, била е невалидна по време на извършване на деяния или не ги обхваща. Когато лицензията изобщо не може да бъде издадена в полза на физическо лице, субектът не осъществява инкриминираната дейност от името и за сметка на лицензирано дружество по предвидения от закона за целта начин³¹⁸.

5.4. ПРЕСТЪПНО ИЗПОЛЗВАНЕ В БАНКОВА ДЕЙНОСТ НА НЕЗАКОННО ПРИДОБИТИ СРЕДСТВА (ЧЛ. 252, АЛ. 3 ОТ НК)

И двете престъпления са форми на последваща престъпна дейност, която е формулирана от закона различно. За разлика от изпирането на пари, при престъплението по чл. 252, ал. 3 това не е всяко престъпно или общественоопасно деяние, а само такова, **което нарушава императивния административен ре-**

³¹³ Протест на АП-София против въззивно решение №269/25.07.2012 г. на САС по ВНОХД №577/2012 г., според което извършеното е несъставомерно, ако лихвата не е платена.

³¹⁴ Р №53/2013 г. по НД №2196/2012 г. на П НО на ВКС: "Щом като при сключването на сделката касаторът е действувал с изначално намерение да реализира печалба от заема и това е обективизирано в договорените месечни лихви, без значение е последващото изпълнение пълно или частично в частта за лихвите". Р №34/2013 г. по НД №2174/2012 г. на П НО на ВКС: "полученият доход от лихварство не е елемент от състава и размерът му не може да се обсъжда при преценката за степента на обществена опасност на деянието" с оглед приложението на чл. 9, ал. 2 от НК.

³¹⁵ Р №31/2013 г. по НД №2273/2012 г. на П НО на ВКС.

³¹⁶ Р №110/2013 г. по НД №46/2013 г. на П НО на ВКС.

³¹⁷ Р №416/2013 г. по НД №1265/2012 г. на П НО на ВКС (вж. и особеното мнение на съдията-докладчик Кр. Шекерджиев).

³¹⁸ Още за разграничението на изпирането на пари от престъпленията по чл. 215, 250 и 252 от НК, вж. **Михайлов, Д.**, Цит. съч., 143 и сл.

жим за извършване на дейността, генерирала дохода. По отношение на предикатната дейност нормата на чл. 252, ал. 3 е силно бланкетна, но все пак е потясна от чл. 253. Типично това е административно нарушение, чиято евентуална съставомерност по НК би се отразила на индивидуализацията на отговорността по чл. 252, ал. 3. Тази съставомерност би довела до ангажиране на наказателната отговорност на субекта за реална съвкупност от престъпления, ако той е съпричастен и към извършването на предикатната дейност. Също както и при изпирането на пари, съставомерността не зависи от това дали субектът по чл. 252, ал. 3 е автор и на предикатното деяние или не.

Изпълнителното деяние е извършване на банкова дейност по занятие. За разлика от основния състав по чл. 252, ал. 1 тази дейност е лицензирана, а за разлика от чл. 253 се извършва системно по занятие. За разлика от чл. 252, ал. 3, нормата на чл. 253 е безразлична към това дали финансовата операция или сделка е елемент от правнорегламентирана дейност и дали отговаря на формалните изисквания на специалната уредба. Друга разлика между двете престъпления е насочеността на изпирането на пари към придаване на привидно законен характер на имуществения предмет, докато деянието по чл. 252, ал. 3 няма такава насоченост.

Субект по чл. 252, ал. 3 е лице, за което извършваната банкова дейност е разрешена. Титуляр на лицензията е банката, а субектът е служител, чиято дейност по служба е част от стопанската дейност на банката и който поради служебното си качество може да задължава банката пред трети страни. Субект на изпиране на пари е всяко наказателноотговорно лице.

ПРОФИЛ НА РАЗСЛЕДВАНЕТО И ДОКАЗВАНЕТО НА ФИНАНСОВИ И СТОПАНСКИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ. ОБЩО И КОНКРЕТНО ФИНАНСОВО ПРОФИЛИРАНЕ

Финансовите и стопанските престъпления по правило са с **голяма фактическа и правна сложност**. Разследването се извършва в **екип** поради необходимостта от бързо събиране и ориентация в разнообразна и разностилна документация и други данни.

Времетраенето на разследването обективно зависи от: периодичност на стопанска дейност (включително периодичност на финансови операции, доставки, сезонност, и пр.), периодичност и продължителност на контролни дейности (ревизии, проверки и т.н.) и други дейности, генериращи доказателствен материал, степен на познаване на пазара, на който е осъществено престъплението (включително програми за проектно финансиране, динамика на данъчното облагане, обичайни търговски практики), степен на познаване на ненаказателната регулация на този пазар (данъчни, митнически, банкови, застрахователни, международни и др. режими). Някои процесуално-следствени действия имат отражение върху пазара (влият на търговска репутация, достъп до активи, динамика на стопанската дейност и др.), поради което изискват специфично планиране и времеизвършването им се подчинява не само на целите на разследването, но и съобразява икономическите права на деца и трети лица;

Законен повод за образуване на досъдебно производство най-често са публично съобщени факти и пряко уведомление от засегнат субект или друг държавен орган, констатирал фактите по повод упражняване на функциите си. Относително по-рядко фактите са идентифицирани от прокурор по повод разследване на други престъпления или при упражняване на надзор за законност над администрацията. Още по-рядко информацията има оперативен произход.

Когато източникът на законният повод е външен за прокуратурата, той най-често не е достатъчно информативен, което налага стратегиите на разследване да включват предпроцесуално наблюдение и извършване на предварителни проверки.

Доказателствените спорове в процеса се концентрират върху качеството на субекта и обективната страна, тъй като субективната най-често е безспорна,

както и върху квалификацията на извършеното. Доказателственият материал съдържа основно **писмени доказателства** (документи) и **експертизи**.

Особености на предмета на доказване:

- **връзка на имуществото с хора** – дееца, трети лица, които притежават или контролират придобитото от дееца, свързани лица, подставени лица, фиктивни лица, юридически лица с участието на подставени, фиктивни, свързани и т.н. лица;
- **връзка на имуществото с престъпната дейност** – средство, предмет, придобита облага, трансформирана / увеличена облага;
- **признаци на имуществото** – вид, брой и правен статус на обектите, вид и титуляр на вещните права върху тях, факти по произход, придобиване, прехвърляне и трансформация, фактическо местонахождение и самоличност на лицата, у които се намира. За целта се изследват: приходи и доходи на лицата, задължения и разходи, облигационни и вещни права и сделки, в които участват, участие в собствеността/управлението на юридически лица, наличности и операции по банкови сметки, обезпечения, кредити, проверка на действителността на декларирана стопанска дейност, разлика в стойностите на придобитото/отчужденото към момента на придобиване/отчуждаване спрямо друг по-ранен/късен момент, съотношение със съответни пазарни цени, курсови разлики при сделки с валута и пр.

Съгласно Методическите указания на ПРБ за всеобхватна финансова проверка, 2012 г., примерни показатели, насочващи към подставеност, могат да бъдат:

- Несъответствие между декларирана дейност и действителния имуществен статус
- Несъответствие между образователен или професионален статус и декларирана дейност;
- Несъответствие между законни доходи и придобитите активи;
- Икономическа необоснованост на стопанската дейност или отделни сделки;
- Осъществяване на необичайни сделки: цената значително надвишава пазарната; услугата/стоката е извън предмета на дейност на търговеца; използване на вериги (под)доставчици, някои от които не извършват действия по доставка; избор на неопитен съконтрагент по сделки с високи цени; необичаен обем на доставките;
- Значително разстояние между местопребиваването на търговеца и место-

- извършването на стопанската дейност;
- Парични преводи и съвместна стопанска дейност с чуждестранни търговци, за които няма данни да извършват реална дейност;
 - Финансиране чрез юридически лица, чиято реална дейност не може да бъде установена/потвърдена или чиито приходи не съответстват на предоставените средства;
 - Липса на действия по защита при увреждащо неизпълнение на договори;
 - Изпълнение на договори, лишени от икономическа логика (уговорки за неизпълними задължения, обвързани с необосновано високи неустойки и доброволно изпълнение на неустойките)

Видове престъпления³¹⁹, при разследването на които задължително се извършва всеобхватна финансова проверка, са:

- тероризъм, финансиране на тероризъм
- извършени по решение/поръчение на организирана престъпна група: трафик на хора, сводничество, сексуална експлоатация на деца, незаконна миграция; контрабанда; престъпления против паричната и кредитната система; изпиране на пари; данъчни престъпления; престъпления с предмет културно-исторически ценности или наркотични вещества; търговия с оръжия, общоопасни средства и изделия/технологии с възможна двойна употреба; компютърни престъпления; престъпления против интелектуалната собственост;
- корупционни престъпления: престъпления по служба, длъжностно присвояване, умишлена обща и специална безстопанственост;
- документна измама с предмет средства от фондове на ЕС.

Доказателствен материал, събиран в хода на профилирането

1. **Документи и актове**, включително документи за собственост, ревизионни актове, констативни протоколи, фактури, отчети, банкови документи и др., доказващи имотно състояние и стопанска дейност;
2. **Снимков материал**, доказващ стил на живот, действителност на документирана стопанска дейност (например, свързана с превоз, доставка на стоки и др.) или търговски връзки;
3. **Свидетелски показания на:**
 - лица, които познават стила на живот, навици и дейност на обвиняемия и неговите близки;
 - близки на обвиняемия, които споделят неговия стил на живот;

³¹⁹ Методически указания на ПРБ за всеобхватна финансова проверка, 2012 г.

- търговски съконтрагенти и лица, които са имали или имат съвместна дейност с обвиняемия;
 - лица, свързани с разходи, които обвиняемият е правил, включително консултанти, брокери, доставчици на стоки и услуги, посредници и т.н.;
 - *експерти и служители, извършили профилирането.*
4. **Косвени информационни източници**, необходими за сравнителен анализ – статистически данни, общи доклади за икономическата среда, пазарни анализи и др.
5. **Експертни оценки по различни видове експертизи**

Типични видове експертизи при финансово профилиране в хода на разследване на финансови и стопански престъпления:

- **Графологични:** установяват авторство и времее съставяне на документи, съдържание на документи, върху чието съдържание е изцяло или частично въздействано с цел да бъде заличено или променено и т.н.;
- **Счетоводни:** установяват движението на парични средства по сметки и на стокови и материални ценности; приложими и приложени счетоводни стандарти; митническо и данъчно оформление на документи и относимост към действителния стокооборот и стопанска дейност;
- **Оценителни:** установяват пазарната стойност на материални активи, стоки и услуги, вид и качество на стоката/услугата с оглед пазарни критерии и др.;
- **Финансово-икономически:** установява ликвидност и платежоспособност; икономическа изгодност/оправданост на сделки, пазарни стратегии, избор на съконтрагенти, ценообразуване, инвестиционна политика и с др., наличие на монополи;
- **Стокови:** установяват различни обстоятелства, свързани със стокооборота на търговеца;
- **Банкови:** установяват движение и наличност по сметки, приложими стандарти и изисквания за банковите операции и др.;
- **Технически, компютърни, инженерни, технологични и др.:** установяват функционалност, производствена мощност, обем на работа, гаранционна и обичайна годност и пр. на машини, консумативи и др., установяват връзки между машини и документи, качество на извършена техническа работа, включително ремонти, строителство, компютъризация, стойност на изградени обекти.

ПРИЛОЖЕНИЯ

1. ПРИЛОЖИМИ МЕЖДУНАРОДНИ ПРАВНИ СТАНДАРТИ

- Конвенция на ООН срещу незаконния трафик на наркотични и психотропни вещества, Виена, 1988 г.
- Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност, Палермо, 2000 г. и нейните протоколи
- Конвенция на СЕ относно изпирането, издирването, замразяването и отнемането на облагите от престъпна дейност, 08.11.1990 г.
- Конвенция на СЕ относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъпление и относно финансирането на тероризма (в сила от 2013 г.)
- Конвенция на ОИСР относно борбата с подкупа на чуждестранни длъжностни лица в международни търговски сделки от 21.11.1997 г., в сила от 15.02.1999 г.
- Конвенция за психотропните вещества от 1971 г. (в сила от 1976 г.)
- Единна конвенция по упойващи вещества (в сила от 1968 г.)
- Виенска Конвенция на ООН за борба срещу незаконния трафик на упойващи и психотропни вещества, 1988 г. (в сила от 1992 г.)
- Единна конвенция по упойващи вещества (в сила от 1968 г.)
- Международна конвенция за премахване и преследване на фабрикуването на фалшиви парични знаци, 1929 г.
- Принципи на Базелския комитет за банков надзор за предотвратяването на престъпното използване на банковата система за изпиране на пари
- Препоръка №R (88)18 на СМ на държавите-членки на СЕ относно отговорността на юридическите лица за престъпления, извършени при упражняване на дейността им

2. ПРИЛОЖИМИ ЕВРОПЕЙСКИ ПРАВНИ СТАНДАРТИ

- Конвенция за защита на финансовите интереси на ЕО, приета на основание чл. 3 от ДЕС (ОВ С 316, 27.11.1995 г.) и Протоколи към нея (ОВ С 313, 23.10.1996 г.; ОВ С 221, 19.07.1997 г.)
- Регламент (ЕС) №549/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 година относно Европейската система от национални и регио-

нални сметки в ЕС

- Регламент на Съвета (ЕС) No 974/98 за въвеждане на еврото (ОВ L 139, 11.05.1998 г.)
- Регламент (ЕС) №575/2013 на ЕП и на Съвета от 26.06.2013 г. относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници и за изменение на Регламент (ЕС) №648/2012
- Директива 2005/60/ЕО на ЕП и на Съвета от 26.10.2005 г. за предотвратяване използването на финансовата система за целите на изпирането на пари и финансирането на тероризъм (ОВ L 309, 25.11.2005 г.)
- Директива на ЕП и на Съвета 2004/39/ЕО за пазарите на финансови инструменти, за изменение на Директиви 85/611/ЕИО и 93/6/ЕИО на Съвета и Директива 2000/12/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 93/22/ЕИО на Съвета
- Директива на Съвета 94/728/ЕС, Евратом, относно системата на собствени ресурси на Европейските общности (ОJ L 293, 12.11.1994 г.)
- Директива на Съвета 2005/511/ЈНА за защита на еврото срещу подправяне чрез оправомощаване на Европол като Централен орган за борба с подправянето на еврото (ОВ L 185/35, 16.07.2005 г.)
- Директива 2001/97/ЕС на ЕП и на Съвета относно, изменяща Директива на Съвета 91/308/ЕЕС относно предотвратяване на използването на финансовата система за изпиране на пари (ОВ L 344, 28.12.2001 г.)
- Директива 2006/112/ЕО относно общата система на ДДС
- Директива на Съвета 91/308/ЕЕС относно предотвратяване използването на финансовата система за изпиране на пари (ОВ L 166 , 28.06.1991 г.)
- Рамково решение на Съвета 2002/475/ЈНА за борба с тероризма (ОВ L 164, 22.06.2002 г.)
- Рамково решение на Съвета относно изпирането на пари, установяването, проследяването, замразяването, отнемането и конфискацията на инструменти и облиги от престъпна дейност (ОВ L 182 ,05.07.2001 г.)
- Рамково решение на Съвета 2005/212/ЈНА относно отнемането на свързани с престъпна дейност облиги, инструменти и имущества (OJ L 68, 15.03.2005 г.)
- Рамково решение 2002/187/ЈНА за Евроджъст (ОВ L 63, 06.03.2002 г.)
- Рамково решение на Съвета 2003/568/ЈНА относно противодействието на корупцията в частния сектор (ОВ L 192, 31.07.2003 г.)
- Рамково решение за борба с измамите и подправянето на непарични

платежни инструменти (ОВ No. L 149, 02.06.2001 г.)

- Рамково решение на Съвета от 06.12.2001, изменящо Рамково решение 2000/383/ЈНА за засилена наказателноправна и друга защита срещу подправяне на парични знаци във връзка с въвеждането на еврото (2001/888/ЈНА)(ОВ L 329, 14.12.2001 г.)
- Рамково решение на Съвета за засилена наказателноправна и друга защита срещу подправяне на парични знаци във връзка с въвеждането на еврото (ОВ L 140, 14.06.2000 г.)

3. ПРИЛОЖИМИ НАЦИОНАЛНИ ПРАВНИ СТАНДАРТИ

3.1. ОБЩИ ИНСТРУМЕНТИ

- Конституция на Република България
- Наказателен кодекс
- Наказателно-процесуален кодекс
- Закон за мерките срещу изпирането на пари
- Закон за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество
- Закон за мерките срещу финансирането на тероризма
- Закон за предотвратяване и установяване на конфликт на интереси
- Закон за признаване, изпълнение и изпращане на решения за конфискация или отнемане и решения за налагане на финансови санкции
- Закон за задълженията и договорите
- Закон за счетоводството

3.2. ОСНОВНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ

- Търговски закон
- Закон за защита на конкуренцията
- Закон за защита на потребителите
- Закон за електронната търговия
- Закон за безмитната търговия
- Закон за външната търговия
- Закон за дейностите по предоставяне на услуги

- Закон за хазарта
- Закон за застраховането
- Закон за експортното застраховане
- Закон за обществените поръчки
- Закон за особените залози
- Закон за ипотечните облигации
- Закон за частната охранителска дейност
- Закон за концесиите
- Закон за управление на отпадъците
- Закон за насърчаване на инвестициите
- Закон за дружествата със специална инвестиционна цел
- Закон за малките и средните предприятия
- Закон за лечебните заведения
- Закон за образуване на еднолични търговски дружества с държавно имущество

3.3. ОСНОВНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР

- Закон за банковата несъстоятелност
- Закон за кредитните институции
- Закон за потребителския кредит
- Закон за гарантиране на влоговете в банките
- Закон за информация относно необслужвани кредити
- Закон за уреждане на стари задължения по банкови кредити

3.4. ОСНОВНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА ФИНАНСОВАТА СИСТЕМА

- Закон за публичните финанси
- Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор
- Бюджетни закони за съответната година
- Закон за пазарите на финансови инструменти
- Закон за дейността на колективните инвестиционни схеми и на други предприятия за колективно инвестиране

- Закон за платежните услуги и платежните системи
- Закон за предоставяне на финансови услуги от разстояние
- Закон за ограничаване на плащанията в брой
- Закон за публичното предлагане на ценни книжа
- Закон за договорите за финансово обезпечение
- Закон за допълнителния надзор върху финансовите конгломерати
- Закон за вътрешния одит в публичния сектор
- Закон срещу пазарните злоупотреби с финансови инструменти
- Закон за опрощаване на задължения към държавата
- Закон за независимите оценители
- Закон за икономическите и финансовите отношения с дружествата, регистрирани в юрисдикции с преференциален данъчен режим, свързани с тях лица и техните действителни собственици
- Закон за сделките с компенсаторни инструменти
- Закон за независимия финансов одит
- Закон за приватизационните фондове
- Закон за изплащане на задълженията, уговорени в злато
- Закон за уреждане на необслужваните кредити, договорени до 31.12.1990 г.

3.5. ДАНЪЧНИ ЗАКОНИ

- Данъчно-осигурителен процесуален кодекс
- Закон за корпоративното подоходно облагане
- Закон за ДДС
- Закон за местните данъци и такси
- Закон за данък върху застрахователните премии
- Закон за митниците
- Закон за данъците върху доходите на физическите лица
- Закон за лихвите върху данъци, такси и други подобни държавни вземания

3.6. ДРУГИ ИНСТРУМЕНТИ ОТ ЗНАЧЕНИЕ ЗА РЕГУЛИРАНЕТО НА ПУБЛИЧНИ ФОНДОВЕ

- Закон за държавните помощи

- Закон за общинския дълг
- Закон за държавния фонд за гарантиране на устойчивостта на държавната пенсионна система
- Закон за прилагане на общата организация на пазарите на земеделски продукти на ЕС
- Закон за публичност на имуществото на лица, заемащи висши държавни и други длъжности

4. ПО-ВАЖНИ РЕШЕНИЯ ОТ НАЦИОНАЛНАТА СЪДЕБНА ПРАКТИКА³²⁰

4.1. ТЪЛКУВАТЕЛНА ПРАКТИКА НА ВС И ВКС ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА

- Постановление №9 от 25.12.1961 г., Пленум на ВС (по някои въпроси във връзка с гражданския иск в наказателния процес основание на иска, изменението му, поправяне на допуснати фактически грешки в присъдата)
- Постановление №3 от 25-27.06.1970 г. по н. д. №3/1970 г., Пленум на ВС (някои основни въпроси за длъжностните присвоения на обществено имущество)
- Постановление №7 от 23.12.1976 г. по н. д. №10/1976 г., Пленум на ВС (по някои въпроси на съдебната практика по делата за престъпления против социалистическото стопанство)
- Постановление №8 от 28.12.1978 г. по н. д. №5/1978 г., Пленум на ВС (по някои въпроси на документната измама)
- Постановление №2 от 09.06.1980 г. по н. д. №2/1980 г., Пленум на ВС (някои основни въпроси за длъжностните присвоения на обществено имущество, обобщаване съдебната практика по някои въпроси на престъпленията по служба)
- Тълкувателно решение №6 от 15.11.1973 г. по н. д. №2/1973 г., ОСНК на ВС (понятия за вредни последици)
- Тълкувателно решение №73 от 23.12.1974 г. по н. д. №66/1974 г., ОСНК на ВС (относно определяне понятието "длъжностно лице")

³²⁰ Колекциите са възпроизведени от сайта на Фондация за развитие на правосъдието.

- Тълкувателно решение №62 от 26.05.1978 г. по н. д. №61/1977 г., ОСНК на ВС (разграничаване на престъплението от административното нарушение по чл. 225, ал. 6 НК и чл. 232, ал. 3 НК)
- Тълкувателно решение №30 от 13.04.1979 г. по н. д. №20/1979 г., ОСНК на ВС (отговорност по чл. 219 НК на отговорните длъжностни лица при бездействие и погасяване на вземанията по давност)
- Тълкувателно решение №50 от 22.12.1980 г. по н. д. №38/1980 г., ОСНК на ВС (разграничаване между длъжностното присвояване по чл. 201-205 НК и престъплението по служба – чл. 282 НК)
- Тълкувателно решение №40 от 27.12.1988 г. по н. д. №36/1988 г., ОСНК на ВС
- Тълкувателно решение №5 от 05.04.2006 г. по тълк. д. №5/2005 г., ОСГК и ОСТК на ВКС
- Решение №14 от 19.01.1979 г. по н. д. №4/79 г., ОСНК на ВС (чл. 219 и чл. 220 от НК)
- Решение №4 от 11.03.1982 г. по н. д. №59/1981 г., ОСНК на ВС (когато умишлената безстопанственост по чл. 219, ал. 3 НК е улеснила извършеното длъжностно присвояване по чл. 205, ал. 1, т. 3 във връзка с чл. 202, ал. 2, т. 1 НК, тя се поглъща от него)
- Решение №103 от 28.12.1987 г. по н. д. №96/1987 г., ОСНК на ВС (субект на престъплението по чл. 220 НК)
- Решение №214 от 14.11.1995 г. по н. д. №99/1995 г., I н. о. на ВС (относно наказателната отговорност за гарантиране пред банки на отпуснати от тях кредити в полза на частни лица.)
- Решение №235 от 10.12.2003 г. по н. д. №79/2003 г., III н. о. на ВКС (длъжностно лице, престъпление по служба)
- Решение №553 от 14.10.2005 г. по н. д. №1064/2004 г. I н. о. на ВКС (изпиране на пари)
- Решение №667 от 11.07.2006 г. по н. д. №119/2006 г. I н. о. на ВКС (вреда по чл. 220)
- Решение №7 от 22.05.2006 г. по н. д. №603/2005 г., I н. о. на ВКС (престъпната неизгодност при сключването на една сделка може да се прояви като пълна липса на необходимост от сключването ѝ)

4.2. ПО-ВАЖНИ РЕШЕНИЯ

ОТ НАЦИОНАЛНАТА СЪДЕБНА ПРАКТИКА ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛ. 202-206 ОТ НК (ПРИСВОЯВАНИЯ)

- Решение №434/1991 г. на I НО на ВС (чл. 201, 203, 219)
- Решение №3/2009 г. по Н. Д. №571/2008 г. на III на ВКС (чл. 206)
- Решение №229/2010 г. по Н. Д. №133/2010 г. на III НО на ВКС (чл. 203)
- Решение №406/2010 г. по Н. Д. №393/2010 г. на I НО на ВКС (чл. 202)
- Решение №29/2012 г. по Н. Д. №3072/2011 г. на III на ВКС (чл. 202)
- Решение №168/2010 по ВНОХД №240/2010 на САС (чл. 202)
- Присъда №37/2010 по ВНОХД №197/2010 на САС (чл. 203, 282)
- Присъда №25/2011 по ВНОХД №340/2011 на САС (чл. 203)
- Решение №380/2011 по ВНОХД №729/2011 на САС (чл. 203)
- Решение №311/2012 по ВНОХД №425/2010 на САС (чл. 203)

4.3. ПО-ВАЖНИ РЕШЕНИЯ ОТ НАЦИОНАЛНАТА СЪДЕБНА ПРАКТИКА ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛ. 209-212 ОТ НК (ИЗМАМИ)

- Решение №360/2008 г. по НД №297/2008 г. на II НО на ВКС (чл. 212, 256, 253)
- Решение №459/2010 г. по Н.Д. №502/2009 г. на I НО на ВКС (чл. 212)
- Решение №406/2012 г. по Н. Д. №2274/2011 г. на II НО на ВКС (чл. 212, 253)
- Решение от 2008 г. по ВНОХД №1041/2007 г. на САС (чл. 212)
- Решение от 2008 г. по ВНД №521/2008 г. на САС (чл. 212)
- Присъда от 25.06.2009 г. по ВНОХД №41/2009 г. на АС Пловдив (чл.212)
- Решение №459/2010 г. по ВНОХД №502/2009 г.на АС Пловдив (чл. 212)
- Решение №102/2012 г. по ВНОХД №282/2011 г. на АС Пловдив (чл. 210, 304)
- Решение №118/2011 г. по НОХД №12/2011 г. на ОС Стара Загора (чл. 210, 304б)

4.4. ПО-ВАЖНИ РЕШЕНИЯ ОТ НАЦИОНАЛНАТА СЪДЕБНА ПРАКТИКА ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛ. 255 И СЛ. ОТ НК (ДАНЪЧНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ)

- Решение №360/2008 г. по НД №297/2008 г. на II НО на ВКС (чл. 212, 256, 253)
- Решение №84/2009 г. по НД №28/2009 г. на III НО на ВКС (чл. 256 отм.)
- Решение №267/2009 г. по НД №245/2009 г. на III НО на ВКС (чл. 257 отм.)
- Решение №396/2009 г. по НД №437/2008 г. на III НО на ВКС (чл. 257 отм.)
- Решение №124/2010 г. по НД №30/2010 г. на I НО на ВКС (чл. 256)
- Решение №286/2010 г. по НД №212/2010 г. на III НО на ВКС (чл. 257 отм.)
- Решение №484/2011 г. по НД №482/2010 г. на I НО на ВКС (чл. 257)
- Решение №484/2011 г. по НД №2418/2011 г. на II НО на ВКС (чл.255)
- Решение №296/2012 г. по НД №932/2012 г. на I НО на ВКС (чл. 257)
- Решение №305/2012 г. по НД №911/2012 г. на I НО на ВКС (чл. 255)
- Решение №326/2012 г. по НД №995/2012 г. на II НО на ВКС (чл. 257)
- Решение №373/2012 г. по НД №1220/2012 г. на III НО на ВКС (чл. 255)
- Решение №418/2012 г. по НД №1433/2012 г. на III НО на ВКС (чл. 257)
- Решение №537/2012 г. по НД №1978/2012 г. на III НО на ВКС (чл. 257)
- Решение №15/2012 г. по НД №2873/2011 г. на II НО на ВКС (чл. 257)
- Решение №13/2013 г. по НД №1956/2012 г. на III НО на ВКС (чл. 255)
- Решение №566/2013 г. по НД №1936/2012 г. на II НО на ВКС (чл. 256)
- Решение от 2006 г. по ВНОХД №174/2006 г. на АС Велико Търново (чл. 257)
- Решение от 2008 г. по ВНОХД №152/2008 г. на САС (чл. 257)
- Решение от 2008 г. по ВНОХД №58/2008 г. на ОС Велико Търново (чл. 256)
- Решение №492/2009 г. по ВНОХД №492/2008 г. на САС (чл. 254)
- Присъда №42/2009 г. по НОХД №22/2007 г. на ОС Стара Загора (чл. 257)
- Решение №10/2010 г. по ВНОХД №273/2009 г. на АС Бургас (чл. 257 отм.)
- Решение №95/2010 г. по ВНОХД №80/2010 г. на АС Велико Търново (чл. 257 отм.)

- Решение №97/2010 г. по ВНОХД №87/2010 г. на АС Бургас (чл. 257 отм.)
- Присъда №55/2011 г. по НОХД №2983/2010 г. на ОС Пловдив (чл. 257)
- Присъда №420/2011 г. по НОХД №1041/2011 г. на ОС Бургас (чл. 255)
- Присъда №63/2011 г. по НОХД №394/2011 г. на ОС Пловдив (чл. 255)
- Решение №109/2011 г. по ВНОХД №319/2011 г. на АС Пловдив (чл. 255)
- Решение №89/2012 г. по ВНОХД №144/2012 г. на АС Пловдив (чл. 255)
- Присъда №17/2012 г. по НОХД №24/2011 г. на ОС Пловдив (чл. 255)
- Присъда №50/2012 г. по НОХД №849/2011 г. на ОС Стара Загора (чл. 255)
- Присъда №106/2012 г. по НОХД №987/2010 г. на ОС Варна (чл. 257 отм.)
- Решение №29/2012 г. по ВНОХД №8/2012 г. на АС Бургас (чл. 255)
- Решение №52/2012 г. по ВНОХД №15/2012 г. на АС Варна (чл. 257 отм.)
- Решение №54/2012 г. по ВНОХД №53/2011 г. на АС Пловдив (чл. 257 отм.)
- Решение №83/2012 г. по ВНОХД №119/2012 г. на АС Пловдив (чл. 255)
- Решение №138/2012 г. по ВНОХД №246/2012 г. на АС Пловдив (чл. 257 отм.)
- Решение №172/2011 по ВНОХД №111/2011 г. на АС Бургас (чл. 257 отм.)
- Решение №179/2011 по ВНОХД №136/2011 г. на АС Бургас (чл. 257 отм.)
- Решение №253/2010 по ВНОХД №241/2010 г. на АС Велико Търново (чл. 257 отм.)
- Решение №257/2012 по ВНОХД №387/2011 г. на АС Велико Търново (чл. 257 отм.)

4.5. ПО-ВАЖНИ РЕШЕНИЯ ОТ

НАЦИОНАЛНАТА СЪДЕБНА ПРАКТИКА

ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛ. 219-202 НК (БЕЗСТОПАНСТВЕНОСТ)

- Решение №434/1991 г. на I НО на ВС (чл. 201, 203, 219)
- Присъда №7/1976 г. по Н. Д. №10/1976 г. на Пленума на ВС (чл. 219, 220)
- Решение №554/1995 г. по ПО Н. Д. №450/1995 г. на II НО на ВС (чл. 219)
- Решение №441/1997 г. по Н. Д. №328/1997 г. на II НО на ВКС (чл. 219)

- Решение №154/1997 г. по Н. Д. №859/1997 г. на II НО на ВКС (чл. 219, 282)
- Решение №676/2003 г. по Н. Д. №557/2002 г. на I НО на ВКС (чл. 219)
- Решение №477/2008 г. по НД №525/2008 г. на III НО на ВКС (чл. 219)
- Решение №303/2009 г. по НД №261/2009 г. на II НО на ВКС (чл. 219, 220)
- Решение №359/2009 г. по НД №395/2009 г. на III НО на ВКС (чл.219)
- Решение №473/2009 г. по НД №519/2009 г. на II НО на ВКС (чл.219, 220)
- Решение №25/2010 г. по НД №627/2009 г. на II НО на ВКС (чл. 219)
- Решение №186/2010 г. по НД №113/2010 г. на III НО на ВКС (чл. 219)
- Решение №196/2010 г. по НД №110/2010 г. на III НО на ВКС (чл. 219, 220)
- Решение №60/2011 г. по НД №690/2010 г. на I НО на ВКС (чл. 219)
- Решение №112/2011 г. по НД №724/2009 г. на I НО на ВКС (чл. 219)
- Решение №466/2011 г. по НД №2344/2011 г. на III НО на ВКС (чл. 219)
- Решение №273/2012 г. по НД №232/2010 г. на III НО на ВКС (чл. 220, 282)
- Решение №274/2006 г. по ВНОХД №452/2006 г. на АС-Пловдив (чл. 219)
- Решение от 2008 г. по ВНОХД №1270/2007 г. на САС (чл. 219)
- Решение от 2008 г. по ВНОХД №928/2007 г. на САС (чл. 220, 282)
- Присъда №267/2009 г. по НОХД №2248/2006 г. на СГС (чл. 220, 282)
- Решение №417/2009 г. по ВНОХД №715/2009 г. на САС (чл. 219)
- Присъда №193/2010 г. по ВНОХД №5368/2009 г. на СГС (чл. 220)
- Решение №64/2011 г. по ВНОХД №422/2010 г. на САС (чл. 220, 282)
- Присъда №252/2012 г. по ВНОХД №5368/2009 г. на СГС (чл. 220)

4.6. ПО-ВАЖНИ РЕШЕНИЯ ОТ НАЦИОНАЛНАТА СЪДЕБНА ПРАКТИКА ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛ. 282 ОТ НК (ОБЩО ДЪЛЖНОСТНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ)

- Решение №235/2003 г. по НД №79/2003 г. на III НО на ВКС
- Решение №49/2005 г. по НД №56/2005 г. на II НО на ВКС
- Решение №297/2005 г. по НД №921/2003 г. на I НО на ВКС
- Решение №470/2008 г. по НД №484/2008 г. на III НО на ВКС
- Решение №154/1997 г. по Н. Д. №859/1997 г. на II НО на ВКС (чл. 219, 282)

- Решение №189/2009 г. по НД №157/2009 г. на II НО на ВКС
- Решение №103/2006 г. по ВНОХД №50/2006 г. на АС Пловдив
- Решение от 2009 г. по ВНОХД №1118/2008 г. на САС
- Присъда №37/2010 г. по ВНОХД №197/2010 г. на САС
- Решение №144/2010 г. по ВНОХД №208/2010 г. на САС
- Присъда №219/2010 г. по НОХД №1078/2009 г. на СГС
- Решение №107/2010 г. по НОХД №2994/2008 г. на СГС
- Присъда №21/2011 г. по ВНОХД №616/2010 г. на САС
- Решение №273/2012 г. по НД №232/2010 г. на III НО на ВКС (чл. 220, 282)
- Решение от 2008 г. по ВНОХД №928/2007 г. на САС (чл. 220, 282)
- Присъда №267/2009 г. по НОХД №2248/2006 г. на СГС (чл. 220, 282)
- Решение №64/2011 г. по ВНОХД №422/2010 г. на САС (чл. 220, 282)

5. ТЕРМИНОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

Бенефициент	Юридическото лице, което е крайният получател на публичната помощ. Понятието е определено в множество наредби за условията и реда за предоставяне на безвъзмездна помощ по различни мерки и приоритети на фондовете и програмите на ЕС
Бичи пазар	Ситуация на пазара, при която цените на акциите нарастват или се очаква да се повишат. Инвеститорите са оптимистично настроени по отношение на развитието на пазара. Обикновено в този случай преобладават купувачите, което води до поскъпването на акциите. Никой пазар не може да е вечно бичи настроен, затова винаги след рязко поскъпване следва период на мечи пазар
Влошаване на финансов резултат	Увеличаване на счетоводната загуба за съответния отчетен период, установена от отчета на приходите и разходите съгласно чл. 28 от Закона за счетоводството
Вторичен пазар	Пазар, на който инвеститорите купуват и продават съществуващите ценни книжа: държавни съкровищни бонове, облигации и други.
Вътреобщност на доставка на стоки/услуги	Доставка на стоки, изпратени или транспортирани от територията на една държава-членка до територията на друга държава-членка

Държавен бюджет	Централния републикански бюджет и бюджетите на държавните органи, Народното събрание и съдебната власт (чл. 4 от Закона за устройството на държавния бюджет).
Кредитна институция	"Кредитна институция" означава предприятие, чийто предмет на дейност е да извършва публично привличане на влогове или други възстановими средства и да предоставя кредити за своя сметка (Чл. 1, пар. 1, т. 1 от Регламент (ЕС) №575/2013).
Мечи пазар	Пазар, на който търговци и инвеститори имат отрицателно отношение и цените падат. Повече инвеститори са песимистично настроени за развитието му. Преобладават продавачите, които "натискат" цените надолу.
Независима икономическа дейност	Дейността на производители, търговци и лица, предоставящи услуги, включително в областта на минното дело и селското стопанство, както и всяка дейност, осъществявана редовно или по занятие срещу възнаграждение, включително експлоатацията на материално и нематериално имущество с цел получаване на редовен доход от него (чл. 3, ал. 2 от ЗДДС).
Оценка по пазарни цени	Оценка на позициите по лесно достъпни окончателни цени, информация за които е получена от независим източник, включително борсови цени, цени от системи за пазарна информация или котировки, предоставени от няколко независими брокери с добра репутация (Чл. 1, пар. 1, т. 68 от Регламент (ЕС) №575/2013).
Пазарен дял	Обемът на продажбите на дадена компания, изразен като процент от общите продажби за отрасъла.
Пазарна стойност/цена	Паричната сума, за която един актив може да бъде продаден към момента на оценката в пряка сделка между информирани, независими и желаещи да осъществят сделката купувач и продавач (икономическа дефиниция). Паричната сума без ДДС и акцизите, която би била платена при същите условия за идентична стока или услуга по сделка между лица, които не са свързани (теоретично определение). По отношение на недвижим имот означава очакваната сума, по която на датата на определянето на оценката му имотът може да бъде прехвърлен между желаещи да встъпят в сделка

	продавач и купувач като необвързани помежду си страни след подходящо проучване на пазара, при което всяка от страните е действала информирано, благоразумно и без принуда (чл. 1, пар. 1, т. 76 от Регламент (ЕС) №575/2013).
Паричен пазар	Пазар на който се търгуват краткосрочни финансови инструменти. Те са с остатъчен срок до падежа (матуритет) по-малък от една година и обикновено се използват за заемане на ликвидност.
Подобен на паричен инструмент	Депозитен сертификат, облигация, включително с покритие, или друг неподчинен инструмент, емитиран от институция, за които тя вече е получила цялото плащане и които тя ще възстанови безусловно по номинална стойност (Чл. 1, пар. 1, т. 60 от Регламент (ЕС) №575/2013).
Регулиран пазар	Многостранна система, управлявана и/или администрирана от пазарен оператор, която обединява или улеснява обединяването на многобройни интереси на трети лица за покупката и продажбата на финансови инструменти в рамките на системата, и в съответствие с нейните недискреционни правила - по начин, който има за резултат договор по отношение на финансовите инструменти, приемани за търговия съгласно нейните правила и/или системи, и който има разрешение и функционира регулярно (чл. 4, т. 14 от Директива 2004/39/ЕО).
Стока	Всяка движима и недвижима вещ, включително електрическа енергия, газ, вода, топлинна или хладилна енергия и други подобни, както и стандартният софтуер, с изключение на пари в обръщения и платежни средства (чл. 5 от ЗДДС)
Стоки и услуги с незначителна стойност	Стоките или услугите, чиято пазарна цена е под 30 лв. и доставката им не е част от серия доставки, по които получател е едно и също лице (§1, т. 9 ДР ЗДДС).
Търговски портфейл	Всички позиции във финансови инструменти и стоки, които дадена институция държи с намерение за търгуване или за хеджиране на позиции, държани с намерение за търгуване (Чл. 1, пар. 1, т. 86 от Регламент (ЕС) №575/2013).
Услуга	Всичко, което има стойност и е различно от стока, от парите в обръщение и от чуждестранната валута, използвани като платежно средство (чл. 8 от ЗДДС).

Финансов инструмент	Договор, който поражда финансов актив за едната страна и финансов пасив или капиталов инструмент за другата страна; инструмент, посочен в раздел В от приложение I към Директива 2004/39/ЕО; дериватен финансов инструмент. Трите са финансови инструменти само ако тяхната стойност произтича от цената на базисен финансов инструмент или друга базисна позиция, процент, курс или индекс. Освен това финансови инструменти са първичен финансов инструмент и паричен инструмент (Чл. 1, пар. 1, т. 50 от Регламент (ЕС) №575/2013)
Финансова операция	Операция с финансови активи и пасиви между резидентни институционални единици и между тях и нерезидентни институционални единици. Финансовата операция между институционални единици представлява едновременно създаване или ликвидиране на финансов актив и на насрещен пасив или промяна в собствеността на финансовия актив, или поемане на пасив. Описва нетното придобиване на финансови активи или нетното натрупване на пасиви за всеки вид финансов инструмент. Подобни операции възникват като срещуположни на нефинансови операции, както и като операции, включващи само финансови инструменти (Глава 5, Регламент (ЕС) №549/2013).
Финансова претенция	Финансовата претенция представлява правото на кредитора да получи плащане или поредица от плащания от длъжника. Това е финансов актив, който има съответен пасив (Глава 5, Регламент (ЕС) №549/2013).
Финансова услуга	Всяка услуга по извършване на банкова дейност, включително дейности по приемане на депозити и други възстановими средства; кредитиране; застраховане и презастраховане; инвестиционни фондове; финансов лизинг; услуги по парични преводи; издаване и администриране на средства за разплащане; гаранции; търгуване с инструменти на паричния пазар, валута, финансови фючърси и опции, валутни и лихвени инструменти, ценни книжа; участие в емисии на ценни книжа и предоставяне на услуги във връзка с такива емисии; съхранение и управление на ценни книжа, парична брокерска дейност; управление на портфейли и

	<p>консултиране; консултации в сферата на плащанията и инвестициите; услуги за доверително пазене; пенсионни услуги (пар. 1, Закон за дейностите по предоставяне на услуги)</p> <p>Всяка услуга по извършване на банкова дейност, кредитиране, застраховане, допълнително доброволно пенсионно осигуряване с лични вноски, инвестиционно посредничество, както и предоставяне на платежни услуги (пар. 1, Закон за предоставяне на финансови услуги от разстояние)</p> <p>Всяка услуга, свързана с банкова дейност, кредитиране, застраховане, лично пенсионно осигуряване, инвестиране или плащане (пар. 13, Закон за защита на потребителите)</p>
Финансов(и) актив(и)	<p>Финансовите активи се състоят от всички финансови претенции, собствен капитал и компонента от монетарното злато в златни кюлчета. Финансовите активи служат за съхраняване на стойност, представляваща полза или поредица от ползи за икономическия собственик от притежаването или използването на активите през определен период от време. Те са начин за пренос на стойности от един отчетен период към друг. Ползите се реализират посредством плащания, които обикновено са валута и прехвърляеми депозити (Глава 5, Регламент (ЕС) №549/2013)</p> <p>Активът, определен в приложимите счетоводни стандарти, в това число компенсаторните инструменти по смисъла на чл. 2 от Закона за сделките с компенсаторни инструменти. Когато лицето не е предприятие по смисъла на Закона за счетоводството, приложимите счетоводни стандарти са международните счетоводни стандарти, приложими в страната за съответната година (пар. 1, ЗКПО)</p>

Речници на специфични финансови и икономически термини могат да бъдат намерени и на следните електронни адреси:

- **БИЗНЕС-ДНЕВНИК:**
http://www.dnevnik.bg/biznes/lichni_finansi/dictionary/
- **KikInfo (Информационна платформа за данъци и счетоводство):**
http://www.kik-info.com/useful_info/financial_glossary.php
- **AccountBG:** <http://www.account-bg.info/e107/page.php?351>
- **i-rechnik.info/programs.php**

6. ЕЛЕКТРОННИ ВРЪЗКИ КЪМ АНАЛИТИЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ БАЗИ-ДАНИ И ИНСТИТУЦИИ

База-данни / институция	Съдържание на информацията
НАЦИОНАЛНИ ИНСТИТУЦИИ И БАЗИ-ДАНИ	
<u>Национална агенция за приходите</u>	Становища, указания и наръчници по данъчно право
<u>Върховен касационен съд</u>	База данни с практиката на ВКС
<u>Съдилища в Република България</u>	Подстраница "Съдебна власт" на страницата на ВСС. Съдържа връзки към сайтовете на всички съдилища, вкл. базите им данни с актове
<u>Прокуратура на Република България</u>	Годишни аналитични доклади, справки и отчети за дейността на прокуратурата с данни по видове престъпления по периоди
<u>Сметна палата</u>	Доклади и други документи от одити и оценки на разходване на публични фондове и финансови инспекции. Дава информация за констатирани нарушения и предписани мерки
<u>Агенция за държавна финансова инспекция</u>	Доклади и други документи от одити и оценки на разходване на публични фондове и финансови инспекции. Дава информация за констатирани нарушения и предписани мерки
<u>Българска народна банка</u>	Анализи, доклади, изследвания на процесите в българската икономика, вкл. нейното управление, и макроикономически прогнози
<u>Държавен фонд "Земеделие", Инспекторат</u>	Отчети за констатирани нарушения и предприети действия по проектно разходване на публични средства в земеделието
<u>Фондация за развитие на правосъдието правосъдието</u>	Аналитична и информационна база данни със съдебна практика, актуални правни и криминологични анализи върху схеми и съдебна практика на финансова и стопанска престъпност
<u>Институт за икономически изследвания</u>	Богата аналитична литература за икономическата среда и процесите в икономиката – дава информация за криминогенни фактори

МЕЖДУНАРОДНИ ИНСТИТУЦИИ И БАЗИ-ДАНИИ	
<u>Съд на Европейския съюз (СЕС)</u>	Търсачка на български език на съдебна практика върху приложението на общностното право
<u>FATF (Financial Action Task Force)</u>	Аналитични доклади относно схеми на изпиране на пари и финансови престъпления, вкл. финансиране на тероризма, мерки за противодействие и превенция и оценка на ефективността им по държави и региони. Организацията издава още препоръки към държавите-членки
<u>Световна банка за възстановяване и развитие</u>	Аналитични доклади и данни за икономическата среда в България
<u>Европейска централна банка</u>	Доклади и анализи за защитата на паричните знаци в ЕИП и други въпроси на банковите, паричните и кредитните системи
<u>Международен валутен фонд</u>	Доклади и анализи за защитата на паричните знаци в ЕИП и други въпроси на банковите, паричните и кредитните системи
<u>Организация за икономическо сътрудничество и развитие</u>	Богата аналитична литература за икономическата среда и процесите в икономиката – дава информация за криминогенни фактори
<u>Център за изследване на демокрацията</u>	Доклади от наблюдение на различни социални процеси и явления, свързани с корупция, икономика, законодателство и др.
<u>Съвет на Европа</u>	Доклади от наблюдение на различни социални процеси и явления, свързани с корупция, икономика, законодателство и др.

7. РЕЗЮМЕТА НА ПО-ВАЖНИТЕ РЕШЕНИЯ ОТ ПРАКТИКАТА НА СЪДА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ВЪВ ВРЪЗКА СЪС СХЕМИ НА ФИНАНСОВИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ (ДАНЪЧНИ ИЗМАМИ) С МЕЖДУНАРОДЕН ЕЛЕМЕНТ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИКОНОМИЧЕСКО ПРОСТРАНСТВО. СХЕМИ НА ДАНЪЧНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С МЕЖДУНАРОДЕН ЕЛЕМЕНТ В ЕВРОПЕЙСКОТО ИКОНОМИЧЕСКО ПРОСТРАНСТВО³²¹

Приложението е разработено на основата на цялостен и изчерпателен анализ на всички решения на СЕС, в които се коментират схеми на финансови престъпления, извършени в европейското икономическо пространство. В приложението са включени тези от тях, които илюстрират значението на тълкувателната практика на СЕС за ефектите на самите схеми.

Така например, основаването само върху обективни критерии на преценката дали една дейност е стопанска или не поражда противоречие с прилаганите в националните правни системи критерии, според които една дейност е стопанска, когато с нея се преследва цел печалба или има за резултат формирането на печалба. То води до различна интерпретация на договорите и действията, върху които са основани схемите, в националното и в общностното право, което позволява на част от тези схеми да се развиват, без срещу извършителите им да може да се насочи санкция.

В тази връзка е и изграденото понятие за добросъвестност на търговеца (принципа *Kittel*), изградено изцяло върху субективни критерии и с характер на презумпция. То запазва данъчните предимства на търговеца дори когато сделката, източник на предимствата, е недействителна според националното право.

Подходът усложнява установяването на съставомерност на схемата и идентифициране на извършителя, тъй като други решенията изграждат презумпция, че сделките, по които страна е регистрирано в държава-членка на ЕС дружество, са действителни до доказване на противното, а то не може да бъде доказано, ако търговецът е добросъвестен.

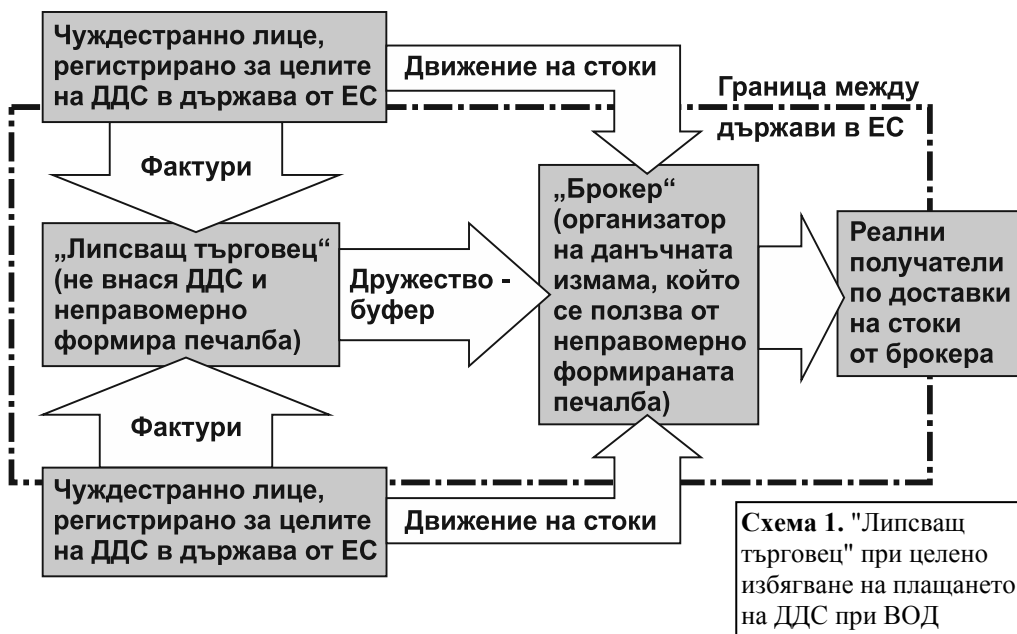
Описаните основни акценти в практиката на СЕС пряко влияят на дейността по финансово профилиране, тъй като извежда редица сделки от обсега на понятията за "рискова", "необичайна" или "подозрителна" дейност. В същото време

³²¹ Подробен анализ на цялата практика на СЕС в материята на вътреобщностните данъчни престъпления в **Терзиев, Николай**, "Данъчни измами при вътреобщностните доставки – престъпни схеми и относима европейска юриспруденция", сп. Общество и право, бр.4 и 5/2014 г.

описаните в решенията схеми повтарят основните закономерности на схемите на данъчни престъпления и изпиране на пари, прилагани на българския национален пазар.

1. Optigen Ltd (C-354/03), Fulcrum Electronics Ltd (C-355/03), Bond House Systems Ltd (C-484/03) от 12. 01. 2006 г.

Обхватът на термина "стопанска дейност" е много широк и има обективен характер независимо от целта или резултата. Всяка сделка се разглежда отделно и характерът ѝ във веригата не може да се промени от по-ранни или последващи събития. Би противоречало на ДДС системата и нарушило принципа на данъчен неутралитет, ако данъчните власти трябва да определят дали дадена сделка

представлява стопанска дейност или не, като взимат предвид намерението на друг търговец, участник в същата верига сделки, или възможния измамен характер на друга сделка. Сделките не са извън обхвата на ДДС само защото не са напълно противозаконни. За целите на ДДС принципът на данъчен неутралитет преклудира всякакво основно разграничение между законна и противозаконна сделка, дори когато сделката е престъпна. Сделки, които не са сами по себе си опорочени от ДДС измама, представляват "стопанска дейност", когато отговарят на обективните критерии от дефиницията на термина и правото на ДЗЛ да формира право на данъчен кредит не може да бъде засегнато от факта, че във вери-

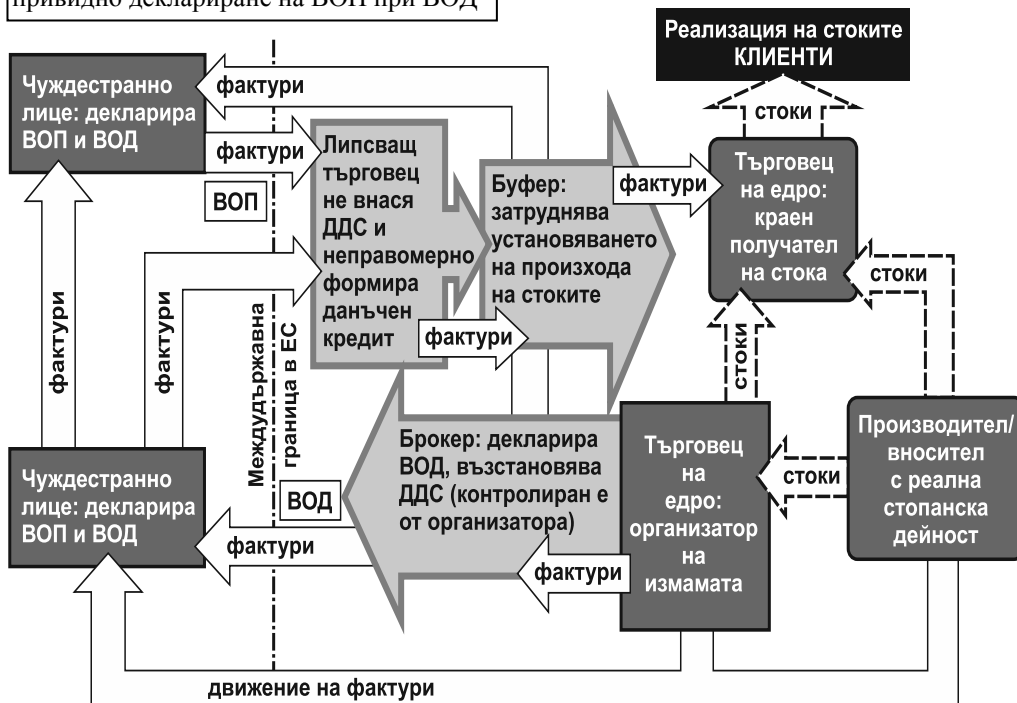
гата от доставки, от която сделката е част, няколко предишни или последващи сделки са опорочени от ДДС измама, без ДЗЛ да знае или да е можело да знае.

2. Axel Kittel (C-439/04), Recolta Recycling (C-440/04) от 06. 07. 2006 г.

Данъчните власти не могат да откажат правото на данъчен кредит на ДЗЛ въз основа на националното гражданско право, според което нищожният договор е противоречаш на обществената политика. Правото на приспадане на входящ ДДС от данъчнозадължено лице, което извършва такива сделки, също не може да бъде засегнато от факта, че във веригата на доставка, от която тези сделки са част, друга предходна или следваща сделка е опорочена от измама с ДДС, без това ДЗЛ да е знаело или да е могло да узнае за измамата. Същото заключение се отнася и до сделки, изпълнявани във връзка с измамата, извършена от продавача, без знанието на това данъчнозадължено лице.

Принципът Kittel е основополагащ за разбирането на "липсващия търговец", каруселната измама и "обратната търговия"

Схема 2. "Липсващ търговец" при целено привидно деклариране на ВОП при ВОД

Търговците, които взимат всички необходими мерки, за да гарантират, че техните сделки не са свързани с измама, независимо дали това е измамно избягване на ДДС или друга измама, трябва да могат да се позоват на законността на тези сделки, без риск да загубят правото на приспадане на ДДС. Обратно, обективните критерии, които образуват основата на понятията "доставка на стоки, осъществена от ДЗЛ" и "стопанска дейност", не са изпълнени, когато данъкът е избегнат от самото ДЗЛ. Когато данъчните власти установят, че правото на приспадане е било използвано с измамни цели, те могат да изискат плащане отново на приспаднатите суми със задна дата.

Националният съд трябва да откаже правото на приспадане, когато предвид обективните фактори е сигурно, че ДЗЛ е знаело или е трябвало да знае, че със своята покупка е участвало в сделка, свързана с измамно избягване на ДДС, дори когато въпросната сделка отговаря на обективните критерии, които образуват основата на понятията "доставка на стоки, извършена от ДЗЛ" и "стопанска дейност". Такова ДЗЛ трябва - за целите на Шеста директива, да се счита за участник в тази измама, независимо дали има печалба, или не от препродажбата на стоките, тъй като то подпомага извършителите на измамата.

Когато получател на доставка на стоки е ДЗЛ, което не е знаело и не е могло да узнае, че съответната сделка е свързана с измама, извършена от продавача, чл. 17 от Шеста директива изключва правилото на националното право, съгласно което нищожността на договора за продажба причинява на ДЗЛ загуба на правото да приспада ДДС, който е платило. Няма значение дали договорът е недействителен поради измамно избягване на ДДС или поради друга измама. Когато предвид обективните фактори е сигурно, че доставката е за данъчнозадължено лице, което е знаело или е трябвало да узнае, че със своята покупка участва в измамна сделка, националният съд трябва да откаже правото за приспадане на това ДЗЛ.

3. Federation of Technological Industries (C-384/04),

11.05.2006 г.

СЕС предоставя насоки за установяване, че при поръчката ДЗЛ е знаело или е трябвало да знае, че е взело участие в сделка, свързана с измамно избягване на ДДС. Държавите-членки по принцип разполагат с правомощието да подвеждат под отговорност трети лица, но съгласно принципите за правна сигурност и пропорционалност.

Относно пропорционалността, подвеждане под отговорност на трети страни може да се извършва само по отношение на лица, които по време на доставката са знаели или са имали достатъчно основания да подозират, че част или целият

ДДС, дължим върху доставката или върху коя да е предходна или последваща доставка на стоките, няма да бъде платен. Предполага се, че лицето има основателни причини да подозира, ако дължимата от него цена е била по-ниска от най-ниската цена, която основателно би могла да бъде считана за дължима за тези стоки на пазара, или е била по-ниска от цената, дължима за всяка предходна доставка на същите стоки. По националното законодателство тази презумпция е оборима, ако се докаже, че по-ниската дължима цена на стоките се дължи на обстоятелства, не свързани с неплащане на ДДС. Ако търговецът вземе всички предпазни мерки, които основателно биха могли да бъдат изисквани от него за гарантиране, че неговите сделки да не образуват част от измамни вериги, трябва да може да се позове на законността на тези сделки без риск от солидарна отговорност за плащане на ДДС, дължим от друго ДЗЛ.

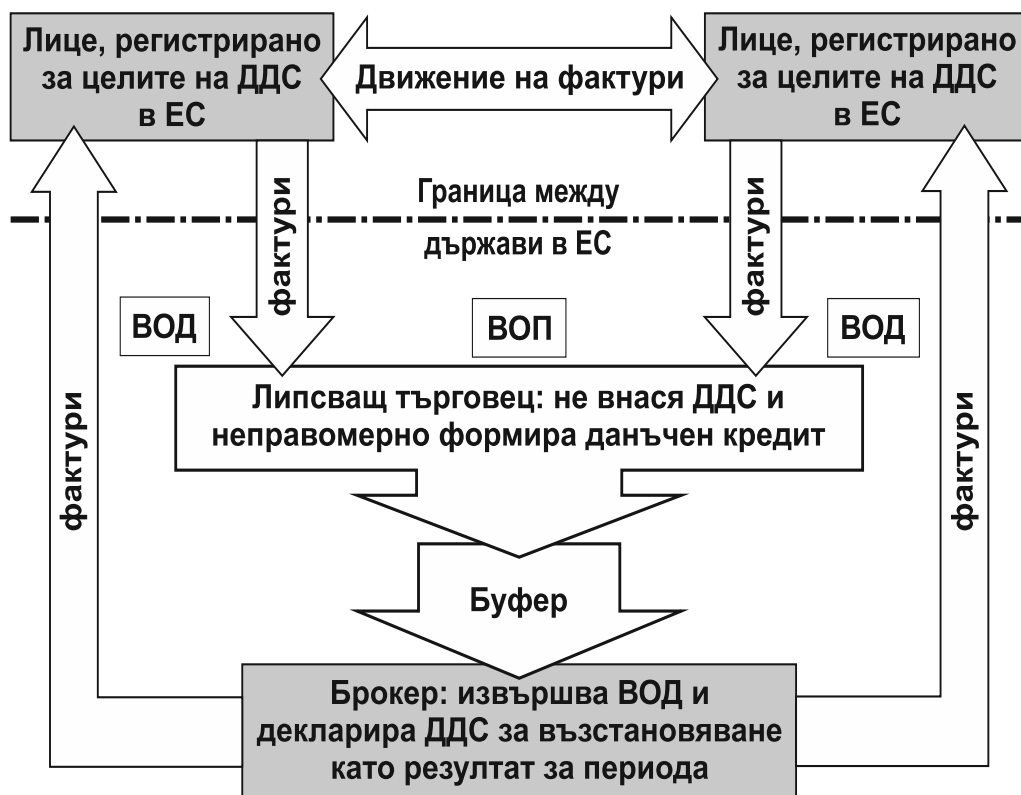

Схема 3: Каруселна измама

4. EMAG (C-245/04) от 06.04.2006 г.

Където две последващи доставки на едни и същи стоки, извършени възмездно между ДЗЛ, дават основание за единично вътреобщностно изпращане или транспорт на тези стоки, това изпращане или транспорт може да бъде приписано на само една от двете доставки, които по отделно ще бъдат облагаеми с нулева ставка като ВОД. Другата доставка ще бъде облагаема с ДДС или в държавата-членка на изпращането, или в тази на получаването на стоките, според това дали първата или втората от двете последващи доставки е ВОД. Първата доставка представлява ВОД, облагаема с нулева ставка.

5. Twoh (C-184/05) от 27.09.2007 г

Тежестта на доказване на право на данъчен кредит (в случая правото на нулева ставка), възложена на този, който претендира право, се вписва в наложените от общностното право ограничения. В тежест на доставчика на стоките е да докаже, че са изпълнени условията за ползване на нулевата ставка. С оглед предназначението на уговорките за взаимно сътрудничество между държавите-членки, фактът, че според тях се урежда сътрудничеството между данъчните власти на държавите-членки и фактът, че националните данъчни власти могат да поискат информация, с която не могат да сдобият сами, по никакъв начин не съдържат задължение за данъчните власти. Договорите за взаимно сътрудничество не трябва да бъдат обременявани с исканията на данъчните власти на държавите-членки, опитващи се да установят вътреобщностния характер на доставките, направени от ДЗЛ, което само не може да предостави необходимите доказателства в тази посока. Дори ако данъчните власти на държавата на изпращане се нуждаят от информация от държавата на получаване, че клиентът е декларирал ВОП, такава информация не би представлявала решаващо доказателство, че стоките наистина са напуснали територията на изпращащата държава.

6. Teleos (C-409/04) от 27.09.2007 г.

За да получи правото на нулева ставка при ВОД, доставчикът трябва да притежава необходимото документно доказателство, че са налице всички реквизити за изпълнението на нормална доставка, включително че благата са били изпратени или транспортирани извън държавата на доставчика. Същото ниво на яснота не съществува, когато доставчикът има доказателства за изпращането/транспорта на стоки, но това доказателство е неистинско.

Нулевата ставка е приложима само когато стоките физически са напуснали държавата на доставчика. Компетентните органи на държавата на доставката не могат да задължават даден доставчик, който е действал добросъвестно и е пред-

ставил доказателства, установяващи на пръв поглед правото му на освобождаване на дадена ВОД на стоки, да заплати впоследствие ДДС върху тези стоки, когато тези доказателства се окажат с невярно съдържание, без да бъде установено участието на доставчика в данъчната измама, доколкото той е взел всички разумни мерки в рамките на своите възможности, за да се увери, че осъществяваната от него ВОД не го въвлича в измама. Обстоятелството, че получателят е представил пред данъчните органи на държавата по местоназначение декларация относно ВОП, може да представлява допълнително доказателство, целящо да установи, че стоките действително са напуснали държавата на доставката, но не представлява решаващо доказателство с оглед на освобождаването от ДДС на дадена ВОД.

7. Netto Supermarkt GmbH & Co. OHG (C-271/06) от 21.02.2008 г.

Съгласно принципа на пропорционалността държавите-членки следва да използват средства, които, като позволяват ефективно да се постигне преследваната от вътрешното право цел, нанасят най-малко вреда върху целите и принципите на общностното право. Макар и да е правилно приетите от държавите-членки мерки да целят да защитят държавната хазна, те не трябва да надхвърлят необходимото за тази цел. Целта за избягване на данъчната измама понякога оправдава повишените изисквания към задълженията на доставчиците. Разпределението на риска между тях и данъчната администрация вследствие на извършена от трето лице измама следва да бъде съвместимо с принципа на пропорционалност. Такъв не е случаят, когато даден данъчен режим възлага върху доставчика цялата отговорност за заплащането на ДДС, независимо дали той е участвал или не в извършената от купувача измама.

Принципът на правна сигурност е нарушен, ако държава-членка, която е регламентирала условията за освобождаване на доставка на стоки при износ извън Общността, по-конкретно със списък от документи, които да се представят на компетентните власти, и която първоначално е приела представените от доставчика документи като доказателства за правото на освобождаване, да може впоследствие да задължава този доставчик да заплати полагащия се за тази доставка ДДС, ако се окаже, че поради извършена от получателя измама, за която доставчикът не е знаел и не би могъл да знае, в действителност не са изпълнени условията за освобождаване.

Оператор, който не може да докаже изпълнението на условия за опрощаване на вносни или износни мита, трябва да понесе последиците от това въпреки своята добросъвестност. Не е възможно съдебната практика в митническото право

да се приложи към специфичното положение на ДЗЛ поради различия в структурата, предмета и целта между такава система и общностната система за събиране на мита.

8. R. (C-285/09) от 07.12.2010 г.

Понятията за ВОД и ВОП имат обективен характер и се прилагат независимо от целите и резултатите на съответните сделки. Освобождаването на ВОД е приложимо само когато правото на разпореждане като собственик със стоката е прехвърлено на получателя на доставката и доставчикът докаже, че тази стока е изпратена или транспортирана в друга държава-членка и е напуснала физически територията на държавата на доставката. След премахването на граничния контрол между държавите-членки за данъчната администрация е трудно да провери дали стоките физически са напуснали държава-членка. Поради това националните данъчни органи извършват такава проверка главно въз основа на предоставените от ДЗЛ доказателства и от техните декларации. В правомощията на държавите е да определят условията, при които ВОД са освободени от ДДС, за да гарантират правилното и ясно прилагане на разпоредбите за освобождаване, както и да предотвратят всяка евентуална измама, избягване на данъци или злоупотреба.

Правото на ЕС не е пречка държавите-членки да считат съставянето на фактури с невярно съдържание за част от данъчна измама и да не допускат освобождаване. Отказът да се допусне освобождаване при неспазване на предвидено от националното право задължение има възпиращо действие, което цели да се осигури резултатността на това задължение и да се предотвратят измамите и избягването на данъци. При особени случаи, при които въпреки взаимната помощ и административното сътрудничество между данъчните органи на държавите-членки, има основателни причини да се предполага, че в държавата по местоназначение може да не бъде платен ДДС за ВОП, държавата на изпращане/транспортиране по принцип е длъжна да не допуска освобождаване в полза на доставчика на стоките и да го задължи впоследствие да внесе данъка, за да се избегне опасността сделката да остане изцяло необложена. ДДС се прилага спрямо всяка сделка в процеса на производство и разпространение, като се приспада ДДС, начислен пряко върху различните елементи на себестойността.

Принципът на пропорционалността не е пречка доставчикът, участващ в измамата, да е длъжен да плати впоследствие ДДС за ВОД, която е извършил, доколкото участието му в измамата е решаващо обстоятелство, което трябва да се вземе предвид при преценката на пропорционалността на националната мярка.

9. X (C-536/08) и Facet trading (C-539/08) от 22.04.2010 г.

Преследваната с преходния режим на ВОД цел е да се прехвърлят данъчните приходи в държавата-членка, в която се осъществява крайното потребление, като за място на ВОП на стоки се счита мястото, на което се намират стоките към момента, в който пристига пратката или транспортът на стоките до придобиващото ги лице. Когато изискванията на режима на ВОД са изпълнени, всяка държава-членка е задължена да вземе специални мерки, за да не бъдат обложени с ДДС ВОП на стоки. Приспадането на ДДС, начислено върху придобити от ДЗЛ междинни стоки и услуги, именно в рамките на ВОП, е в зависимост от условието, че така придобитите стоки и услуги ще се използват за нуждите на облагаемите сделки на ДЗЛ. Ако стоките, обложени като ВОП, не са били в действителност внесени в посочената държава-членка, сделките пораждат "право на приспадане". Такива ВОП не могат да се ползват от общия режим на приспадане. Предоставянето на право на приспадане в този случай би могло в крайна сметка да застраши прилагането на основното правило, според което при ВОП се приема, че мястото на облагане се намира в държавата-членка на пристигане на пратката или на транспорта, а именно държавата-членка на крайно потребление.

10. Albert Colle (C-146/05) от 27.09.2007 г.

Дали доставчик може все още да обложи с нулева ставка ВОД, ако първоначално е прикрил истинската природа на доставката и е съставил неистински доказателства и, на по-късен етап, променя намерението си и претендира нулевата ставка с обратен ефект?

ДДС директивата не дефинира доказателствата, изискуеми, за да се обложи с нулева ставка сделката. Административните задължения, дължими от ДЗЛ, са насочени към правилното събиране на данъци и предотвратяването на избягване на ДДС. След като сделката в случая напълно покривала основните изисквания на ВОД, отказ за облагане с нулева ставка на основата за неспазване на задължението за незабавно осчетоводяване след приключване на съответните сделки отива по-далеч от необходимото, за да се осигури правилно събиране на данъците (непропорционално е), освен ако незачитане на подобно формално изискване би попречило ефективно на изготвянето на заключително доказателство, че основните изисквания са удовлетворени.

За да се осигури неутралитета на ДДС, на ДЗЛ трябва да бъде позволено да коригират всяка фактурирана данъчна неточност, като така ще се покаже, че издателят на фактурата действа добросъвестно или, ако не действа добросъвестно, сам е елиминирал риска за загуба в държавния доход. ДЗЛ трябва реално да

имат правото да регулират счетоводствата си за целите на обложена с нулева ставка ВОД.

11. С-110/94 от 29.02.1996 г.

Когато данъчният орган е приел, че компания, която е заявила намерението си да започне икономическа дейност, пораждаща облагаеми сделки, има статут на данъчно задължено лице за целите на ДДС, започването на анализ на рентабилността на предвидената дейност може да се счита за икономическа дейност по смисъла на този член, дори ако целта на този анализ е да се проучи степента на рентабилност по отношение на предвидената дейност и че, освен в случаите на измами или злоупотреби статутът на "данъчно задължено лице" не може да бъде отнет от компанията с обратна сила, когато - с оглед на резултатите от анализа, е взето решение да не се преминава към фаза на експлоатация, а компанията да се обяви в ликвидация, така че предвидената дейност не е породила облагаеми сделки.

12. С-174/06

Предоставянето на концесии от държавата и общините подлежи на облагане с ДДС. В България предоставянето на концесии от държавата и общините се облага с 20% ДДС от 1 януари 2011 г.

13. Hong-Kong Trade Development Council, С-16/93 от 03.03.1994 г., TOLSMA С-16/93 от 26.06.2003 г., MKG (С-05/01)

Когато цената е фиксирана на стойност много по-ниска от пазарната до толкова до колкото може да се окачестви като дарение, съответната доставка е извън обхвата на ДДС поради липса на пряка връзка.

8. ОБОБЩЕН ПРОФИЛ НА ИЗВЪРШИТЕЛИТЕ НА НЯКОИ ВИДОВЕ ФИНАНСОВИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

старши прокурор д-р Щефан Трунк,
началник на отдел "Икономическа престъпност"
прокуратура на Дуйсбург, Германия

Финансовите престъпници често са професионалисти. В типичния случай изпълнителните деяния не се извършват спорадично, а са част от дългосрочна стратегия. Това изисква извършителят да притежава специални умения и средства, в зависимост от конкретното престъпление.

1. Предполагам профил на извършителя на данъчни престъпления

- Чувствителност към външния вид. Загриженост и навици за поддържане на **външност, провокираща доверие**;
- **Високи законни доходи** от упражняване на професия с високи образователни изисквания, бизнес, развлекателни, спортни или дейности в сферата на изкуствата;
- Най-често **осъждан**;
- **Алчен** за пари (житейските стратегии са користо мотивирани);
- **С международни контакти**, особено в офшорни зони (по данни на мрежата неправителствени организации Tax Justice всяка година около 250 милиарда щ.д. от данъци се прикриват в офшорни зони);
- **Добри връзки в "данъчни оазиси"** в (Швейцария, Люксембург, о. Джърси) или извън Европа (офшорни зони)

Всички, дори "**звездите**" и публичните личности, укриват данъци:

- Ули Хьонес³²²;
- Борис Бекер³²³;

³²² Улрих "Ули" Хьонес е бивш германски футболист, нападател. Играе в аматьорския отбор на "ФФБ Улм" от 1966 до 1970 г. Професионалната му кариера започва в "Байерн" от 1970 до 1978 г. и завършва в "ФК Нюрнберг" през 1978–1979 г. От май 1979 г. е в ръководството на "Байерн" като мениджър. На 13.03.2014 г. Хьонес получава съдебна присъда за 3 години и 6 месеца затвор заради укриване на данъци в размер на 28 млн. евро. На 14.03.2014 г. той подава оставка от президентската длъжност, която заема в Байерн Мюнхен.

- Клаус Цумвинкел,³²⁴
- Алис Шварцер³²⁵; и др.

Престъпленията, вързани с режима на облагане с ДДС, са особени явления със следните водещи криминологични характеристики:

- Свързани дружества, предимно със сходен предмет на дейност, напр. търговия със стоки с висока стойност;
- Управителите на свързаните компании са роднини/"сламени човечеци"³²⁶;
- Предимно краткосрочни дейности.

2. Предполагам профил на извършителя на изпиране на пари:

- Загриженост за външния вид, с умения за поддържане на външност, провокираща доверие;
- Добри или отлични езикови умения, в частност по английски език;
- Най-често неосъждани;
- С много добра до висока професионална квалификация с високи образователни изисквания (юрист, бизнес или пазарен икономист; банкер; финансов съветник);
- Добри връзки и контакти с престъпници и наказателноправни/ корпоративни адвокати;

³²³ Борис Франц Бекер е бивш професионален тенисист от Германия. В кариерата си (1983-1999 г.) Борис Бекер печели 49 титли на сингъл и 15 на двойки, от които общо 6 турнира от големия шлем, 3 пъти турнира мастърс и веднъж Купата на големия шлем. През 2002 г. Бекер е осъден за укриване на данъци, когато признава, че живее в Германия през периода 1991-1993, а претендира за пребиваване в Монте Карло. Осъден е на две години условна присъда и наложена глоба от 500 000 щатски долара.

³²⁴ Клаус Цумвинкел до 2008 г. е председател на борда на "Дойче телеком" и главен изпълнителен директор на "Дойче пост". Осъден е през 2009 г. за укриване на данъци на 2 години условна присъда и глоба от 1 млн. евро.

³²⁵ Известна немска активистка за правата на жените; главен редактор на феминисткото списание "Емма" и редовна участнич в телевизионни предавания, разискващи теми като разликата в заплащането между половете или проституцията. През 2013 г. прави самопризнания, че не е обявила надлежно лихвите от своя швейцарска банкова сметка, открита през 80-те години. Самопризнанието ѝ е пълно и е придружено от доплащане на неиздължените своевременно данъци на стойност 200 000 евро. Срещу Шварцер няма да има наказателно преследване, тъй като укриването на данъци е единственото престъпление в Германия, при което наказателното преследване може да се избегне чрез самопризнание.

³²⁶ Подставено лице, което се използва тогава, когато едно лице иска да придобие активи, но не иска третите лица да узнае какво придобива.

- Международни контакти, особено в офшорни зони³²⁷;
- Собственик, управител/довереник на няколко дружества в ЕС или в офшорни зони.

3. Предполагам профил на извършителя на предикатното престъпление, когато то е измама или присвояване

3.1. Предикатна измама

Поради разнообразието на формите на измама някои държави провеждат разграничение между измама и мошеничество. Второто понятие се отнася до по-прости измами с вреда до 1000 евро. Профилирането е почти невъзможно и може да бъде приложено за тежки случаи, които се преследват от специалните отдели по икономическа престъпност.

Профилът е изключително сходен с този на извършителите на престъплението изпиране на пари.

- Загриженост за външния вид, с умения за поддържане на външност, провокираща доверие
- Добри/отлични езикови умения, в частност по английски език
- Най-често неосъждани
- Много добре/често високо квалифицирани
- С международни контакти
- Собственици, управители/довереници на няколко дружества в рамките на ЕС или в офшорни зони

3.2. Предикатни присвоявания

Профилът на извършителите на престъпни присвоявания със сигурност не може да бъде дефиниран. Единственото изискване е да притежават особено качество.

Извършителят трябва да се намира в особено положение спрямо жертвите, напр.:

- Управител на дружество
- Довереник
- Финансов съветник
- Счетоводител

³²⁷ По данни на МВФ поне 2% от брутните национални продукти в света се "изпират" в офшорни зони

КАЗУСИ И ВЪПРОСИ ЗА САМОПОДГОТОВКА

1. В периода 1994-1996 г. Късметлийски (43-годишен, потомствен винар) управлявал търговско дружество за производство и износ на вино и винени продукти. Предприятието имало традиционни контакти със съконтрагенти в Македония и Молдова, за които изнасяло винена продукция. През 1996 г. плащанията за изнесената продукция внезапно спрели, но съконтрагентите признавали задълженията си и уверявали, че имат намерение да платят, като постоянно отлагали падежите. Дружеството продължавало да изпълнява доставките, тъй като местният пазар бил драстично свит и несигурен и договорите с местни купувачи били краткосрочни и се отразявали незначително на приходите от стопанската дейност. Юрисконсултът, с когото Късметлийски се посъветвал, бил скептичен, че е реалистично срещу неизправните платци да бъде воден успешно иск за плащане на цената, тъй като процесът щял да отнеме време и средства, а междувремежно производството вероятно ще трябва да бъде спряно. Предприятието обявило неплатежоспособност 4 месеца по-късно и било обявено в несъстоятелност, без да бъдат получени плащанията.

1.1. Има ли извършено престъпление и с каква правна квалификация?

1.2. Кои обстоятелства според вас са от значение за отговорността на управителя?

2. Директор на клон на банка отпуснал кредит в размер на 300 000 за срок от 12 месеца, обезпечен с ипотека и особен залог. Действал в изпълнение на решение на Кредитния съвет на банката, но не съобразил изискването договорът да бъде сключен след обезпечаването на още две ипотечи. Два месеца преди падежа уведомил Централни депозитар и Службата по вписванията, че кредитът е изцяло предсрочно погасен и те освободили ипотеката и особения залог. Кредитът останал обезпечен само със запис на заповед. Към датата на падежа кредитополучателят дължал на банката общо 100 000 лева (главница и лихви). В последвалите 6 месеца той направил още две вноски по 20 000 лева и спрял да плаща:

2.1. Какви са служебните задължения на директора и кой е техният източник?

- 2.2. Допуснал ли е директорът нарушение или неизпълнение на свои служебни задължения, на кои конкретно и с какво деяние? Деянието действие или бездействие е? Кога започва и завършва изпълнителното деяние?
- 2.3. Какъв е размерът на вредата и в кой момент настъпва?
- 2.4. Има ли значение дали банката може да си възстанови загубите, като води иск срещу кредитополучателя? Ще има ли значение за отговорността на директора, ако тя не го заведе до изтичане на давността или ако го заведе и той бъде отхвърлен? Може ли банката да води граждански иск в наказателния процес срещу директора на клона за обезщетение на вредите, които той причинил с престъплението? Какво е основанието на иска срещу директора и на иска срещу кредитополучателя?
- 2.5. Действителен ли е кредитният договор?
- 2.6. Как ще квалифицирате извършеното, ако между директора на клона и представител на кредитополучателя има престъпен сговор неизплатената част от кредита да бъде поделена помежду им? Ще има ли значение, ако схемата е предложена на директора, за да бъде мотивиран да сключи кредитния договор в нарушение на решението на Кредитния съвет?
- 2.7. Има ли значение дали директорът на клона е имал намерение да подпомогне кредитополучателя да не върне част от кредита още преди да сключи договора или това намерение е възникнало в хода на изпълнение на договора?
- 2.8. Ще има ли значение за квалификацията на извършеното от директора, ако той се ръководил от желание да си отмъсти на собственика на банката, който в миналото го бил обидил, а не от желание да се облагодетелства лично?
3. Между банка и одитна компания бил сключен договор за одитиране на дейността на банката за определен финансов период. Одиторът, изпратен от компанията, установил нередности в счетоводната дейност, сред които: отпускане на кредити в особено големи размери преди да бъдат сключени договорите за кредит, липса на изискуемите обезпечения за определени категории кредити, въпреки че формално са предвидени в договорите, предоговаряне на необслужвани кредити с влошаване на гаранциите за тяхното издължаване, несъответствие между реалната и документираната касова наличност. Нарушенията засягали около 10% от кредитния портфейл на банката. В същото време повечето от тях се установявали едва при задълбочена проверка на реални и документиранни активи и операции и насрещни провер-

ки. Освен това одиторът знаел, че част от кредитополучателите са фиктивни търговци, които не извършват търговска дейност. След като уведомил устно за констатациите си прекия си ръководител, получил указания да "внимават как ще напише крайния си доклад, тъй като банката плаща много добре и би било жалко компанията да загуби като клиент". Одиторът изготвил и заверил положителен доклад, който констатирал само някои несъществени технически пропуски.

3.1. Субект на какъв вид престъпление може да бъде одиторът?

3.2. Каква може да бъде квалификацията на извършеното от него? Избройте възможно най-много варианти, като съобразите и възможността между одитора и длъжностни лица от банката да е възникнал сговор за прикриване на нарушенията.

4. Тарикатски убедил брат си и баджанака си да станат съдружници и собственици на ООД. Задължил се всеки месец да им изплаща по 500 лева и лично да извършва цялата дейност, а те само да подписват документите, които той изготвя. След това се заел да изготвя неистински фактури за фиктивни сделки между ООД и несъществуващи съконтрагенти. Носел ги на счетоводителка, на която плащал по 300 лв./м., за да оформя вторичната счетоводна документация, която той внасял в НАП. По сметка, която управлявал, всеки месец постъпвали суми, представляващи неправилно възстановен данъчен кредит. След като се разплащал с брат си, баджанака си и счетоводителката, задържал остатъка от сумата за себе си.
5. Може ли чл. 256 да бъде приложен и в случаи на измамливо източване на бюджетните фондове на държавното здравно и обществено осигуряване?
6. Може ли да се укрят данъци по смисъла на чл. 255-255а от фиктивна стопанска дейност?
7. По кой текст носи отговорност деецът, ако чрез използване на данъчни декларации и други финансови документи с невярно съдържание:
 - получи средства от държавния бюджет в размер над 140 мин. раб. запл., ако случаят е особено тежък?
 - получи средства от държавния бюджет в размер под 70 мин. раб. запл.?
 - получи средства от НОИ в размер под 70 мин. раб. запл.?
 - избегне плащане на данъчни задължения в размер, по-малък от действителния с 2000 лева, но данъкът, който му е официално начислен за плащане е по-малък от действителния с 5000 лева?
 - сключи договор с доставчик на облагаема услуга, която не получи реално, но за която плати с включване в цената на дължимите данъци?

8. Когато причинената вреда е установена в различен размер в ревизионен акт и в назначена в наказателния процес счетоводна експертиза, до кой размер искът е допустим?
9. Когато вземането на държавата за неплатени данъци или за възстановяване на недължимо получен данъчен кредит не е събрано по реда на ДОПК, допустимо ли е иск за обезщетяване на същата вреда да бъде воден в наказателния процес срещу извършителя на данъчното престъпление?
10. Може ли предикатно да бъде деяние, което не е престъпно по българския НК, но е криминализирано в държавата по местоизвършване? А обратното? Възможно ли е данъчно престъпление да бъде предикатно по чл. 253 от НК?
11. Трябва ли предикатната дейност да бъде детайлно и прецизно формулирана, дори когато за нея няма внесено обвинение? В предмета на доказване в процес за изпиране на пари се включва само връзката между предикатната дейност и предмета на изпирането или и обстоятелствата относно тази дейност?
12. Може ли имущественият предмет на изпиране на пари с форма на изпълнителното деяние "използване" да бъде парична сума?
13. Ако няма данни какво извършителят на изпиране на пари е направил с парична облага от предикатна измама, каква е формата на изпълнителното деяние на изпирането?
14. Има ли изпиране на пари, ако:
 - 14.1. извършителят на измама си купи къща и я обзаведе с получените от измамата пари?
 - 14.2. извършителят на измама използва получените от нея пари, за да се разплати със свои фиктивни кредитори с уговорката те лично или чрез друго да ги платят на дъщеря му в качеството ѝ на техен фиктивен кредитор по привидни договори? Има ли значение, ако имитираните сделки са търговски, част от предприемаческа дейност? Ще промените ли квалификацията на вещно укривателство, ако предназначението на парите е измамникът и семейството му да могат да си купят скъп автомобил?
 - 14.3. служител в търговско дружество получава месечно възнаграждение от 30 000 лева, но е обвързан от неформално споразумение с работодателя си да превежда сумата от 23 000 лева всеки месец като дарение в полза на политическа партия, ако желае да запази работата си?
 - 14.4. гражданин получи пари от представител на политическа партия, за да плати на определен брой свои познати с избирателни права да гласуват в полза на кандидатите на тази партия. Гражданинът обаче платил

само на някои, като с останалите пари си купил телевизор, а на възложителя си казал, че се наложило да плаща по-големи суми?

- 14.5. извършителят на предикатното престъпление вложил получените пари в личен депозит в банка, за която знаел, че е неплатежоспособна поради прекомерен дял на несъбираемите вземания в кредитния ѝ портфейл. След като банката била обявена в несъстоятелност, сумата по депозита му била възстановена от гаранционен фонд?

БИБЛИОГРАФИЯ

1. "В отговор на нелоялните търговски практики в България", Доклад №87870-BG на Световната банка за възстановяване и развитие, 30.04.2014 г.
2. Наръчници по ДДС за 2007 г., 2008 г., 2009 г., 2011 г. и 2013 г. на НАП.
3. US Internal Revenue Service, Tax Crimes Handbook, 2009.
4. **Димитрова, Ралица**, "Наказателноправна защита на финансовите интереси на ЕС", ТУ, 2013 г.
5. **Димитрова, Ралица**, "Обща правна рамка за наказателноправна защита на финансовите интереси на Европейските общности", "Съвременно право", бр. 4/ 2006 г.
6. **Димитрова, Ралица**, "Европейската валута – укрепване и наказателноправна защита", "Съвременно право", бр. 3/2009 г.
7. **Димитрова, Ралица**, "За правните режими срещу пазарните злоупотреби", "Съвременно право", бр. 4/2011 г.
8. **Димитрова, Ралица**, "Корупцията и манипулирането на обществените поръчки. Наказателноправна рамка", сп. "Общество и право", бр. 6/2011г.
9. **Димитрова, Ралица**, "Правна уредба на пазарните злоупотреби – състояние и тенденции в развитието", сп. "Индустриален мениджмънт", бр. 2, 2012 г.
10. **Димитрова, Ралица**, "Особености на престъпленията срещу финансовите интереси на Европейския съюз и тяхното противодействие, сп. Съвременно право, бр. 1/2014 г.
11. **Димитрова, Ралица**, ""За" и "против" наказателната отговорност за анти-тръстови нарушения, сп. Съвременно право, бр. 5/2014 г.
12. **Илкова, Ралица**, "Защита на еврофондовете в България", РискМонитор, 2011 г.
13. **Коларов, Тодор**, "Обезпечаване и отнемане на имущество, придобито от престъпна дейност, според правото на ЕС", сп. Теза, бр.1/2011 г.
14. **Митов, Г.** състав. Анализ на законодателството и съдебната практика по дела за организирана престъпност, корупция, икономически и финансови престъпления. С.: Национален институт на правосъдието, 2013 г.
15. **Модев, Виктор**, "Електронното управление като стратегия за превенция на финансовата киберпрестъпност" (Виктор Модев), сп. Теза, бр. 8/2014 г.
16. **Панайотов, Пламен**, "Изпирането на пари по наказателното право", С., 1998 г.

17. **Петрунов, Георги**, "Използвани схеми за изпиране на пари в България", УНСС, 2011 г.
18. **Петрунов, Георги**, "Изпиране на пари от трафик на хора", РискМонитор, 2011 г. и сп. Теза, бр.3/2009 г.
19. **Пушкарлова, Ива**, "Престъпни схеми и съдебни практики срещу изпиране на пари. Разграничения от близки състави и от предикатната дейност – част 1 и 2", сп. Теза, бр.8 и 9/2014 г.
20. **Пушкарлова, Ива**, "Схеми на финансова и стопанска престъпност в Европа: българска съдебна практика", сборник "Европейски перспективи за развитие на наказателното законодателство", УИ "Св. Климент Охридски", 2014 г.
21. **Пушкарлова, Ива**, "Данъчните престъпления по чл. 255-255а и чл. 256: някои проблеми на съдебната практика", сп. Съвременно право, 2015 г. (под печат)
22. **Пушкарлова, Ива**, "Наказателна и гражданска отговорност на субекта на данъчно престъпление. Значение на действителността на стопанската дейност, източник на облагаемия доход", (под печат)
23. **Ставру, Стоян**, "Правни гаранции срещу измамливи действия в гражданското и търговското право на Република България", сп. Общество и право, бр.10/2013 г.
24. **Стойков, Стоян**, "Наказателноправна защита на средства от еврофондовете", Сиела, 2013 г.
25. **Терзиев, Николай**, "Данъчни измами при вътреобщностните доставки – престъпни схеми и относима европейска юриспруденция", сп. Общество и право, бр.4 и 5/2014 г.
26. **Христов, Христо**, "Правна уредба на защитата на финансовите интереси на ЕС", сп. Теза, бр.1/2011 г.
27. European Parliament, Directorate General for Internal Policies Policy Department D: Budgetary Affairs, How does organised crime misuse EU funds?, study, 2011
28. **Aldridge, P.** Money Laundering Law, Forfeiture, confiscation, civil recovery, criminal laundering and taxation of the proceeds of crime, Hart Publishing, Oregon, 2003
29. **Gallant, M.** Money laundering and the Proceeds of Crime. Economic Crime and Civil Remedies, Edward Elgar Publishing Limited, 2005
30. **Mitsilegas, V.** Money laundering counter-measures in the European Union: A New Paradigm of Security Governance vs. Fundamental Legal Principles Kluwer Law International, 2003

31. **Muller, W., Kalin, C., Goldsworth, J.** Anti-money laundering. International Law and Practice, John Wiley & Sons, 2007
32. **Ruggiero, C.** La nuova disciplina dell'antiriciclaggio, Utet Giuridica, Torino, 2008
33. **Ryder, N.** **Financial Crime in the 21st Century: Law and Policy.** Edward Elgar Pub, 2012
34. **Gottschalk, P.** **Investigation and Prevention of Financial Crime.** Gower, 2010
35. **Hinterseer, K.** Criminal Finance, the Political Economy of Money Laundering in A Comparative Legal Context (Studies in Comparative Corporate and Financial Law). **Kluwer Law International, 1989**
36. **Padget, S.** **Profiling The Fraudster: Removing the Mask to Prevent and Detect Fraud.** Wiley, 2014

Европейски съюз

ОПАК. Експерти в действие

Европейски социален фонд
Инвестиции в хората

**ПРОЕКТ „ПОВИШАВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТТА И ПРОФЕСИОНАЛНАТА
КВАЛИФИКАЦИЯ НА СЪДИИ, ПРОКУРОРИ И СЛЕДОВАТЕЛИ,
КАКТО И НА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ РЪКОВОДИТЕЛИ
НА ОРГАНИТЕ НА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ
ЧРЕЗ ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ОБУЧЕНИЯ ОТ ВСС“**

Бенефициент: Висш съдебен съвет

Проектът се реализира с финансовата подкрепа на Оперативна програма
„Административен капацитет“ 2007-2013, съфинансирана от Европейския съюз
чрез Европейския социален фонд

Договор № 13-24-1/15.11.2013 г.

www.opac.government.bg